

Anita Haataja

Ikääntyvät työmarkkinoilla

1989–2005



Tiivistelmä

Anita Haataja. Ikääntyvät työmarkkinoilla 1989–2005. Helsinki 2006. 103 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä ISSN 1236-2115; 2006:42)
ISBN 952-00-2107-8 (nid.), ISBN 952-00-2108-6 (PDF)

Valtakunnallisen Vetoa työelämään ohjelman (Veto-ohjelma 2003–2007) yhtenä päämääränä on kannustaa ikääntyvien työuran jatkamista ja myöhentää eläkkeelle siirtymistä. Tämän raportin tavoitteena on kuvata, miten 45 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten työllisyys, työllisten sosioekonomisen asema ja työajat ovat kehittyneet 1980-luvun lopulta vuoteen 2005. Selvityksen kohteena ovat myös ikäryhmän ei-työlliset ja toiminnan syyt työvoiman ulkopuolella. Työttömyyttä tarkastellaan paitsi työvoimatutkimuksen käsittein myös laajemmasta näkökulmasta. Aineistona ovat Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen 5-vuotisikäryhmittäiset aikasarjat vuosilta 1989–2005. Valmiiksi luokitellulla aineistolla rajoituksensa yksilötason aineistoihin verrattuna, mutta etuna on se, että ne tarjoavat nopeasti tuoretta tietoa kehityksen pääsuunnista. Tutkimuksen on rahoittanut sosiaali- ja terveysministeriön Veto-ohjelma.

Vuonna 1989 kaikista 45–64-vuotiaista oli työvoimassa 56 prosenttia, vuonna 2005 jo lähes kaksi kolmasosaa. 45–64-vuotiaiden työllisyysaste on kehittynyt erityisesti 2000-luvulla ripeämmän kuin koko työikäisen väestön. Ikäryhmässä naisten ja miesten työllisyysasteiden erot ovat parin viime vuoden aikana käytännöllisesti katsoen hävinneet. Naisten työllisyysasteet ovat korkeammat kuin kaikkien naisten, ja miesten lähes kaikkien miesten keskiarvon tasolla. Vaikka osa-aikatyö on miehillä harvinaisempaa kuin naisilla, ovat ikäryhmän miehet saavuttaneet lamaa edeltäneen työllisyysasteen osa-aikatyön (ja -eläkkeen) ansiosta. Naisten työllisyyskehitys johtuu sekä koko-aikatyön että osa-aikatyön kasvusta. Suomalaiset 55–64-vuotiaat miehet ylittivät EU:n työllisyysstrategian mukaisen 50 prosentin työllisyysastetavoitteen vuonna 2003 ja naiset vuonna 2004. Vuonna 2005 ikäryhmän naisten ja miesten työllisyysasteet lähentelivät 53 prosenttia.

45–64-vuotiaiden työttömien väestöosuus on 2-3 prosenttiyksikköä pienempi kuin kaikkien työttömien eli vajaa 5 prosenttia sekä naisilla että miehillä vuonna 2005. Jos piilotyöttömät (työttömyyseläkeputkessa olevat) lasketaan mukaan, nousevat työttömien väestöosuudet kuitenkin noin yhdeksään prosenttiin.

2000-luvun alussa 50 vuotta täyttäneet, vanhuuseläkeiän uutta alarajaa lähestyvät ikäluokat kuuluvat suuriin ikäluokkiin. Heistä suuri osa on saanut vain perusasteen koulutuksen, mutta vanhempia ikäluokkia useampi myös perusasteen jälkeistä koulutusta. Työllisyysasteet ovat keskimäärin sitä korkeammat mitä parempi koulutustausta on. Kuitenkin, koko työikäisessä väestössä enintään perusasteen koulutuksen saaneiden työllisyysaste aleni 63 prosentista 46 prosenttiin, 45–64-vuotiaiden 59 prosentista vain 54 prosenttiin vuosina 1989–2004. Vetoa työelämään -ohjelman tavoitteet koskevat ikärakenteen vanhenemisen johdosta kasvavaa väestömäärää. Haasteet ovat myös suu-

ret, sillä työelämän vetotekijöillä on tutkimusten mukaan työssä jatkamishalukkuuteen usein suuremmat vaikutukset työntekijöillä (varhaiset eläkkeelle siirtymisväylät), samanaikaisesti kun työpaikkojen tarjonta on jatkuvasti uudelleen organisoitumassa.

Asiasanat: ikääntyvät, työllisyys, työttömyys, työaika,

Sammandrag

Anita Haataja. Äldre anställda på arbetsmarknaden 1989–2005. Helsingfors 2006. 103 s. (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter, ISSN 1236-2115; 2006:42) ISBN 952-00-2107-8 (inh.), 952-00-2108-6 (PDF)

Ett mål för det riksomfattande arbetslivsprogrammet för ett lockande arbetsliv (Veto-programmet 2003–2007) är att uppmuntra fortsatt yrkeskarriär för äldre och uppskjuta tidpunkten för pensionering. Rapporten har för avsikt att beskriva hur sysselsättning för kvinnor och män som fyllt 45 år, den socioekonomiska ställningen och arbetstiderna för sysselsatta har utvecklats från slutet av 1980-talet fram till år 2005. Föremål för utredningen är också icke-sysselsatta i åldersgruppen och orsakerna till verksamhet utanför arbetskraften. Förutom med begrepp från arbetskraftsundersökningarna betraktas arbetslösheten ur ett bredare perspektiv. Materialet består av Statistikcentralens tidsserier indelade i åldersgrupper med femårs intervall för arbetskraftsundersökningarna för åren 1989–2005. Det finns en begränsning med klassificerat material jämfört med material på individnivå men fördelen är att ett sådant material snabbt erbjuder aktuell information om viktigare utvecklingstrender. Undersökningen är finansierad av social- och hälsovårdsministeriets Veto-program.

År 1989 befann sig 56 procent av alla 45–64-åringar i arbetskraften, år 2005 redan närmare två tredjedelar. Sysselsättningsgraden för 45–64-åringar har särskilt under 2000-talet utvecklats raskare än för hela den arbetsföra befolkningen. I denna åldersgrupp har skillnaderna i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män under de senaste två eller tre åren praktiskt taget försvunnit. Sysselsättningsgraderna för kvinnorna i denna åldersgrupp är högre för samtliga kvinnor, och männens sysselsättningsgrad ligger nästan i nivå med medelvärdet för samtliga män. Även om deltidsarbete är sällsyntare hos män än kvinnor har männen i åldersgruppen tack vare deltidsarbete (och deltidspension) uppnått samma sysselsättningsgrad som rådde före lågkonjunkturen. Kvinnornas sysselsättningsutveckling beror på en ökning av både heltids- och deltidsarbete. Finländska män i åldern 55–64 år överskred sysselsättningsmålet om 50 procent enligt EU:s sysselsättningsstrategi år 2003, kvinnorna år 2004. År 2005 var sysselsättningsgraden för kvinnor och män i åldersgruppen närmare 53 procent.

Befolkningsandelen för arbetslösa 45–64-åringar var år 2005 ca 2–3 procentenheter lägre än den för samtliga arbetslösa, dvs. knappt 5 procent för både kvinnor och män. Om man räknar med de latent arbetslösa (de som befinner sig i arbetslöshetspensionsslussen) stiger dock andelen arbetslösa av befolkningen till ca nio procent.

De åldersklasser som närmar sig den nya nedre gränsen för ålderspension och som fyllt 50 år i början av 2000-talet hör till de stora åldersklasserna. En stor del av dem har endast utbildning på grundskolenivå men fler än i de äldre åldersklasserna har även utbildning efter grundskolan. Sysselsättningsgraderna är i regel desto högre ju bättre utbildningsbakgrund man har. Likväl sjönk sysselsättningsgraden för dem som skaffat sig utbildning på grundskolenivå från 63 procent till 46 procent i hela den arbetsföra

befolkningen, för 45–64-åringar från 59 procent till endast 54 procent åren 1989–2004. Till följd av den åldrande åldersstrukturen gäller målen för arbetslivsprogrammet för ett lockande arbetsliv en alltmer växande befolkningsmängd. Utmaningarna är också stora eftersom dragfaktorerna i arbetslivet enligt undersökningar ofta har större inverkan på arbetstagarnas vilja att fortsätta i arbetet (möjligheter till tidig pensionering) samtidigt som utbudet av arbetsplatser är under ständig omorganisering.

Nyckelord: äldre, sysselsättning, arbetslöshet, arbetstid

Summary

Anita Haataja. Ageing workers at the labour market in 1989–2005. Helsinki 2006. 103 pp. (Reports of the Ministry of Social Affairs and Health, Finland, ISSN 1236-2115; 2006:42) 952-00-2107-8 (print), 952-00-2108-6 (PDF)

One of the goals of the National Programme for an Attractive Working Life (Veto Programme 2003–2007) is to encourage ageing workers to prolong their working careers and postpone retirement. The report aims at describing how the employment of women and men aged 45 and above as well as the socioeconomic status and working hours of those employed have developed from late 1980s to 2005. The study also examined the non-employed of the age group as well as the reasons for being outside the workforce. Unemployment is assessed with the concepts of the Labour Force Survey as well as from a wider perspective. The material consists of the 5-year time series according to age group in 1989–2005 of the Labour Force Survey by Statistics Finland. Pre-classified data has its limits compared to individual-based material but it has the advantage of providing quickly available current data on the main development trends. The Veto Programme of the Ministry of Social Affairs and Health funded the study.

In 1989, 56 per cent of the whole age group of 45–64 years was in the labour force, and in 2005 nearly two thirds. The employment rate of people aged 45 to 65 has especially during the 2000s increased more rapidly than for the whole population in working age. In the age group, the differences in the employment rate of women and men have practically disappeared in the past few years. The female employment rate is higher than the employment rate of all women and the male employment rate is nearly the average of all men. Although part-time work is more unusual among men than women, the men in the age group have reached the employment rate equalling now the period before the recession thanks to part-time employment (and pensions). The development of female employment is due to increased full-time and part-time employment. Finnish men aged 55 to 64 have in 2003 surpassed the 50 per-cent employment rate goal of the EU Employment Strategy while women reached the same in 2004. In 2005 the female and male employment rates in the age group were nearly 53 per cent.

The share of unemployed people aged 45 to 64 of the whole population is 2 to 3 percentage units smaller than for all the unemployed people, i.e. nearly 5 per cent for both women and men in 2005. If disguised unemployment (unemployment path to retirement) is included, the share of the unemployed rises to approximately nine per cent.

The age groups that turned 50 years in early 2000s and who are closing on the retirement age belong to the baby boomers. Most of them have only received education at the primary level; further education is, nevertheless, more common than in the older age groups. Employment rates are on average the higher the better education people have. Nevertheless the employment rate of people with only primary education in the

whole population of working age fell from 63 per cent to 46 per cent while the employment rate of people aged 45 to 64 fell from 59 per cent to only 54 per cent in 1989–2004. The objectives of the Veto Programme concern the population group that is growing due to ageing populations. The challenges are great; according to studies, the attractiveness of working life has more impact on the employers' willingness to continue in working life (early retirement, transition routes) at the same time as the supply of employment is continuously going through re-organisation.

Key words: ageing population, employment, unemployment, working hours

Esipuhe

Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä Veto-ohjelma, jonka tarkoituksena on ylläpitää ja edistää työn ja työelämän vetovoimaa. Veto-ohjelman tarkoituksena on luoda uusia toimintatapoja sekä kehittää ja tehostaa nykyisiä käytäntöjä. Veto-ohjelman tavoitteisiin kuuluu työ ja perhe-elämän joustava yhteensovittaminen sekä tasa-arvon edistäminen.

Tutkimusraportti *Ikääntyvät työmarkkinoilla 1989–2005* on osa Veto-ohjelman rahoittamaa laajempaa hanketta ”Työvoimassa vai ulkopuolella? – Ikääntyvät ja perheelliset työmarkkinoilla vuosina 1989–2004”. Selvityksessä kuvataan 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten aseman kehitystä työmarkkinoilla lamaa edeltävältä ajalta nykypäiviin. Ikääntymisen haasteet liittyvät työelämässä jaksamiseen, työttömyyden torjumiseen sekä eläkkeelle siirtymisen ajoitukseen. Työikäisten naisten ja miesten valinnat työmarkkinoilla vaikuttavat julkisiin menoihin ja tuloihin sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Selvityksen on tehnyt erikoistutkija, VTT Anita Haataja Valtiontaloudellisessa tutkimuskeskuksessa (VATT). Selvityksen viimeistelyn suoritti julkaisusihteeri Heli Ulmanen.

Helsinki, kesäkuussa 2006

Apulaisosastopäällikkö,
finanssineuvos

Rolf Myhrman

Sisällysluettelo

1 Johdanto-osa	6
1.1 Tausta ja tavoitteet	6
1.1.1 Ikärakenteen vanheneminen ja sen vaikutukset politiikan ja tutkimuksen kohteena	6
1.1.2 Tutkimuksen tavoite ja rakenne.....	7
1.2 Työkäisten eläkevälät ja eläkkeelle siirtyminen	9
1.2.1 Muuttuvat eläkeikärajat	9
1.2.2 Eläkkeellesiirtymisen halukkuudesta ja toteutuneesta eläkeiästä.....	13
1.2.3 Eläkkeelle siirtymiset: eläketilastot.....	15
1.3 Työkäinen väestö	17
1.3.1 Työkäinen väestö sekä huolto- ja elatussuhteet.....	17
1.3.2 Työkäinen väestö 5-vuotisikäryhmittäin	18
2 Työllisyys	21
2.1 Työllisten määrä	21
2.2 Ikääntyvien työllisyysaste 5-vuotisikäryhmittäin	23
2.3 Ikääntyvien työllisyys Suomessa, Ruotsissa ja EU:ssa	26
3 Asemasta työelämässä	29
3.1 Palkansaajien sosioekonominen rakenne	30
3.2 Palkansaajien sosioekonominen asema ikäryhmittäin	33
3.3 Palkansaajat sektoreittain	37
3.4 Määräaikaiset ja pysyvät työsuhteet	39
3.5 Yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat	41
4 Koulutus	42
4.1 Väestön koulutustaso ikäryhmittäin	42
4.2 Koulutustaso ja työllisyysaste	44
5 Työajan muutokset	47
5.1 Säännöllinen työaika – tehty työaika	47
5.2 Säännöllinen työaika	49
5.2.1 Normaali 35–40 tunnin ja ylipitkä 41 + tunnin viikkotyöaika	49
5.2.2 Lyhyt työaika ja osa-aikatyö	51
5.3 Osa-aika- ja kokoaikatyöllisyysasteet	55
5.4 Tehty työaika	56
5.4.1 Työtunnit ja työstä poissaolot.....	56
6 Ei - työlliset.....	59
6.1 Työttömänä ja työttömyyseläkeputkessa	59
6.1.1 Työttömyyden erilaiset määritelmät	59
6.1.2 Työvoimaan sisältyvä ja työvoiman ulkopuolinen työttömyys.....	61
6.1.3 Erilaiset työttömyysasteet.....	64
6.2 Kokoaikaisella eläkkeellä	68
6.2.1 Eläkkeellä työkyvyttömyyden perusteella.....	68
6.2.2 Eläkkeellä iän perusteella	69
6.2.3 Kokoaikaeläkkeillä yhteensä	71
6.3 Palkattomassa kotitaloustyössä	73

7 Yhteenveto	74
Lähteet	80
Taulukkuuettelo.....	85
Kuuiouettelo	85
Liiteluettelo.....	88

1 Johdanto-osa

1.1 Tausta ja tavoitteet ¹

1.1.1 Ikärakenteen vanheneminen ja sen vaikutukset politiikan ja tutkimuksen kohteena

Valtakunnallisen Veto-ohjelman (2003–2007) tavoitteena on ylläpitää ja edistää työn ja työelämän vetovoimaa. Ohjelman päämääränä on myös kannustaa ikääntyvien työuran jatkamista 2-3 vuodella ennen eläkkeelle siirtymistä (STM 2003:7). Työuran jatkamistavoite on sama kuin vuoden 2005 alussa voimaan astuneella eläkeuudistuksella (HE 242/2002). Veto-ohjelma, samoin kuin sitä edeltäneet Kansallisen työelämän kehittämishjelma (1996–1999) ja Kansallinen Ikäohjelma (1998–2002) ovat osa laajoja toimenpide- ja ohjelmakokonaisuuksia, joita Suomessa käynnistettiin 1990-luvun puolivälissä istuneen, ikääntyvien asemaa työelämässä pohtineen komitean jälkeen.

Vuoden 1996 eläkekomitean (KM 1996:14) työn aikana suuret ikäluokat, vuosina 1945–1949 syntyneet, olivat lähestymässä 50 vuoden ikää. Tätä raporttia kirjoitettaessa ikäluokan nuorimmatkin ovat jo ohittaneet 55 vuoden iän. Vajaan viiden vuoden päästä, vuonna 2010, nuorimmatkin ikäluokasta eli vuonna 1949 syntyneet, ovat ohittaneet 60 vuoden ikärajan ja pääosa myös alimman varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtymiseen oikeuttavan 63 vuoden ikärajan. Vuoden 2010 jälkeen työikäisen väestön määrä alkaa supistua. Työvoiman tarjontavaje, tilanne jossa työikään tulevan ikäluokan (15–25-vuotiaat) koko on pienempi kuin työelämästä poistuvan ikäluokan (55–64-vuotiaat) koko, on kuitenkin alkanut jo vuonna 2003 (Työministeriö 2005, 54–55; Nieminen 2005, 41).

Väestön ikärakenteen vanheneminen johtuu paitsi sotien jälkeisten suurten ikäluokkien siirtymisestä eläkkeelle myös koko väestön eliniän pitenemisestä (STM 2002:21, 32). Ikärakenteen muutos siirtyy väestön huolto- ja elatussuhteisiin eli siihen, miten lasten ja vanhusikäisten määrä suhteessa työikäisiin, 15/20–64-vuotiaisiin ja ei-työllisten suhde työllisiin kansalaisiin kehittyy.

Suomen kansallisessa eläkestrategiaraportissa pidetään elatussuhteen kasvua vuosikymmenien merkittävimpänä haasteena eläketurvan rahoituksen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden kehittymisen kannalta (STM 2005:11, 27). Eläkkeelle siirtymisen myöhentymistä (erityisesti suurissa ikäluokissa) vaikkapa muutamalla vuodella, vaikuttamalla iäkkäämpien työssä olevien sekä eläkkeelle siirtyvien terveyteen ja toimintakykyyn, samoin kuin sosiaali- ja terveystalouden toimivuuteen ja tehokkuuteen pidetään tärkeinä vanhuusmenoja pienentävinä tekijöinä (Parkkinen 2005; Luoma ym. 2003). Ikääntyvien työssä pysymiseen vaikuttavat paitsi suotuisa talouden ja työllisyy-

¹ Olen erityisen kiitollinen saamistani kommentteista raportin käsikirjoitusvaiheessa tutkimuspäällikkö Antti Romppaselle VATT:ssa.

den kehitys (esim. Hytti 1998; Työvoima 2025) myös työelämän kehitys työssä jaksamisen parantamiseksi (Pelkonen 2005; Savioja 2005; Forma ym. 2004).

Ikääntyvän väestön asemaa työvoimassa, siirtymistä eläkkeelle sekä väestön ikärakenteen vanhenemisesta odotettavissa olevien julkisten kustannusten kasvua on tutkittu ja ennakoitu lukuisissa työryhmä- ym. selvityksissä². Lisäksi ikääntyvien työmarkkina-aseman muutoksista ja eläkkeelle siirtymisestä³ sekä eläkkeelle siirtymisen suunnitelmista⁴ löytyy runsaasti 2000-luvulla valmistuneita tutkimuksia. Virjon ja Ahon (2002) tutkimus sisältää myös laajahkon aihepiiriin liittyvän kirjallisuuskatsauksen. Lisäksi valtioneuvoston parin vuoden takaisessa tulevaisuuden selonteossa sekä selonteon liiteraporteissa käsitellään ikärakenteen muutokseen varautumista useista näkökulmista (VNK 2004 a ja b).

Tuoreimmat tutkimukset ikääntyvien työssäkäynnistä on tehty joko suuriin otoksiin perustuvilla rekisteriaineistoilla tai Tilastokeskuksessa ja eläkelaitoksissa käytössä olevilla kokonaisaineistoilla. Tutkimusasetelmat rekisteriaineistoissa voivat perustua joko pitkä- tai poikkileikkaustietoihin. Suuret aineistot ovat antaneet mahdollisuuden tarkastella pieniäkin väestöryhmiä, esimerkiksi ikääntyviä 1-vuotisikäryhmittäin. Rekisteriaineistoihin liittyy kuitenkin aikaviive, joka johtuu rekisteriaineistojen saattamisesta tutkimuskäyttöön. Esimerkiksi Tilastokeskuksessa vuoden 2005 alussa ilmestyneessä laajassa tilastokatsauksessa suomalaisista ja ikääntymisestä tuoreimmat työmarkkina-asemaa kuvaavat tiedot olivat pääosin peräisin vuodelta 2002 (Myrskylä 2005).

Nopeimmin tietoa työmarkkinoilta saadaan Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta (esim. Työmarkkinat 2005:17) ja työministeriön työnvälitystilastoista (esim. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2005). Työvoimatutkimus on otostutkimus ja se kuvaa työvoiman kysyntää ja tarjontaa kansantaloudessa. Työministeriön työnvälitystilasto on tarkoitettu työnvälitystoiminnan ja työhallinnon tarpeisiin (Työmarkkinat 2002:17).

1.1.2 Tutkimuksen tavoite ja rakenne

Tämän tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena on antaa mahdollisimman tuoretta tietoa 45–64-vuotiaan väestön asemasta ja rakenteesta työmarkkinoilla. Toisena tavoitteena on analysoida väestöryhmän työmarkkina-aseman muutoksia 15 viimeisen vuoden ajalta. Tutkimuskohteena ovat samat ikäryhmät kuin Kansallisessa ikäohjelmassa⁵.

Tutkimusaineistona ovat Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen vuositilastot ja niihin perustuvat sukupuolen mukaan jaotellut viisivuotisikäryhmittäiset aikasarjat vuosilta

² Esim. KM 1996:14, Liiteosa; Työministeriö 2003; Työvoima 2017 ja Työvoima 2025; STM 2002:21; VNK 2003, 2004a ja 2004b.

³ Esim. Romppanen 2000; Virjo ja Aho 2002; Järnefelt 2003; Nio ja Hytti 2004; Rantala ja Romppanen 2004)

⁴ Esim. Tuominen 2004; Myrskylä 2005; Pelkonen 2005; Savioja 2005.

⁵ Kansallisen ikäohjelman määritelmien mukaan 35–44-vuotiaat olivat ”parhaassa työiässä”, 45–54-vuotiaat ”ikäntyviä” ja 55–64-vuotiaat ”ikäntyneitä”. Ikäohjelman luokittelua on pidetty paitsi liian kategorisena myös jossain määrin leimaavana. Esimerkiksi Julkunen (2003, 19 ja 50) puhuisi mieluummin työhön sopivista, eivänhoista, ja määrittäisi ikähaarukan 56-64-vuotiaat keski-ikäisiksi vanhemmiksi työntekijöiksi ja viittaa Vaah-tion (emt., s 50) käyttämään käsitteeseen vanhemmista työntekijöistä ilman vertailukohtaa. ”Ikääntynyt 55–64-vuotias” viittaakin enemmän pysähtyneeseen kuin tavoiteltuun dynaamiseen kuvaan työmarkkinoilla aina 68-vuotiaaksi viihtyvistä työntekijöistä.

1989–2004 ja 2005. Aikasarjat on harmonisoitu vertailukelpoiseksi koko ajanjaksolle vuosien 1997–1998 työvoimatutkimuksen uudistetun käsitteistön mukaisesti (Työmarkkinat 1999:3). Työllisyyskehitystä, työttömyyttä, työaikoja sekä toiminnasta työvoiman ulkopuolella tiedot ulottuvat vuoteen 2005. Sen sijaan työvoiman sosioekonomista asemaa ja koulutusrakennetta koskevat tiedot kattavat vuotta lyhyemmän aikasarjan.

Vuodet 1989–2004 kattava 15 vuoden ajanjakso on mielenkiintoinen, sillä tänä aikana suuret sotien jälkeen vuosina 1945–1949 syntyneet ikäluokat olivat tarkasteluajanjakson alussa saavuttaneet juuri 40 vuoden iän. Lamavuosien loppuaikoina ikäluokat siirtyivät kansallisen ikäkomitean määritelmän mukaan ”ikäntyvien”, 45–55-vuotiaiden ryhmiin (STM 2002:3, 13). Tarkastelujakson lopussa vuonna 2004 suuri ikäluokka oli 55–59-vuotias, muutaman vuoden päässä uudesta vanhuuseläkkeen alaikärajasta. Osa ikäluokasta oli saavuttanut ikäraajat, jotka tarjosivat nykyistä useampia väyliä varhaiseläkkeelle siirtymiselle. Seuraavan viiden vuoden aikana suuri ikäluokka ylittää kokonaisuudessaan 60 vuoden ikärajan, ja pääosa myös uuden vanhuuseläkeiän alarajan. Nuorin mukana oleva ikäluokka, 45–49-vuotiaat vuonna 2004, on 15 vuoden kulluttua, vuonna 2020, saman ikäinen kuin suuret ikäluokat tätä kirjoitettaessa, ja kokonaan uuden eläkejärjestelmän piirissä, vrt. taulukko 1.1.

Taulukko 1.1. Väestö vuonna 2005 ja Tilastokeskuksen väestöennuste vuosille 2010, 2020 ja 2030 ja väestön muutokset vuoteen 2005 verrattuna.

	2005	2010	2020	2030	Muutos vuoteen 2005 verrattuna		
					2010	2020	2030
Yhteensä	5 247 000	5 310 000	5 412 000	5 443 000	63 000	165 000	196 000
0-19 v	1 227 200	1 202 000	1 168 000	1 152 000	-25 000	-59 000	-75 000
20-44 v	1 696 800	1 648 000	1 634 000	1 569 000	-49 000	-63 000	-128 000
45-65 v	1 487 800	1 536 000	1 373 000	1 301 000	48 000	-114 000	-186 000
Yli 65 v	835 200	924 000	1 236 000	1 420 000	89 000	401 000	585 000
5-vuotiskäryhmät:							
45-49	379 100	375 000	310 000	338 000	-4 000	-69 000	-41 000
50-54	393 200	374 000	342 000	330 000	-19 000	-51 000	-64 000
55-59	417 100	384 000	364 000	304 000	-33 000	-53 000	-113 000
60-64	298 300	403 000	357 000	330 000	104 000	58 000	32 000

Lähde: Tilastokeskuksen nettisivut (www.tilastokeskus.fi), Väestöennuste iän ja sukupuolen mukaan: koko maa.

Vuonna 2005 voimaan tulleessa eläkeuudistuksessa karsittiin yhtäältä varhaiseläkejärjestelmiä mutta toisaalta varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtymisen ikää varhennettiin. Uusi eläkejärjestelmä tarjoaa taloudellisia kannusteita työssä jatkamiseksi aikaisempaa korkeammalla vanhuuseläkkeen karttumaprosentilla 63 ikävuoden jälkeen 68-vuotiaaksi asti (esim. Työvoima 2025, 64). Lisäksi varhennetulle vanhuuseläkkeelle voi jäädä 62-vuotiaana. Alemman vanhuuseläkeiän on yhtäältä pelätty houkuttelevan 63-vuotiaita aikaisempaa runsaammin eläkkeelle. Toisaalta työssä jatkamisesta saatavien korkeampien eläkkeen karttumaprosenttien on arvioitu houkuttelevan jatkamaan myös pidempään työelämässä. Eläkeuudistuksen voimaantulovuoden (2005) työllisyyskehitys 60 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä onkin näistä syistä erityisen mielenkiintoinen.

Sotien jälkeen syntynyt suurin 5-vuotisikäluokka ei ole enää samalla tavalla ”suurin” kuin syntymäaikanaan. Vuosina 1946–1949 syntyi yli 100 000 lasta vuodessa. Vaikka syntyvien määrä pieneni tämän jälkeen, jatkui syntyvyys vielä 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuolella korkealla tasolla. Vuosina 1950–1964 syntyneistä on muodostunut sittemmin vanhimman suuren 5-vuotisikäluokan rinnalle kolme lähes yhtä suurta 5-vuotisikäluokkaa. Erityisesti muuttoliike Ruotsiin pienensi vuosina 1945–1949 syntyneiden väestön määrää⁶. Vuonna 2004 nuorin suurista ikäluokista, vuosina 1960-1964 syntyneet, oli 40–45-vuotias, ja 1950-luvulla syntyneet 45–54-vuotiaita.

15 vuoden aikaväli antaa mahdollisuuden tarkastella yli 45-vuotiaiden asemaa työmarkkinoilla kahdesta näkökulmasta: a) mitä eri 5-vuotisikäryhmissä on tapahtunut keskimäärin vuosina 1989–2004/2005 ja b) miten eri 5-vuotiskohorttien työmarkkina-asema on muuttunut kun ikä on kohonnut. Tutkimuksessa käytetään soveltuvin osin kumpaakin lähestymistapaa.

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Johdanto-osassa käydään seuraavaksi läpi lyhyesti eläkejärjestelmiin liittyvät ikärajojen muutokset 1980-luvun lopulta näihin päiviin asti, ja missä määrin työikäinen väestö on käyttänyt hyväkseen varhaiseläkevähennyksiä. Lisäksi johdanto-osa sisältää kuvauksen työikäisen väestön muutoksista 5-vuotisikäryhmittäin. Työllisyyskehityksen kuvaus sekä eri-ikäisten työllisten määrinä että työllisyysasteina sijoittuu lukuun 2. Luvussa tarkastellaan myös palkansaajien sijoittumista eri sektoreille iän mukaan ja sitä, missä määrin määräaikaisten työsuhteet koskettavat yli ja alle 45-vuotiaita palkansaajia.

Luvuissa 3 ja 4 tarkastellaan palkansaajien sosioekonomisen aseman muutosta ja miten koulutustaso ja sen muutokset ovat vaikuttaneet työllisyysasteeseen. Työolojen kehittymistä kuvataan säännöllisen ja tehdyn työajan näkökulmasta luvussa 5. Tutkimuksen viimeinen analyysiluku tarkastelee ei-työllisten toimintaa. Työvoimaan laskettavien työttömien lisäksi arvioidaan myös kokonaistyöttömyyttä ottamalla huomioon työttömyyseläkeputkessa olevat. Lisäksi tarkastellaan eläkkeiden ja muiden syiden osuutta syynä työvoiman ulkopuolelle siirtymiseksi. Yhteenvetoluku tiivistää muutokset työllisyyden ja ei-työllisyyden kehityksessä koko 45–64-vuotiaassa väestössä. Liiteosa sisältää täydentäviä kuvioita ja taulukoita työvoiman ikäryhmittäisestä kehityksestä.

1.2 Työikäisten eläkevähennykset ja eläkkeelle siirtyminen

1.2.1 Muuttuvat eläkeikärajat

Vanhuuden perusteella maksettava kansaneläke juontaa juurensa 1930- ja 1950-lukujen kansaneläkelakeihin ja työeläke vuoteen 1961, jolloin säädettiin työntekijöiden ansioeläkkeistä. Eläkejärjestelmä on sittemmin käynyt läpi useita rakenteellisia ja periaatteellisia uudistuksia. Niistä tämän tutkimuksen kannalta tärkeimpiä ovat ne eläkejärjestelmät, jotka tarjoavat vähennyksen eläkkeelle jo työssä.

⁶ Karisto 2005, 20–21; Parkkinen 2005; Savioja 2005, 15; Nieminen 2005.

Kansaneläkejärjestelmän piirissä oli ensimmäistä kertaa mahdollista jäädä *työkyvyttömyyseläkkeelle* ennen vanhuusikää vuonna 1942. Ansiosidonnaisen työkyvyttömyyseläkkeen piiriin on ollut mahdollista päästä vuodesta 1962 lähtien. Tämän jälkeen kesti noin 10 vuotta, ennen kuin eläkejärjestelmää laajennettiin uusiin työikäisiin ryhmiin. *Työttömyyseläkejärjestelmä* otettiin käyttöön vuonna 1971. Seuraavan vuosikymmenen loppupuolella otettiin käyttöön lähinnä varsinaista vanhuuseläkettä ja osittain työkyvyttömyyseläkkeitä täydentäviä varhaiseläkejärjestelmiä. Yksityisellä sektorilla otettiin käyttöön vuonna 1986 *yksilöllinen varhaiseläke ja varhennettu varhaiseläke*. Nämä ns. joustavat eläkkeet tulivat julkiselle sektorille vasta vuonna 1989 vaihtoehtoisena järjestelmänä aikaisemmille ammattikohtaisille vanhuuseläkkeille. Näiden vuosien välissä vuonna 1987 tuli voimaan *osa-aikaeläke* ensin yksityiselle sektorille ja vuonna 1989 julkiselle sektorille. (Hellsten 2003, 37–38).

Työttömyyseläke on tarkoitettu pitkäaikaisesti työttömänä olleelle, kun työtön on saanut enimmäisajan työttömyyspäivärahaa. Eläke myönnetään aina toistaiseksi. Työttömyyseläkkeeseen on sisällytynyt mahdollisuus työttömyysturvan lisäpäiviin, ns. ”eläkeputkijärjestelmä”. Se on kohdennettu iäkkäimpiin pitkäaikaistyöttömiin, joiden työttömyys on kestänyt koko työttömyyspäivärahan maksuajan ja jotka olivat työttömyysaikana täyttäneet tietyn iän. Näillä pitkäaikaistyöttömillä on oikeus saada työttömyyspäivärahaa työttömyyseläkeikään asti. Työttömyyseläkkeelle ja työttömyyseläkeputkeen pääsyn alaikäraja ja ehdot ovat muuttuneet 30 vuoden aikana seuraavasti (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2003, 25–28; Virjo ja Aho 2002, 119–120):

- 1971 perustettiin työttömyyseläke pitkäaikaistyöttömille, vähintään 60 vuotta täyttäneille.
- 1978 alaikäraja 58 vuotta.
- 1980 työttömyyseläkkeen alaikäraja 55 ikävuoteen.
- 1986 alaikäraja palautettiin 60 ikävuoteen siten, että uusia alle 60-vuotiaita ei otettu enää eläkkeen piiriin.
- 1986 luotiin ”eläkeputki-järjestelmä” eli oikeus lisäpäivärahaoikeus työttömyysturvaan aina 60 ikävuoteen asti niille henkilöille, joilla 500 työttömyyspäivärahapäivää tulee täyteen henkilön täytettyä 55 vuotta. Käytännössä ”eläkeputken” ikärajaksi tuli 53 vuotta, jos tuolloin jäi työttömäksi.
- 1994 työttömyyseläkkeen saamisen ehtoja tiukennettiin työssäoloehdolla (vähintään viisi vuotta työssä viimeisen 15 vuoden aikana) ja ns. tulevan ajan ehdolla eli työttömällä on oikeus sellaiseen ansioeläkkeeseen johon liittyy ns. tuleva aika. Lisäksi kansaneläke- ja työeläkejärjestelmän säännöt yhtenäistettiin työttömyyseläkkeen osalta.
- 1997 työttömyyspäivärahan lisäpäivärahaoikeuden ikäraja nostettiin 57 vuoteen, eli ”eläkeputken” ikärajaksi tuli noin 55 vuotta.
- 2005 lisäpäiviin oikeuttava ikäraja korotettiin 59 ikävuoteen vuonna 1950 ja sen jälkeen syntyneillä. Suuri ikäluokka, 1945–1949 syntyneet, kuului siis uudistuksen voimaan tullessa käytännössä kokonaan vanhan järjestelmän piiriin.

Työttömyyseläkeputkeen siirtyneet työttömät tilastoidaan eri tilastoissa eri tavalla. Työministeriön työnvälitystilastossa työttömyyseläkeputkessa olevat lasketaan työttö-

miksi. Sen sijaan tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa työttömyysputkessa olevat luokitellaan työvoiman ulkopuolelle, elleivät he raportoi aktiiviseksi määritellystä työnhausta. Työvoimatutkimuksissa työttömiksi luokitellaan kansainvälisesti harmonisoiduin määritelmän vain aktiivisesti työtä hakevat, jotka voivat ottaa vastaan työn kahden viikon kuluessa (Työmarkkinat 2005:17,37-38). Tästä johtuen työvoimatutkimuksen työttömyysluvut ovat pienemmät kuin työministeriön. Vertailukelpoisuuden puutetta tilastojen välillä lisää se, ettei työttömyyseläkeputkeen kuuluvia luokitella työvoimatutkimuksessa erilliseksi ryhmäksi, vaan heidät on summattu luokkaan ”muut työvoiman ulkopuolella olevat”. Aihetta käsitellään tarkemmin luvussa 6.1.

Työkyvyttömyyseläke ja yksilöllinen varhaiseläke. Vanhin varhaiseläkejärjestelmä, työkyvyttömyyseläke, tarjoaa toimeentulon työkäisille, vähintään 16 vuotta täyttäneille työkyvyttömille, jotka eivät pysty sairauden tai vamman takia tekemään työtä. Työkyvyttömyyseläkettä edeltää tavallisesti 300 päivän sairauspäiväraha-aika ja mahdolliset kuntoutusohjelmat työkyvyn palauttamiseksi. Varsinaista työkyvyttömyyseläkettä lievemmin sairauserusteina on ollut mahdollista saada yksilöllistä varhaiseläkettä. Yksilöllistä varhaiseläkettä saava pystyi palaamaan ansiotyöhön menettämättä eläkeoikeuttaan, mutta ansiotulojen määrä vaikutti eläkkeen tasoon. Yksilöllinen varhaiseläkejärjestelmä lakkautettiin vuoden 2005 eläkeuudistuksessa.

Yksilölliseen varhaiseläkejärjestelmään tehtiin sen voimassaolon aikana seuraavat ikärajoja ja joustoja koskevat muutokset (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2003, 25–28):

- 1986, voimaantulovuosi yksityisellä sektorilla, alaikäraja 55 vuotta.
- 1989 järjestelmä tuli voimaan myös julkisella sektorilla
- 1994 alaikärajaksi 58 vuotta vuoden 1939 jälkeen syntyneillä.
- 1999 elokuusta lähtien kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä ei myönnetä alle 18-vuotiaalle ennen kuntoutumismahdollisuuksien selvittämistä.
- 1999 elokuusta lähtien kansaneläkelain mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen saattaa tietyin edellytyksin jättää lepäämään 6-24 kuukaudeksi.
- 2000 yksilöllisen varhaiseläkkeen alaikärajaksi 60 vuotta vuoden 1943 jälkeen syntyneillä. Julkisella sektorilla alaikäraja voi olla myös 58 vuotta (1944–1946 syntyneet) tai 59 vuotta (vuonna 1947 syntyneet).
- 2002 huhtikuusta lähtien kansaneläkelain mukaista työkyvyttömyyseläkettä ei myönnetä alle 20-vuotiaalle ennen kuntoutumismahdollisuuksien selvittämistä.
- 2004 varhaiseläkejärjestelmä lakkautetaan, vuonna 1943 ja sitä ennen syntyneillä oikeus vielä hakea eläkettä.
- 2005 alusta uusi eläkejärjestelmä korvaa osittain yksilöllisen varhaiseläkejärjestelmän.

Varhennettu varhaiseläke ja vuoden 2005 eläkejärjestelmä. Mahdollisuus siirtyä vanhuuseläkkeelle varsinaista vanhuuseläkeikää aikaisemmin on ollut voimassa vuodesta 1986 lähtien. Yksityisellä sektorilla ja kansaneläkkeen saajilla alaikäraja oli 60 vuotta ja julkisella sektorilla 58 vuotta (Takala 2002). Vuonna 2005 alaikärajaksi tuli 62 vuotta. Varhennettu vanhuuseläke vaikuttaa pysyvästi vanhuuseläkkeen tasoon ns. varhennusvähennyksen johdosta. Se oli 0,4 prosenttia jokaiselta eläkkeen varhenta-

miskuukaudelta vuosina 2000–2004 ja 0,5 prosenttia ennen vuotta 2000. Vuodesta 2005 alkaen varhennettu eläke pienenee 0,6 prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jolla ikä alittaa eläkkeen alkaessa 63 vuotta, eli uuden vanhuuseläkkeen alaikärajan.

Vanhuuseläkkeen alkamista on voinut siirtää ennen eläkeuudistusta 65 ikävuoden jälkeen. Työssä jatkaneiden oli mahdollista kasvattaa vanhuuseläkettä lykkäyskorotuksella, joka oli 0,6 prosenttia jokaisesta työssäolokuukaudesta (1,0 % ennen vuotta 2000). (Kelan tilastollinen vuosikirja 2003). Vuoden 2005 alussa mahdollisuudesta varhentaa tai myöhentää eläkkeelle siirtymistä suhteessa ikävuoteen 65 tuli pysyvä järjestelmä. Varsinaisen vanhuuseläkkeen alaikärajaksi tuli 63 ja yläikärajaksi 68 vuotta.

Vuoden 2005 uudessa eläkejärjestelmässä muuttuivat sekä perusteet eläkkeiden karttumiseksi että karttumiin vaikuttavat ikärajat (Lähde: Eläketurvakeskuksen nettisivut):

- Eläke karttuu 18 ikävuodesta lähtien (aikaisemmin ikäraja oli 24 vuotta).
- Kaikki ansiotyö voi kartuttaa työeläkettä (aikaisemmin ansiotulot 24-vuotiaasta lähtien).
- Eläke karttuu ikävälillä 18 - 52 1,5 prosenttia palkasta vuoden pituisesta työstä. 53 vuotta täyttäneillä karttumisprosentti on 1,9 ja 63 vuotta täyttäneillä 4,5 prosenttia. Vanhuuseläkettä voi lykätä vielä 68 ikävuoden jälkeenkin, mutta eläkkeen karttuminen päättyy. Lykkäminen korottaa eläkettä 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta.
- Työeläke karttuu jokaisen vuoden ansioista ikään sidotun karttumisprosentin verran. Suomessa ansiotyötä tehneelle henkilölle voidaan maksaa myös kansaneläkettä, jos työeläkkeen määrä jää pieneksi. Aikaisemmassa eläkejärjestelmässä loppulliseen työeläkkeen tasoon vaikuttivat jokaisen työsuhteen viimeisen 10 vuoden vuosiansiot vuodesta 1994 lähtien, sitä aikaisemmin vielä lyhyemmät jaksot.

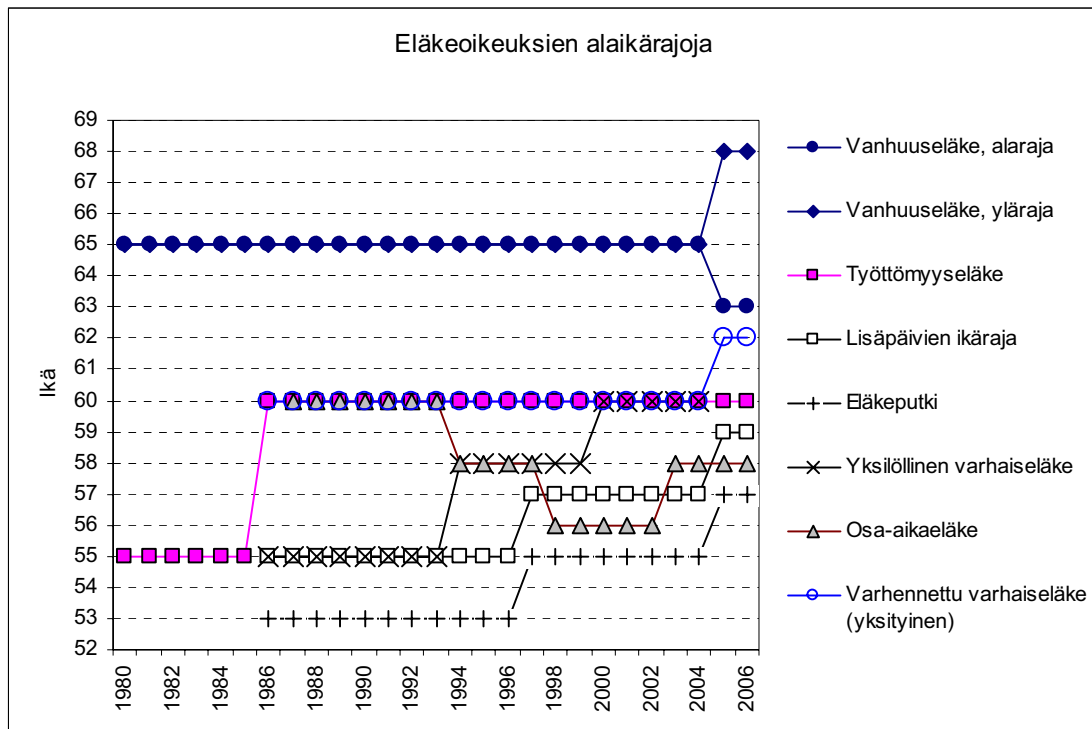
Osa-aikaeläke voidaan myöntää pitkään työssä olleelle työntekijälle, joka siirtyy koko-aikatyöstä osa-aikatyöhön. Osa-aikatyössä työajan tulee olla keskimäärin vähintään 16 ja enintään 28 tuntia viikossa. Ansiot saavat olla 35–70 prosenttia aikaisemmista, vakiintuneista ansioista. Osa-aikaeläkkeellä olevat luokitellaan työvoimatutkimuksissa työllisiksi osa-aikatyöntekijöiksi. Myös osa-aikaeläkkeen ikärajoja on järjestelmän voimassaoloaikana muutettu (ks. myös Takala 2000 ja 2001):

- 1987 osa-aikaeläke yksityiselle sektorille, alaikäraja 60 vuotta.
- 1989 osa-aikaeläke julkiselle sektorille, alaikäraja 58 vuotta.
- 1994 osa-aikaeläkkeen alaikäraja yksityisellä sektorilla 58 vuotta.
- 1998 heinäkuusta alkaen osa-aikaeläkkeen alaikäraja 56 vuotta vuoden 2002 loppuun asti.
- 2003 alaikäraja nostettiin 58 vuoteen vuonna 1947 ja sen jälkeen syntyneillä. Osa-aikaeläkkeen eläkekarttumaa heikennettiin jonkin verran.

Varhaiseläkeväyliä avattiin alun perin yhtäältä poistamaan alun perin työttömyydestä johtuvia toimeentulo-ongelmia ja toisaalta lieventämään työssä uupumisen ongelmia. Työttömyys oli hyvin alhaista 1980-luvun jälkipuolella, kun uusista järjestelmistä päätettiin. Laman aikana, 1990-luvun alkupuolella, eläkkeelle siirtymistä toisaalta helppo-

tettiin jonkin verran alentamalla mm. osa-aikaeläkkeen ikärajaa, mutta toisaalta tavoiteltiin säästöjä nostamalla ikärajaa esimerkiksi yksilöllisessä varhaiseläkkeessä.

Kuvio 1.2.1. Eläkeoikeuksien ikärajoja vuosina 1980–2006.



Vanhuuseläkettä edeltävillä eläkejärjestelmillä on ollut useita ja usein vaihtuvia alaikärajoja sekä ikärajojen muutosajankohtina erilaisia siirtymäikärajoja. Kuviossa 1.2.1 on esitetty yksinkertainen yhteenveto eläkeoikeuksien ikärajoista (ks. myös Rantala 2002, 21 ja Tuominen ja Pelkonen 2004).

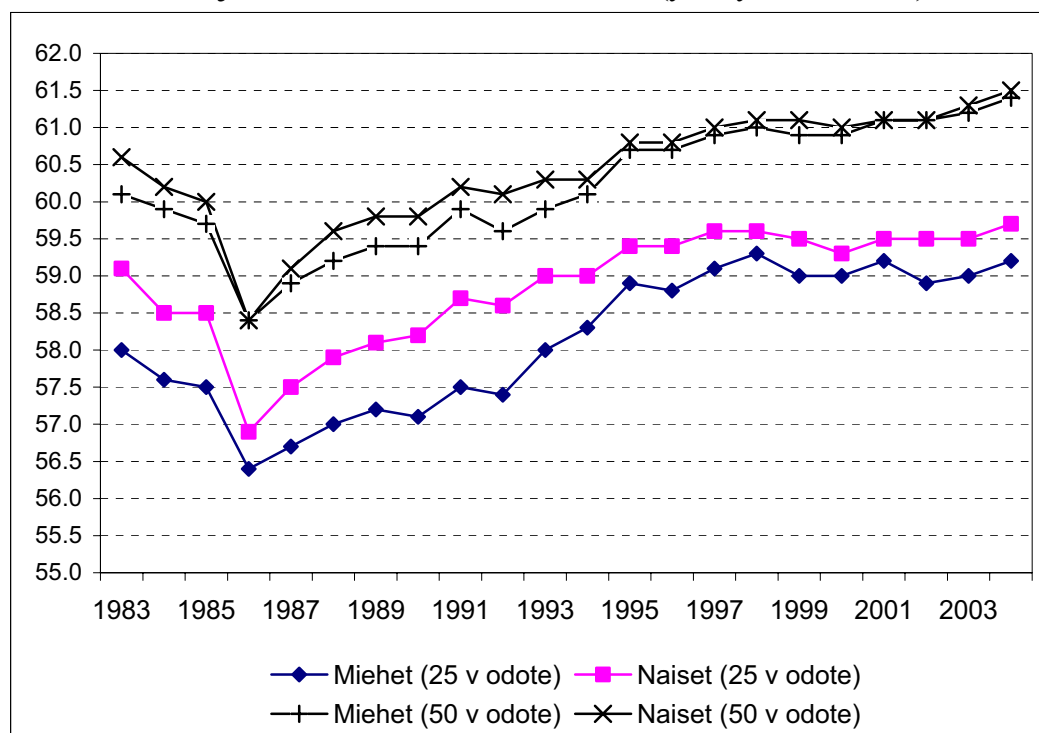
1.2.2 Eläkkeellesiirtymisen halukkuudesta ja toteutuneesta eläkeiästä

Eläkkeelle siirtymistä seurataan pitkällä aikavälillä 25-vuotiaan eläkkeellesiirtymisiän odotteen avulla. Eläketurvakeskuksen kehittämä odotemittari kuvaa koko työeläkevaikutettua väestöä, joka on pääosin mukana työelämässä. Mittari on herkempi ajassa tapahtuvien muutosten mittaamiselle kuin esimerkiksi eläkkeelle siirtyvien keski-ikä. Suuren ikääntyvän väestön eläkkeelle siirtyminen nostaa eläkkeellesiirtymisen keski-ikä, vaikka ikäluokkakohtainen eläkkeiden alkavuus ei nousisikaan (ETK 2005:1). Eläketurvakeskus laskee eläkkeellesiirtymisiän odotteen myös 50-vuotiaille. Odotteen seuraamista tässä ikäryhmässä pidetään tärkeänä, koska 50 vuotta täyttäneiden eläkehakuisuuteen katsotaan voitavan vaikuttaa eläkepolitiikalla.

Huolimatta useista varhaiseläkevähennyksistä ja niihin tehdyistä muutoksista, ei eläkkeellesiirtymisen keskimääräinen ikä ole kovinkaan paljon vaihdellut. Eläkkeelle siirtymisikä on 1980-luvun lopulta lähtien ollut kasvussa (kuvio 1.2.2; vrt. kuvio 1.2.1). Eläkkeelle siirtymisiän odote 25-vuotiailla kasvoi vuodesta 1986 noin kahdella ja puolella vuodella 1990-luvun puoliväliin mennessä ja on tämän jälkeen säilynyt suunnilleen ennallaan.

Naisten eläkkeellesiirtymisiän odote on hieman korkeampi kuin miesten. Vuonna 2004 25-vuotiaiden naisten odoteikä oli 59,7 ja 25-vuotiaiden miesten 59,2 vuotta yksityisellä sektorilla. Julkisella sektorilla vastaavat odoteiät olivat hieman alhaisemmat, naisilla 59,1 ja miehillä 58,9 vuotta. 50-vuotiaille lasketut eläkkeellesiirtymisiän odotteet ovat hieman korkeammat ja sukupuolten väliset ikäerot ovat supistuneet 1990-luvulla. Vuonna 2004 50-vuotiaiden odoteikä oli yksityisellä sektorilla 61,5 vuotta ja julkisella sektorilla 61 vuotta.

Kuvio 1.2.2. Keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä eläkkeellesiirtymisiän odotteiden mukaan naisilla ja miehillä vuosina 1983–2004 (yksityinen sektori).



Lähde: ETK 2005:1.

Viime vuosina on tutkittu paljon paitsi eläketovereita myös niitä tekijöitä, joilla työssä olevat arvioivat olevan vaikutusta työssä viihtymiseen ja työuran jatkamiseen. Savioja (1999 ja 2005) on tutkinut erityisesti suurten ikäluokkien eläkesuunnitelmia vuonna 1998 kerätyn ns. Suomalaisen elämäntilanteen -kyselyaineiston avulla. Tutkimusajan-kohtana 1945–1950 syntyneet olivat lähempänä 50 kuin 60 ikävuotta. Tästä joukosta suunnilleen yhtä usea oli ajatellut usein kuin ei lainkaan (noin 30 prosenttia molempia) varhaista eläkkeelle siirtymistä, 40 prosenttia oli miettinyt eläkkeelle siirtymistä joskus. Eläkeajatukset olivat hieman yleisempiä miehillä kuin naisilla. Molemmissa ryhmissä eläkehalukkuutta selitti eniten epävarmuus työelämässä selviytymisestä. Osa-ajaeläkkeestä oltiin kiinnostuneempia (53 %) kuin varhennetusta kokoajaeläkkeestä (30 %). (Savioja 2005, 72–75.)

Työolotutkimusten mukaan kiinnostus eläkkeelle siirtymiselle ennen vanhuuseläkeikää on pysynyt yleisenä vuodesta 1990 lähtien. Vuonna 2003 yli puolet naisista (54 %) ja

miehistä (57 %) oli ajatellut joskus tai usein eläkkeelle siirtymistä, usein noin 19 prosenttia sekä naisista että miehistä. Usein siirtymistä eläkkeelle ajattelevat useammin vähiten koulutetut (24 %) kuin korkeakoulutetut (18 %). Korkeakoulutetuista naisista suurempi osa (19 %) kuin miehistä (16 %) on ajatellut usein mahdollisuutta siirtyä varhaiseläkkeelle. (Lehto ja Sutela 2004, 94–95.)

Vähintään 45-vuotialle ylivoimaisesti yleisin tekijä, joka auttaisi jaksamaan pidempään työelämässä, on työolotutkimusten mukaan varmuus työpaikan säilymisestä (63 prosenttia naisista ja 53 prosenttia miehistä vuonna 2003). Kuntoutusmahdollisuuksia ja terveyshuollon kehittämistä piti tärkeinä lähes 40 prosenttia vastaajista. Palkan lisääminen tuli neljänneksi suurimpana selittäjänä, naisille palkanlisäysoivo oli kuitenkin yleisempää (38 %) kuin miehille (31 %). Osa-aikaeläke tai vuorotteluvapaa pidentäisi työssäoloa myös useammin naisilla (24 ja 20 prosenttia) kuin miehillä (15 ja 12 prosenttia). (Lehto ja Sutela 2004, 96.)

Koko väestössä eläkeajatukset yleistyvät iän myötä. Kuitenkin lähimpänä eläkeikää olevat jakautuvat niin, että lähinnä eläkeikää olevat suunnittelevat jäävänsä myöhemmin eläkkeelle kuin hieman nuoremmat. Vuoden 2003 työolotutkimuksen mukaan pääosin suuriin ikäluokkiin kuuluvista 55–59-vuotiaista suurin osa (31 %) suunnitteli eläkkeelle siirtymistä 60-vuotiaana, 14 prosenttia 61–62-vuotiaana ja 20 prosenttia 63-vuotiaana. Myöhäisempää eläkkeelle siirtymistä suunnitteli neljännes ikäryhmästä. Nuoremmissa ikäryhmissä 60 tai sitä nuorempana eläkkeelle siirtyvien osuus oli suurempi kuin 55–59-vuotiailla (Tuominen 2004, 17).

Myös Pelkosen (2005) Joustava eläkeikä -aineistoon perustuvassa tutkimuksessa iällä oli samansuuntainen vaikutus. Vuonna 2003 arvioi 61-vuotiaista 43 prosenttia siirtyvänsä eläkkeelle uudessa vanhuuseläkejärjestelmässä 63-vuotiaana, uuden eläkejärjestelmän alimmalla vanhuuseläkeikärajalla vuonna 2005 ja vain 33 prosenttia vasta 65-vuotiaana tai sitä myöhemmin (yksityisellä sektorilla). Vanhemmat, 62- ja 63-vuotiaat, suunnittelivat nuorempia selvästi useammin jäävänsä eläkkeelle vasta 65 vuoden iässä tai vanhempana, mutta 60 sekä sitä nuoremmat suunnittelivat edellisiä ryhmiä useammin jäävänsä eläkkeelle jo ennen 63 ikävuotta. Kaiken kaikkiaan 1942–1945 syntyneistä, 58–61-vuotiaista vuonna 2003, 29 prosenttia suunnitteli jatkavansa työssä 63 ikävuoden jälkeen (Pelkonen 2005, 40 ja 63).

1.2.3 Eläkkeelle siirtymiset: eläketilastot

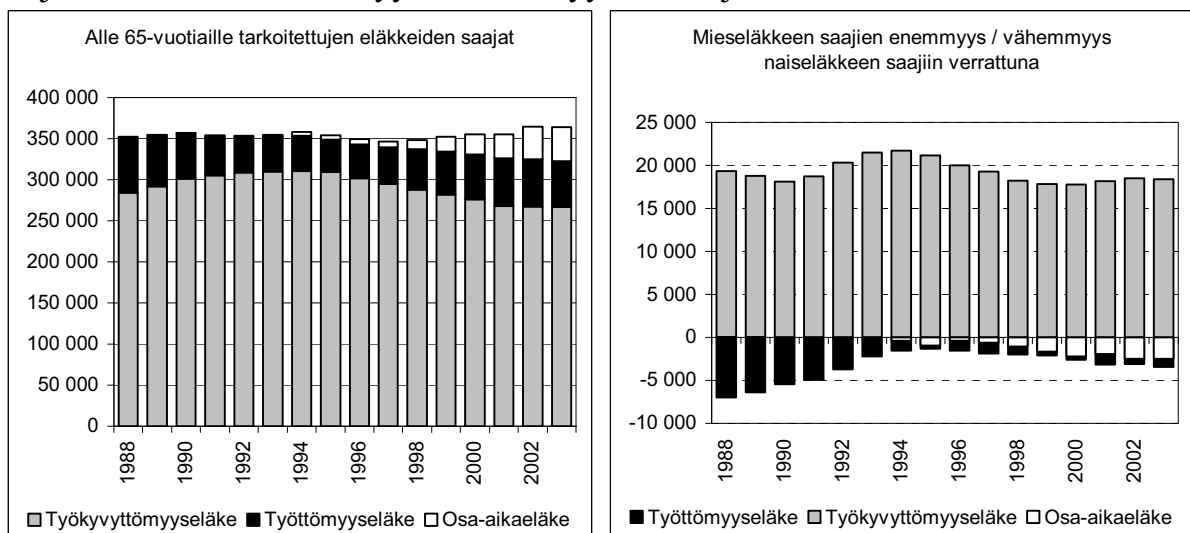
Eläketilastot antavat kokonaiskuvan eläketurvaetuuksia saavan väestön määrästä, mutta eri eläkelajien saajista ei ole juuri saatavana väestön ikään suhteutettuja aikasarjatilastoja. Yksi tapa lähestyä tätä ongelmaa on tarkastella vanhuusiän alittavien eläkkeensaajien määrää niiden eläkelajien perusteella, joita maksetaan ennen varsinaista vanhuuseläkettä. Ongelmana eläkelajikohtaisessa tarkastelutavassa on kuitenkin se, että varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyvät lasketaan vanhuuseläkettä saaviksi iästä riippumatta. Työikäisen eläkkeelle siirtyneen väestön osuuksista ja määristä saadaan työvoimatutkimuksista siksi parempi kokonaiskuva, mutta työvoimatutkimuksissa eläkelajit erotellaan eläketilastoja karkeammin. Lisäksi työvoimatutkimuksissa kokoai-

kaeläkettä saava voidaan luokitella työlliseksi, jos eläkeläisellä on työtunteja. Työvoiman ulkopuolelle siirtyneitä eläkkeensaajia tarkastellaan raportin luvussa 6.2.

Alle 65-vuotiaasta väestöstä on ollut noin 350 000 henkeä työkyvyttömyys-, työttömyys- tai osa-aikaeläkkeellä 1980-luvun loppupuolelta lähtien (kuvio 1.2.2.). Määrä kasvoi hieman 2000-luvun alussa, mutta kasvu johtui yksinomaan osa-aikaeläkkeen saajamäärän kasvusta. Kokoaikaisia työkyvyttömyyseläkkeitä saavien määrä on laskenut ja työttömyyseläkettä saavien hieman noussut 1990-luvun alkupuolelta. Työvoimatutkimuksissa osa-aikaeläkeläiset luokitellaan työllisiksi eikä osa-aikaeläkkeelle siirtyneitä oteta huomioon laskettaessa eläkkeelle siirtymisiin odotteita (ETK 2001:1).

Kuviossa 1.2.2 on alle 65-vuotiaiden varhaiseläkkeensaajien määrä. Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevat sisältyvät työkyvyttömyyseläkkeen saajiin. Varhennetulla vanhuuseläkkeellä olevat sisältyvät vanhuuseläkkeen saajiin eivätkä sisälly kuvioon. (Takala ja Uusitalo 2002; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2003.)

Kuvio 1.2.2. Alle 65-vuotiaiden työkyvyttömyys-, työttömyys- ja osa-aikaeläkkeiden saajat sekä miesten enemmisyys / vähemmisyys eläkelajeittain vuosina 1988–2003.



Lähde: Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2003.

Vuonna 2004 oli vanhuuseläkkeellä lähes 200 000 henkeä enemmän kuin vuonna 1988, eli kaikkiaan lähes 920 000 henkeä. Näistä alle 65-vuotiaita vanhuuseläkkeen saajia oli vajaa 57 000. Varhennetulla vanhuuseläkkeellä vuonna 2004 oli 53 500 henkeä, mutta näistä alle 65-vuotiaita oli alle 16 000 henkeä. Varhennetulle varhaiseläkkeelle siirtyi 1980-luvun lopussa noin 2 000 henkeä vuodessa, mutta siirtyjien määrä alkoi kasvaa 1990-luvun alussa. Vuonna 1994 varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyi lähes 4 000 henkeä. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyvien määrä alkoi kasvaa 2000-luvun vaihteessa uudelleen kohota ja ylitti 4 000 siirtyjää vuonna 2000 ja vuotuiset siirtymät sen jälkeen ovat olleet suunnilleen samaa tasoa. (Takala ja Uusitalo 2002; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2004)

Vuonna 1990 alkoi yli 10 000 yksilöllistä varhaiseläkettä, 2000-luvun alussa vain runsaat 2000 tapausta vuoden aikana. Vuoden 2004 lopussa yksilöllisellä varhaiseläkkeel-

lä oli runsaat 12 000 henkeä. Yksilöllisen varhaiseläkejärjestelmän lakkauttamisella on arvioitu olevan vaikutuksia niin kokoaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen, osa-aikaeläkkeen kuin työttömyysputkessakin olevien määrään (Takala ja Uusitalo 2002; Gould 2002; Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2004).

Naiset ja miehet jakautuvat eritavoin eri eläkejärjestelmiin, mutta erot ovat kaventuneet viimeisen 15 vuoden aikana (kuvio 1.2.2). Vuosituhannen alussa kaikista vanhuuseläkkeensaajista naisia on vielä noin 20 prosenttia miehiä enemmän. Työkyvyttömyyseläkkeensaajista miehillä oli noin seitsemän prosenttiyksikön enemmistö. Sen sijaan naisilla oli työttömyyseläkkeen ja osa-aikaeläkkeen saajista noin kuuden prosenttiyksikön enemmistö.

1.3 Työkäinen väestö

1.3.1 Työkäinen väestö sekä huolto- ja elatussuhteet

Työvoimatutkimuksessa työkäinen perusväestö on 15–74-vuotias. Samaa ikärajausta käytetään ILO:n työvoimatilastoissa. Kehittyneissä maissa ikärajaus kuitenkin liioittelee todellisuutta; Alle 20-vuotiaista kasvava osa on vielä työvoiman ulkopuolella koululaisina tai opiskelijoina ja pääosa 65 vuotta täyttäneistä kansallisten vanhuuseläkejärjestelmien piirissä. Euroopan unionin työvoimatutkimuksissa työllisyysasteet lasketaan tavallisesti vain alle 65-vuotiaista. Toisaalta, mikäli eläkeiän myöhentäminen alkaa yleistyä eri maissa, tulee yläikärajasta 64-vuotiaat liian matala kuvaamaan työvoimapolitiikan yleistä tavoitetta myöhentää eläkkeellesiirtymisen ikää.

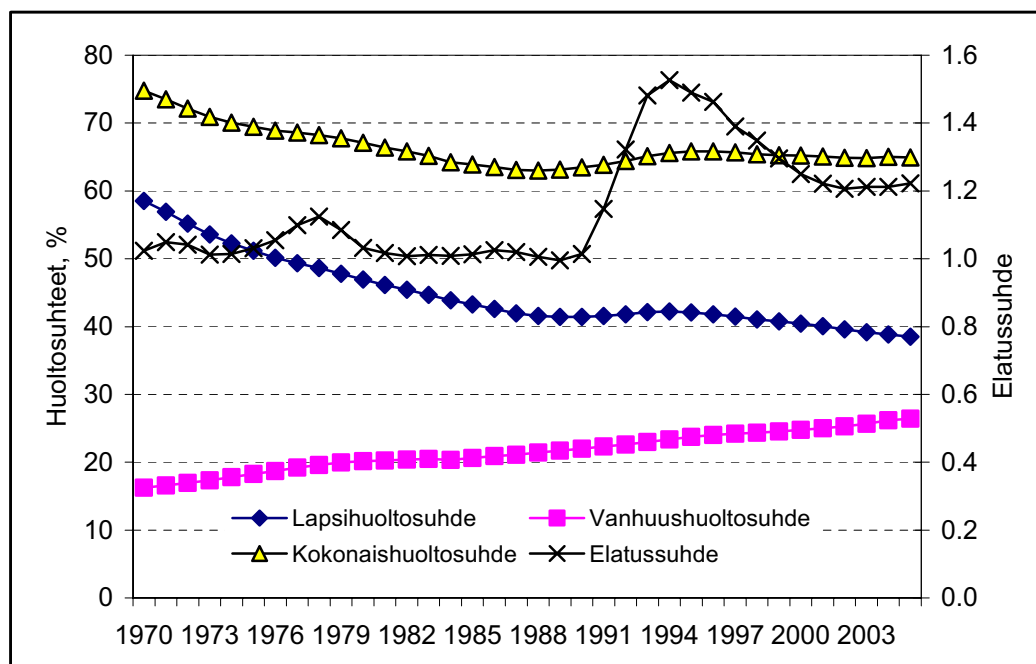
Huoltosuhdekäsitteissä on käytössä eri ikärajoja. Lasten huoltosuhde lasketaan joko 0–14 (STM 2002:21; Euroopan komissio) tai 0–19-vuotiaiden lasten suhteena ja vanhusien huoltosuhde 65 vuotta täyttäneiden suhteena työkäiseen 15/20–64-vuotiaaseen väestöön. Kokonaishuoltosuhde on edellisten osuukien summa. Elatussuhde ei perustu ikärajoihin, vaan väestön toimintaan ja tulolähteisiin. Elatussuhde kuvaa työllisen väestön suhdetta ei-työlliseen väestöön.

Kokonaishuoltosuhde kehittyi 1970-luvulta 1980-luvun jälkipuolelle asti suotuisasti, sillä huoltosuhde aleni 75 prosentista 63 prosenttiin (kuvio 1.3.1). Tämä johtui siitä, että vaikka vanhusväestön määrä oli kasvussa, alle 20-vuotiaiden nuorten ja lasten määrä suhteessa työkäiseen väestöön väheni. Vuonna 1973 syntyvyys oli Suomessa sodan jälkeisen historiansa alhaisin; kokonaishedelmällisyysaste oli 1,50, suunnilleen sama kuin kokonaishedelmällisyys koko EU:n tasolla nykyisin. Syntyvyys on sittemmin kohonnut ja on parhaillaan EU-maiden korkeimpia, mutta synnytysikäisten naisten määrä on pieni. Vuosina 2000–2004 syntyi keskimäärin 56 600 lasta vuodessa, mikä on lähes puolet siitä määrästä, mitä lapsia syntyi 1940-luvun jälkipuolella. Ikärakenteen vanhenemisen johdosta huoltosuhteen on arvioitu nousevan nykyisestä vuoden 2010 jälkeen ja jäävän vuoden 2030 jälkeen pysyvästi korkealle tasolle (STM 2002:21, 33).

Elatussuhde on, toisin kuin huoltosuhde, herkkä työllisyyden muutoksille (kuvio 1.3.1). Jos ikäryhmittäiset työllisyysasteet säilyvät vuoden 2003 tasolla, on elatussuh-

teen arvioitu nousevan 2020-luvun puolivälissä samalle tasolle, kuin se oli 1990-luvun alun suurtyöttömyyden aikana, eli yli 1,5:een ja lähes 1,6 elätettävään työllistä kohti vuoteen 2030 mennessä. Jos työllisyysaste nousisi 75 prosentin tavoitteeseen, olisi elatusuhde vuonna 2030 suunnilleen sama kuin nykyisin (STM 2004:21, 26; vrt. STM 2002:21, 33; vrt. Parkkinen 2005).

Kuvio 1.3.1. Huolto- ja elatusuhde Suomessa vuosina 1970–2005.*



* Lapsihuoltosuhde perustuu 0-19-vuotiaiseen. Toisissa laskelmissa huoltosuhde lasketaan myös alle 15-vuotiasta (ks. esim. STM 2002:21, 33; VATT, Pekka Parkkinen)

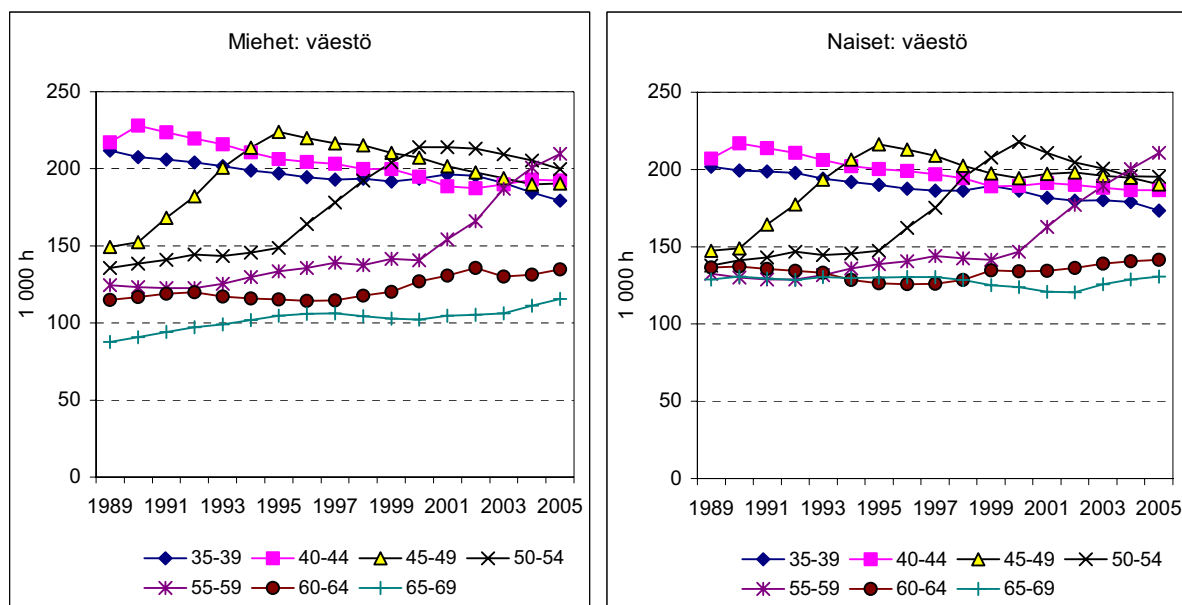
1.3.2 Työikäinen väestö 5-vuotiskäryhmittäin

Työikäisen 15–64-vuotiaan väestön määrä kasvoi vuosina 1989–2005 noin 151 000 hengellä. Miesten määrä oli vuonna 2005 noin 84 000 henkeä ja naisten 67 000 henkeä suurempi kuin vuonna 1989. Jos työikäiseksi väestöksi määriteltäisiin 15–69-vuotiaat, mikä vastaisi paremmin uuden eläkejärjestelmän tavoitetta, työikäisen väestön määrän kasvu olisi ollut 30 000 henkeä enemmän. Työikäisen väestön kasvu kohdentui ikärakenteen vanhenemisen johdosta vanhempiin ikäluokkiin. Sen sijaan alle 45-vuotiaan väestön määrä väheni, nuorinta 15–19-vuotiaiden ikäryhmää lukuun ottamatta. Vähintään 45 vuotta täyttäneiden, mutta enintään 69-vuotiaiden määrä kasvoi yli 420 000 hengellä kun taas alle 45-vuotiaiden määrä väheni runsaalla 240 000 hengellä.

Vuonna 2004 oli neljä-viisi suunnilleen yhtä suurta työikäisten 5-vuotiskäryhmää. Näiden ikäraja ulottui 35-vuotiaista 59-vuotiaisiin (kuvio 1.3.2). Vain ikäryhmässä 55–59-vuotiaat väestön määrä oli kasvamassa, sillä suuri vuosina 1945–1949 syntyneiden suuri ikäluokka oli siirtymässä tähän ikäryhmään. Nuorempien 5-vuotiskäryhmien määrälliset huiput olivat taittuneet aikaisemmin, kun suuri ikäluokka oli ohittanut ikäryhmän ikäraajat. Kaikkiaan neljässä 5-vuotiskäryhmässä välillä 40–59-vuotiaat oli

jokaisessa noin 200 000 naista ja miestä, yhteensä noin 800 000 henkeä ja 20 prosenttia työikäisestä väestöstä vuonna 2004. Lähes samaan ylsi myös 35–39-vuotiaiden ikäryhmä, jonka nais- ja miesväestöön kuului yhteensä 360 000 henkeä ja 18 prosenttia koko väestöstä vuonna 2004. Seuraavana vuonna 2005 5-vuotiskäryhmien väestömäärät olivat hajaantuneet jo enemmän.

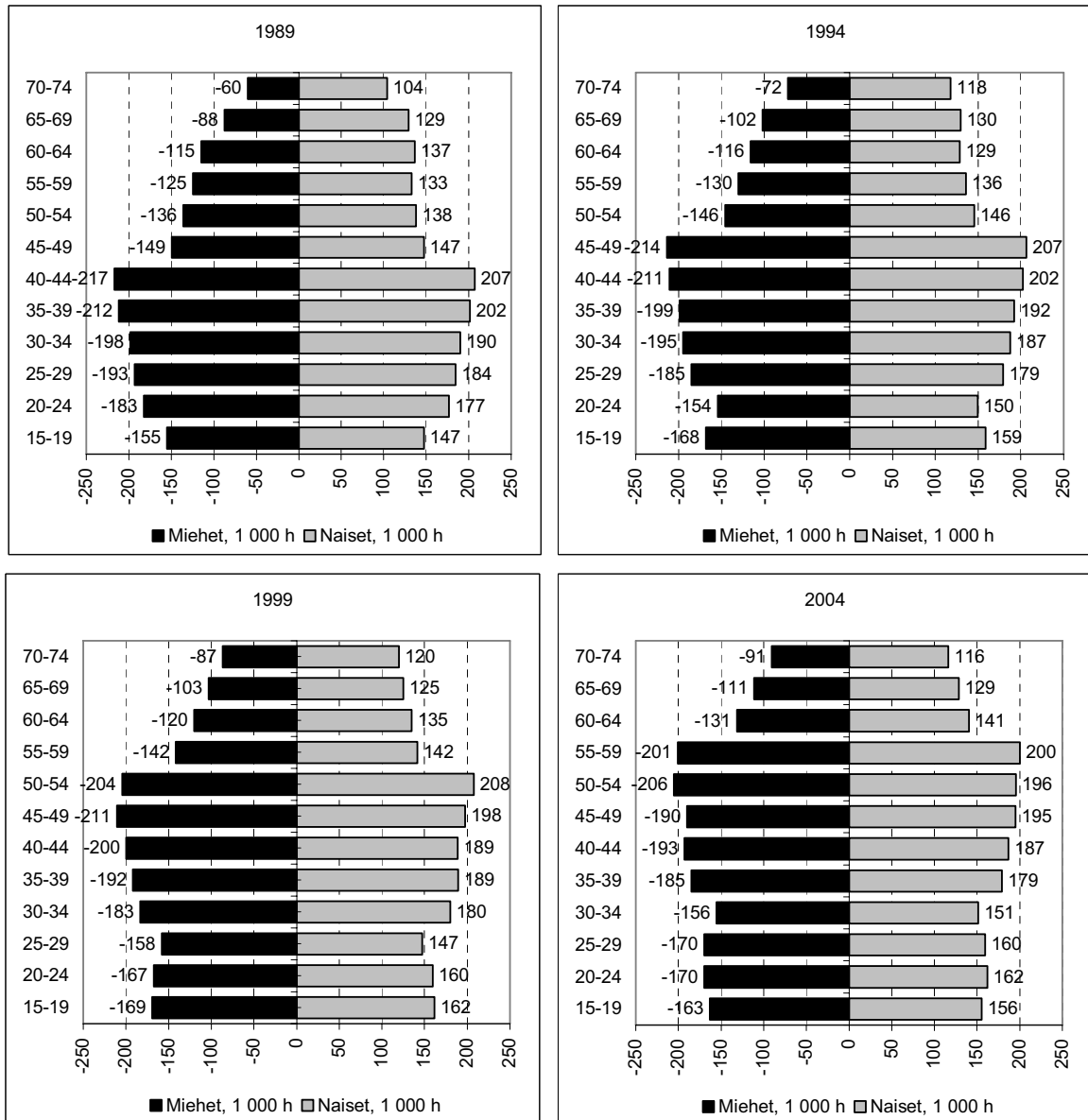
Kuvio 1.3.2. Vähintään 35 vuotta täyttänyt työikäinen väestö 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005, 1 000 h.



Ikäryhmien 60–64-vuotiaat ja 65–69-vuotiaat kasvu 2000-luvulla johtuu erityisesti miesväestön kasvusta miesten eliniän kasvaessa (vrt. Nieminen 2005). Miesten lukumäärä on lähentynyt naisten määrää, vaikka naiset ovat yhä selvänä enemmistönä etenkin 65–69-vuotiaissa ja sitä vanhemmissä ikäryhmissä. Naisten enemmisyys väheni yli 40 000 hengestä vuonna 1989 noin 17 000 henkeen vuonna 2004. Seuraavana vuonna nais- ja miesväestön määrän ero oli vähentynyt edelleen noin 2 000 hengellä.

Suhteellisesti 45–64-vuotiaan työikäisen väestön osuus työikäisistä kasvoi vuosina 1989–2004 noin 10 prosenttiyksikköä. Miesten osuus kasvoi 31 prosentista 41 prosenttiin ja naisten 33 prosentista 42 prosenttiin. Vuonna 2004 ikäryhmään 55–59-vuotiaiden osuus kaikista 15–64-vuotiaista oli 11–12 prosenttia, 3-4 prosenttiyksikköä suuremmaksi kuin vuonna 1989. Suunnilleen yhtä suuret olivat myös nuorempien, 55–54-vuotiaiden sekä 45–49-vuotiaiden väestöosuudet 2000-luvun puolivälissä, mutta jälkimmäisen ikäryhmän osuus työikäisestä väestöstä kasvoi vain pari prosenttiyksikköä. Sen sijaan 60–64-vuotiaiden väestöosuus oli koko tarkastelujaksolla noin 7-8 prosenttia koko työikäisestä väestöstä. (Liitekuvio 1.1.)

Kuvio 1.3.3. Nais- ja miesväestön osuudet 5-vuotiskohorteittain työikäisestä 15–74-vuotiaasta väestöstä (%) vuonna 1989, 1994, 1999 ja 2004.



Suurten, sotien jälkeen syntyneiden ikäluokkien siirtymistä ikäpyramidissa ylöspäin 15 viimeisen vuoden aikana on havainnollistettu lopuksi kuviossa 1.3.3. Seuraavan viiden vuoden aikana vuosina 1945–1949 syntyneiden kohortti täyttää 60 vuotta ja saavuttaa uuden vanhuuseläkeiän alarajan. Ikäryhmässä on lähes 70 000 naista ja 60 000 miestä, eli yhteensä noin 130 000 henkeä enemmän kuin nykyisessä 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä.

Suurten ikäluokkien naiset olivat 1970-luvun alussa synnyttysikäisiä, mutta ikäluokan aikana syntyvyys oli sotien jälkeen alhaisimmillaan. Työn ja lastenhoidon yhdistämisedellytykset ja ansioaitisopimus olivat vasta syntymässä (Haataja 2004; Julkunen 1994). Pienin ikäryhmistä, 1970-luvun alussa syntynyt ikäluokka, oli vuonna 1989 alle 20-vuotias. Nykyisin ikäryhmä on jo 30–34-vuotta. Tässä ikäryhmässä on suuri osa jo pienten lasten äitejä ja isiä, mutta osa ikäryhmästä on vasta suunnittelemassa perheen perustamista.

2 Työllisyys

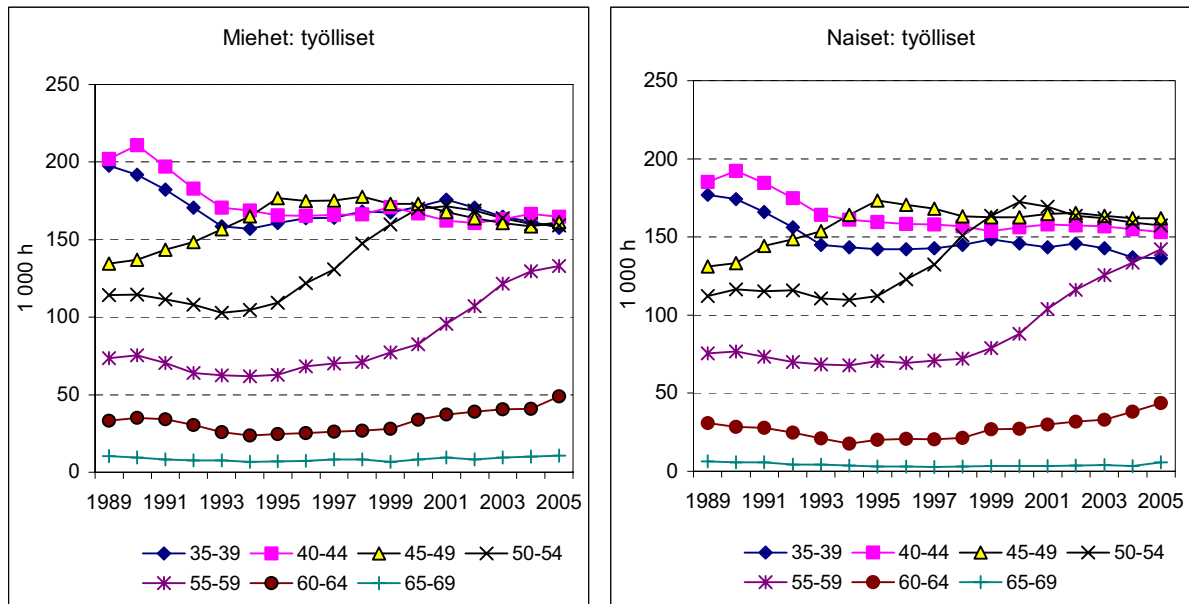
2.1 Työllisten määrä

Työllisten 15–74-vuotiaan väestön määrä oli vuonna 2005 noin 100 000 työpaikkaa eli 4 prosenttia vähemmän kuin vuonna 1989. Vähennyksestä 2/3 kohdistui miesten työpaikkoihin. Väestön ikärakenteen muutos heijastuu työllisten ikärakenteeseen. Työikäisen 45–69 vuotta täyttäneen väestön määrä kasvoi runsaalla 420 000 hengellä, mutta samanikäisten työllisten määrä kasvoi vain noin 300 000 hengellä vuosina 1989–2005. Alle 45-vuotiaan työikäisen väestön määrä väheni noin 240 000 hengellä, mutta saman ikäisten työllisten määrä väheni melkein kaksin verroin, lähes 410 000 henkeä.

Työlliset 35–49-vuotiaat miehet ovat jakautuneet 5-vuotisikäryhmittäin kolmeen suunnilleen yhtä suureen ryhmään 1990-luvun alkupuolelta lähtien siten, että niistä jokaiseen kuului 2010-luvun puolivälissä yhä noin 160 000 työllistä. Vuosituhannen vaihteessa 50–54-vuotiaat saavuttivat saman suuruusluokan, sillä ikäryhmän miestyöllisten määrä kasvoi 1990-luvun alusta noin 60 000 hengellä. Seuraavan ikäryhmän eli 55–59-vuotiaiden miestyöllisten määrä kaksinkertaistui noin 60 000:sta 1990-luvun alussa noin 120 000 henkeen 2000-luvun alussa. (Kuvio 2.1.1.)

Naistryöllisten määrän kehitys on miestyöllisten kanssa samansuuntainen, mutta työllisten 34–39-vuotiaiden naisten määrä on ollut 10 000–20 000 henkeä pienempi kuin kolmen vanhemman 5-vuotisikäryhmän. Työllisten määrä alitti jo 1990-luvun alkupuolella 150 000 ja oli saman ikäisiin miehiin verrattuna runsaat 20 000 henkeä pienempi. (Kuvio 2.1.1.)

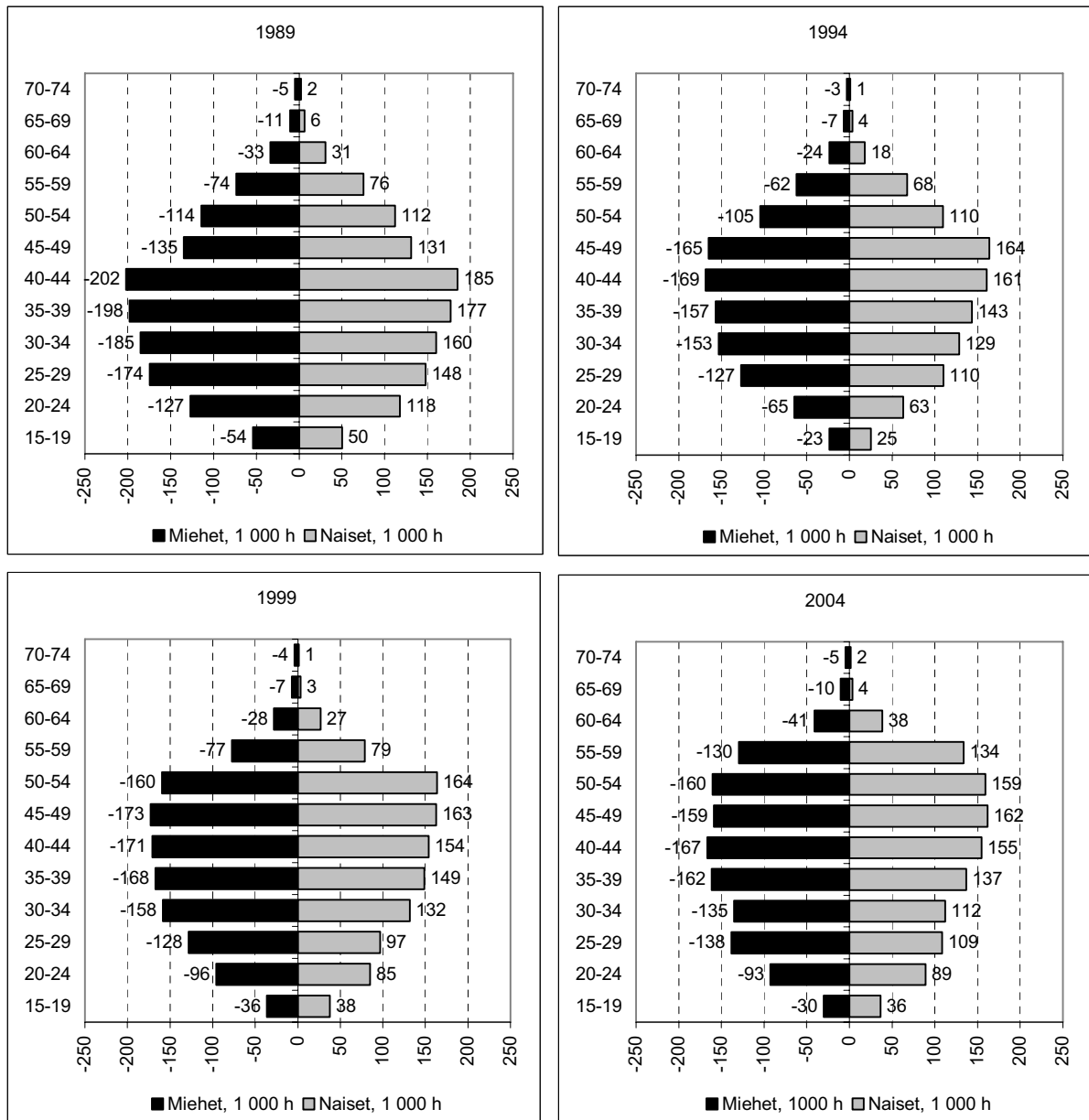
Kuvio 2.1.1. 35–69-vuotiaat nais- ja miestyölliset 5-vuotisikäryhmittäin vuosina 1989–2005, 1 000 henkeä.



Työllisten ikärakenteen määrälliset muutokset viimeisen 15 vuoden aikana käyvät ilmi työllisten ikäpyramideissa (kuvio 2.1.2). Nuorimmat nelikymppiset olivat paitsi väestössä myös työmarkkinoilla suurin ikäryhmä vuonna 1989. Vuonna 2004 tämä ikäryhmä on 55–59 vuotta – eikä enää suurin työllisten ryhmä. Naistyöllisiä oli 55–59-vuotiaita enemmän kuitenkin vain kolmessa nuoremmissa 5-vuotisikäryhmässä (40–54-vuotiaat). Sen sijaan työllisiä 55–59-vuotiaita miehiä oli vuonna 2004 vähemmän kuin kaikkia muita 25 vuotta täyttäneitä 5-vuotisikäryhmiä.

Suhteellisesti 45–64-vuotiaiden osuus työkäisestä väestöstä oli vuonna 2004 sekä naisilla että miehillä sama, eli 42–43 prosenttia ja ikäryhmään sijoittuvien osuus oli kasvanut noin 10 prosenttiyksikköä vuodesta 1989 (liitekuvio 1.1). Muutos työllisten osuuden kasvussa oli selvästi suurempi, ja naisilla jonkin verran suurempi kuin miehillä. Kaikista työllisistä 45–64-vuotiaiden osuus kasvoi 28 prosentista 42 prosenttiin vuosina 1989–2005 eli 14 prosenttiyksikköä. Vuonna 2005 työllisistä miehistä oli 45–64-vuotiaita 42 ja naisia 44 prosenttia. Naisten osuus 45 vuotta täyttäneistä työllisistä oli noin prosenttiyksikön suurempi kuin miesten muissa 5-vuotisikäryhmissä paitsi 60–64-vuotiailla (liitekuvio 1.2).

Kuvio 2.1.2. Työlliset 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1989, 1994, 1999 ja 2004, 1 000 henkeä.



2.2 Ikääntyvien työllisyysaste 5-vuotiskäryhmittäin

Nykyinen työllisyysaste lasketaan työllisten osuutena työikäisestä (15–64-vuotiaasta) väestöstä. Eläkkeelle siirtymisen ylimmän iän perusteella työllisyysastetta voitaisiin seurata myös 15–69-vuotiaasta väestöstä. Toisaalta, vaikka opiskeluaikojen toivotaan lyhenevän, ei työllisyysasteen voida kovin paljon olettaa kasvavan alle 20-vuotiaassa väestössä, joten varsinainen työllisyysaste voitaisiin laskea myös 20 vuotta täyttäneestä väestöstä. Taulukossa 2.2.1 on havainnollistettu, miten ikärajojen valinta muuttaa työllisyysastetta.

Taulukko 2.2.1. Naisten ja miesten työllisyysasteet (%) ja työllisyysasteiden ero (%-yksikköä) eri tavoin määritellyssä työikäisessä väestössä vuosina 1989, 2000, 2004 ja 2005.

	Työllisyysaste				Muutos %-yksikköä / vuosi		
	1989	2000	2004	2005	1989-2000	2000-2004	2004-2005
Miehet							
15-74 v	71.6	63.2	62.5	63.0	-8.4	-0.7	0.5
15-69 v	73.8	66.1	65.3	65.8	-7.7	-0.8	0.5
15-64 v	77.0	69.4	68.9	69.5	-7.6	-0.5	0.6
20-64 v	81.3	74.7	74.0	74.6	-6.6	-0.7	0.6
Naiset							
15-74 v	63.1	56.6	57.6	58.6	-6.5	1.0	1.0
15-69 v	66.7	60.2	61.2	62.1	-6.5	1.0	0.9
15-64 v	71.5	64.3	65.5	66.5	-7.2	1.2	1.0
20-64 v	75.1	68.4	69.7	70.8	-6.7	1.3	1.1
Miesten ja naisten työllisyysasteiden ero %-yks							
15-74 v	8.5	6.6	4.9	4.4	-0.17	-0.35	-0.49
15-69 v	7.1	5.9	4.2	3.7	-0.11	-0.34	-0.50
15-64 v	5.5	5.1	3.3	3.0	-0.04	-0.35	-0.34
20-64 v	6.2	6.3	4.3	3.9	0.01	-0.40	-0.39

Ensiksikin, mitä suppeammin työikäinen väestö määritellään, sitä korkeammat työllisyysasteet saavutetaan. Suppeimmallakaan, 20–64-vuotiaiden ikärajauskella, ei kuitenkaan saavuteta pitkän aikavälin 75 prosentin työllisyysastetavoitetta. Työllisyysasteen laskeminen ikäryhmästä 15–69-vuotiaat alentaisi miesten työllisyysastetta 3,7 prosenttiyksikköä ja naisten 4,4 prosenttiyksikköä vuonna 2005 15–64-vuotiaista laskettuun työllisyysasteeseen verrattuna.

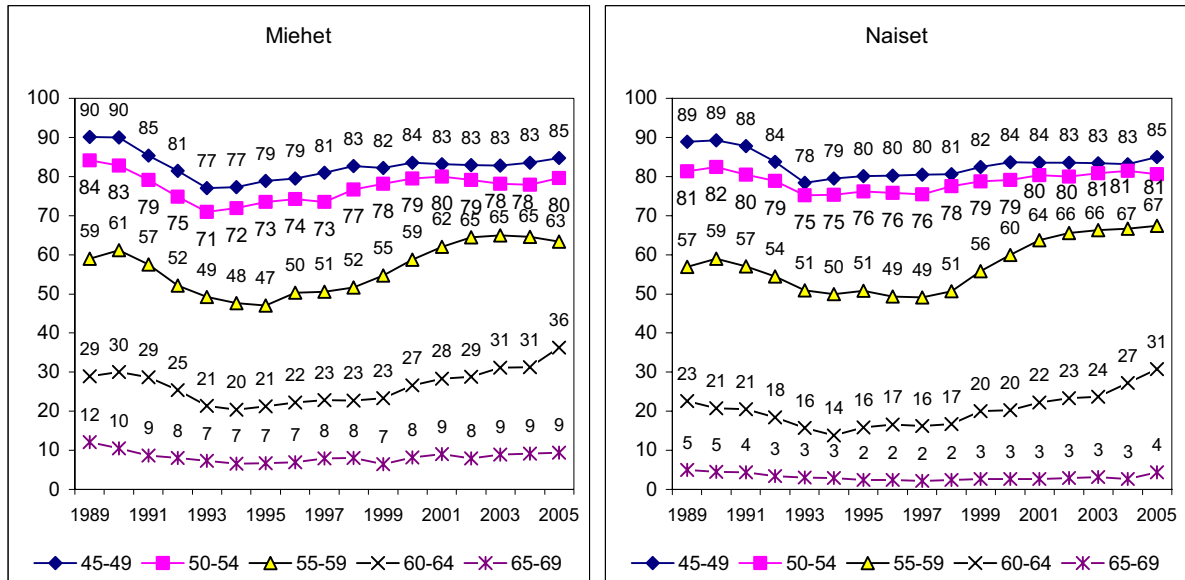
Taulukossa 2.2.1 esitetään työllisyysasteen muutokset eritavoin määritellystä työikäisestä väestöstä. Miesten työllisyysaste laski 6,6–8,4 prosenttiyksikköä ja naisten 6,5–7,2 prosenttiyksikköä vuosina 1989–2000. Vuodesta 2000 vuoteen 2004 miesten työllisyysaste laski 0,5–0,8 prosenttiyksikköä, mutta kasvoi seuraavana vuonna 0,5–0,6 prosenttiyksikköä työllisten ikärajuksesta riippuen. Naisten työllisyysasteiden alenemat vuosina 1989–2000 olivat hieman pienemmät kuin miesten, paitsi silloin, kun työikäiseksi väestöksi määritellään 20–64-vuotiaat. Vuosina 2000–2004 naisten työllisyysaste kasvoi toisin kuin miesten. Työllisyysasteen kasvu jatkui myös seuraavana vuonna ja suurempana kuin miesten.

Miesten ja naisten työllisyysasteiden ero on pienimillään, kun työllisyysaste lasketaan nykyiseen tapaan 15–64-vuotiaasta väestöstä (3 prosenttiyksikköä vuonna 2005) ja suurimmillaan, kun ikärajaus kohdennetaan 15–74-vuotiaaseen väestöön (4,4 prosenttiyksikköä).

Kuviossa 2.2.1 esitetään 45 vuotta täyttäneiden työllisyysasteen muutokset 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005. Työllisyysasteet laskevat kun ikä kasvaa. Lisäksi ikäryhmien väliset työllisyysaste-erot ovat pienentyneet lukuun ottamatta 65–69-vuotiaita. Yli 64-vuotiaista vain vajaa 10 prosenttia on työllisiä. Työllisyysasteet ovat selvästi korkeammat vuonna 2005 kuin ennen lamaa 55–59-vuotiaiden sekä 60–64-

vuotiaiden ikäryhmissä. 55–59-vuotiaiden miesten työllisyysaste on kohonnut noin kuusi ja naisten työllisyysaste jopa 10 prosenttiyksikköä.

Kuvio 2.2.1. 45–69-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005.



Naisten ja miesten työllisyysasteiden erot ovat olleet koko tarkasteluajanjakson pienimmät 45–49 ja 50–54-vuotiailla. Edellisessä ikäryhmässä työllisyysasteiden välillä ei käytännössä ole eroa. Sen sijaan 50–54-vuotiaissa naisten työllisyysasteet ovat ylittäneet miesten työllisyysasteet 2000-luvulla, ja ne ovat saavuttaneet saman tason kuin ennen lamaa. Saman ikäisten miesten työllisyysaste ei sen sijaan ole tavoittanut lamaa edeltävää tasoa. (Kuvio 2.2.1.)

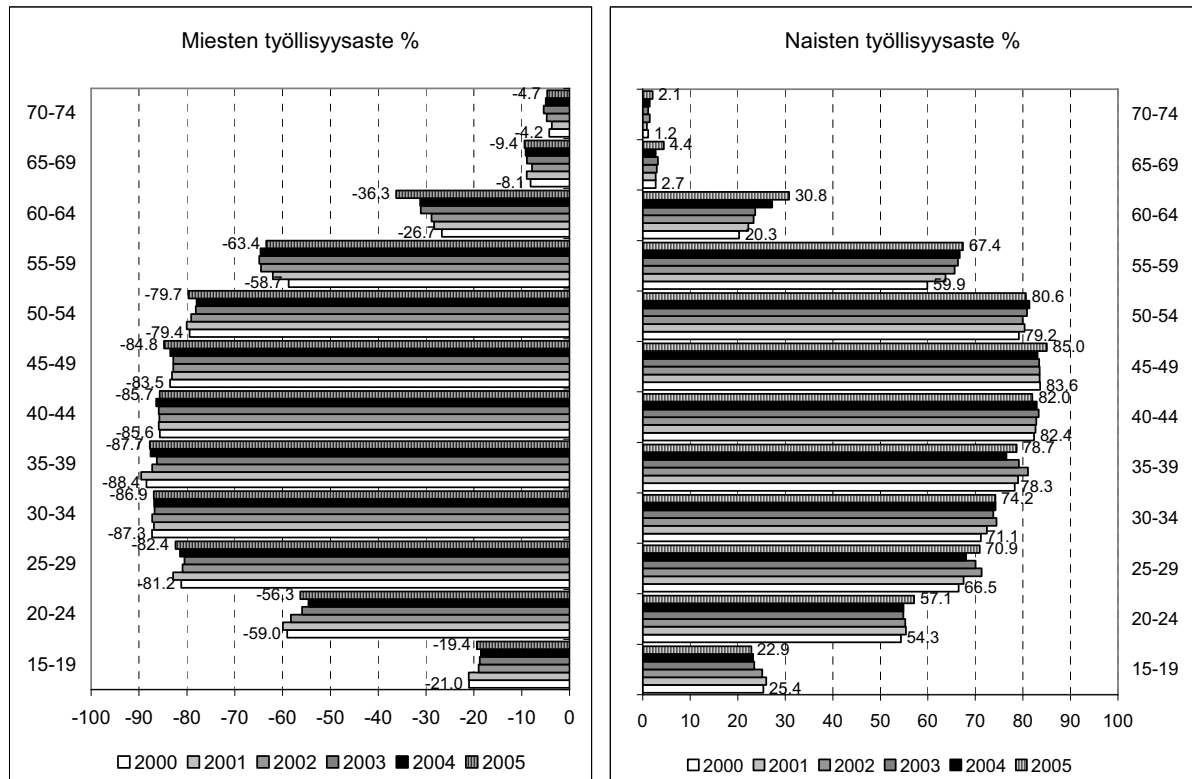
Pitkällä aikavälillä eri kohorttien työllisyysasteiden muutoksiin on vaikuttanut paitsi ikääntyminen myös 1990-luvun talous- ja työelämän ja tätä kautta työmarkkinoiden suuret muutokset sekä eläkkeellesiirtymisväylät. Vuosituhannen alussa rakennetekijät ovat pysyneet huomattavasti vakaampina. Kuviossa 2.2.2 tarkastellaan työllisyyskehitystä 5-vuotiskäpilareiden avulla vuosittain vuosina 2000–2005.

Työllisyysaste on kasvanut vuosittain 55–59 ja 60–64-vuotiaiden ikäryhmissä sekä naisilla että miehillä koko 2000-luvun. Poikkeuksena on 55–59-vuotiaiden miesten ikäryhmä vuosina 2004–2005. Nuoremmissa 50–54-vuotiaiden ikäryhmässä työllisyysaste on kehittynyt naisilla ja miehillä osittain eri suuntaan. Miesten työllisyysaste laski vuosina 2000–2004, mutta kasvoi vuonna 2005. Naisten työllisyysaste sen sijaan kasvoi useampana vuonna, mutta laski hieman vuonna 2005. Vuosittaiset muutokset ovat kuitenkin niin pieniä, että ne mahtunevat otoksesta johtuvaan luottamusväliin.

Eläkepoliittisten ja rakennetekijöiden lisäksi työllisyysasteen muutoksiin ovat vaikuttaneet myös muutokset eri kohorttien sosiaalisessa pääomassa. Sosiaalisen pääoman muutoksia ja vaikutusta työllisyyteen tarkastellaan sosioekonomisen aseman ja koulutustason avulla luvuissa 3 ja 4. Luvussa 3 tarkastellaan lisäksi sektoreiden ja työsuht-

teen laadun ikäjakautumia. Tätä ennen verrataan kuitenkin suomalaisten ikääntyvien työllisyyskehitystä muihin maihin.

Kuvio 2.2.2. Työllisyysasteet 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 2000–2005, %.

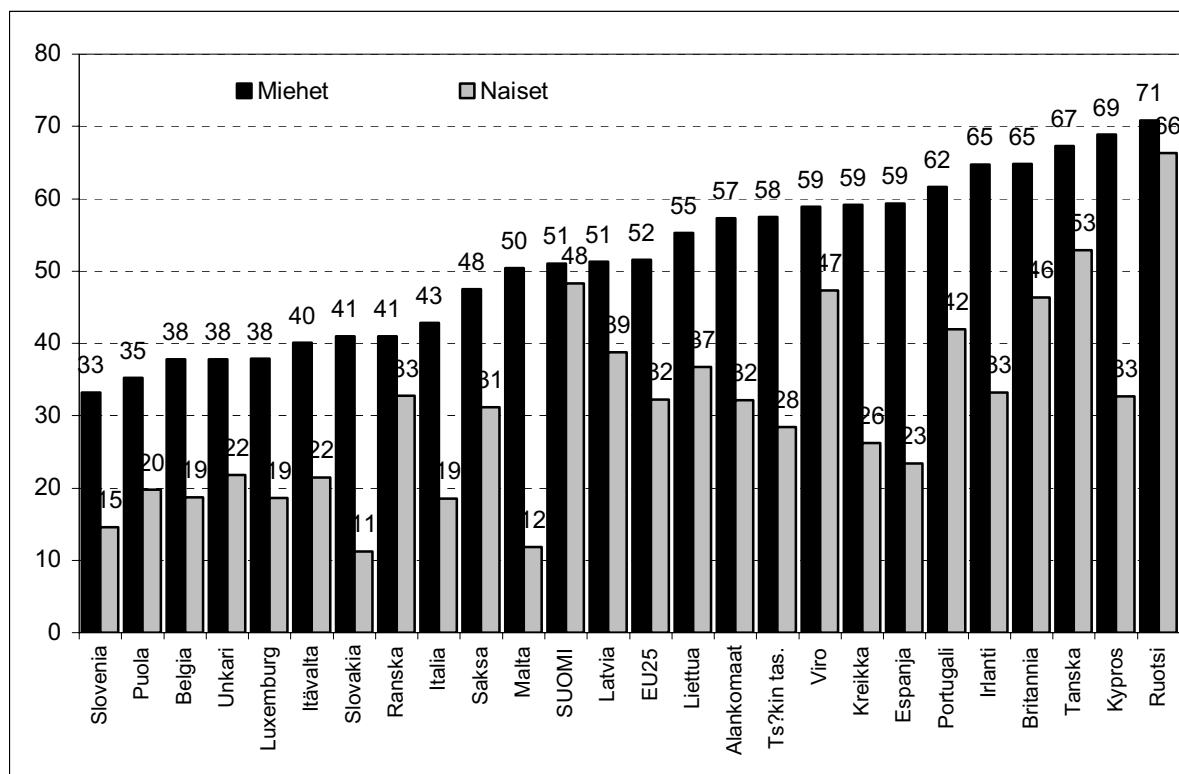


2.3 Ikääntyvien työllisyys Suomessa, Ruotsissa ja EU:ssa

Ikääntyvien työllisyysasteen nostaminen on kansainvälinen haaste. Euroopan unionin työllisyysstrategiassa 55–64-vuotiaille on asetettu yhteinen 50 prosentin työllisyysaste-tavoite. Vuonna 2004 ikääntyvien keskimääräinen työllisyysaste EU-15 jäsenmaassa oli 42,5. Vuoteen 2003 mennessä vain neljä vanhaa jäsenmaata ylitti tämän tavoitteen. Nämä olivat Ruotsi (68,6 %), Tanska (60,2 %), Iso-Britannia (55,5 %) ja Portugali (51,1 %). Kuviossa 2.2.1 on esitetty kaikkien nykyisten EU-maiden naisten ja miesten työllisyysasteet vuonna 2003. Maat on kuitenkin järjestetty kuvioon miesten työllisyysasteiden perusteella. Ikääntyvien miesten työllisyysaste on Suomessa hieman alle 25 EU-maan keskitason, mutta naisten työllisyysaste on Ruotsin ja Tanskan jälkeen kolmanneksi korkein (kuvio 2.3.1).

Suomessakin 55–64-vuotiaiden työllisyysastetavoite saavutettiin melkein jo vuonna 2003 (49,6 prosenttia), mutta ylitettiin vasta vuonna 2004. Kahtena seuraavana vuonna ikäryhmän työllisyys on kohentunut edelleen ja vuonna 2005 työllisyysaste nousi lähes 53 prosenttiin (taulukko 2.3.1). Ikääntyvien työllisyysasteen kasvu oli vuoteen 1997 verrattuna Euroopan unionin nopeinta eli 14 prosenttiyksikköä, sillä keskimääräinen työllisyysasteen kasvu EU:ssa oli 5,3 vain prosenttiyksikköä (Myrskylä 2005, 84–85; Talouden rakenteet 2005, 57).

Kuvio 2.3.1. 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) EU-maissa vuonna 2003.



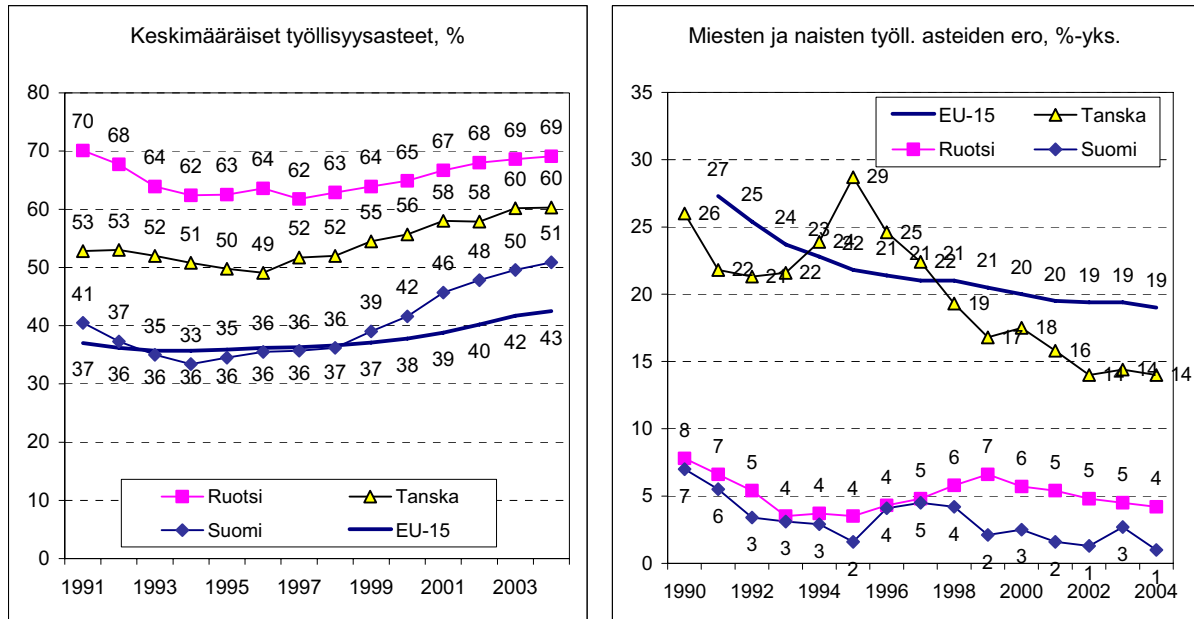
Lähde: Employment in EU 2004; Talouden rakenteet 2005.

Taulukko 2.3.1. Koko ikäryhmän 55–64-vuotiaat työllisyysasteen kehitys Suomessa vuosina 1989, 1997 ja 2000–2005.

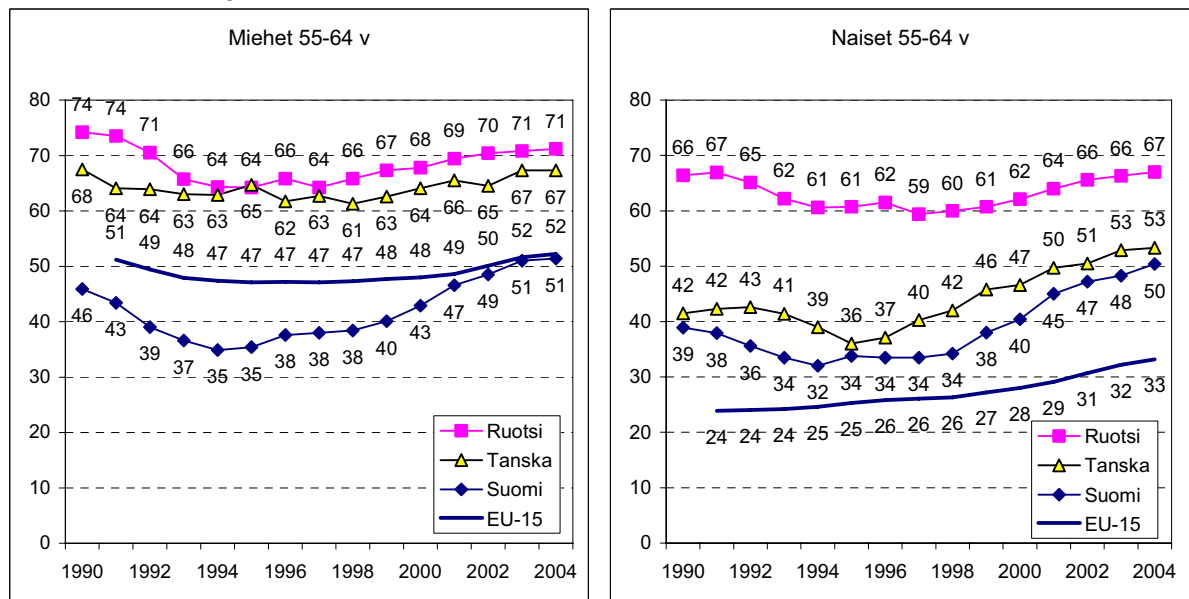
55–64-vuotiaat	1989	1997	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Miehet	44.6	38.0	43.5	46.6	48.5	51.0	51.4	52.8
Naiset	39.5	33.8	41.0	45.0	47.2	48.3	50.4	52.7
Yhteensä	41.9	35.8	42.2	45.8	47.8	49.6	50.9	52.7

Euroopan unionissa ikääntyvien alhainen työllisyysaste johtuu useimmissa maissa siitä, että naisten ja miesten työllisyysasteiden välillä, etenkin EU-15 maissa, on huomattava ero. Ero on kaventumassa, mutta miesten työllisyysasteet ovat yhä keskimäärin lähes 20 prosenttia korkeammat kuin naisten (kuviot 2.3.1 ja 2.3.2). Naisten ja miesten työllisyysasteiden ero on Suomessa EU:n alhaisin, Ruotsissa toiseksi alhaisin. Ruotsissa 55–64-vuotiaiden korkea työllisyysaste selittää ruotsalaisten naisten korkea työllisyys. Lama heikensi Ruotsissa ikääntyvien työllisyyttä 1990-luvun alkupuolella, mutta 2000-luvun alussa työllisyysaste on siellä saavuttanut lamaa edeltävän tason. Tämä johtuu erityisesti naisten työllisyyskehityksestä (kuviot 2.2.1 ja 2.2.3).

Kuvio 2.3.2. 55–64-vuotiaiden keskimääräiset työllisyysasteet (%) ja 55–64-vuotiaiden miesten ja naisten työllisyysasteiden välinen ero (% -yksikköä) Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-15 maissa keskimäärin vuosina 1990–2004.



Kuvio 2.3.3. 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-15 maissa keskimäärin vuosina 1990–2004.



Lähteet: Employment in Europe 2005. Talouden rakenteet 2005.

Suomessa ikääntyvien työllisyys on 2000-luvun alussa selvästi parempi kuin ennen lamaa. Laman jälkeinen sekä naisten että miesten hyvä työllisyyskehitys erotti suomalaisten 55–64-vuotiaiden työllisyysasteet 1990-luvun puolivälin alhaisesta EU:n keskimääräisestä tasosta. Suomalaisten ja ruotsalaisten ikääntyvien naisten ja miesten työssäkäyntimalli on samanmallinen: sekä naiset että miehet osallistuvat työelämään yhtäläisesti, mutta Suomessa taso on selvästi alhaisempi kuin Ruotsissa. Tanskassa on EU-maiden korkeimmat keskimääräiset työllisyysasteet, mutta vähintään 55 vuotta

täyttäneiden naisten ja miesten työllisyysasteiden välillä on jo huomattava ero. Tästä huolimatta tanskalaisten ikääntyvien naisten työllisyysasteet ylittävät suomalaisten naisten työllisyysasteet. Myös norjalaisten 50 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten työllisyysasteet ovat korkeammat kuin suomalaisten (Hytti 2004).

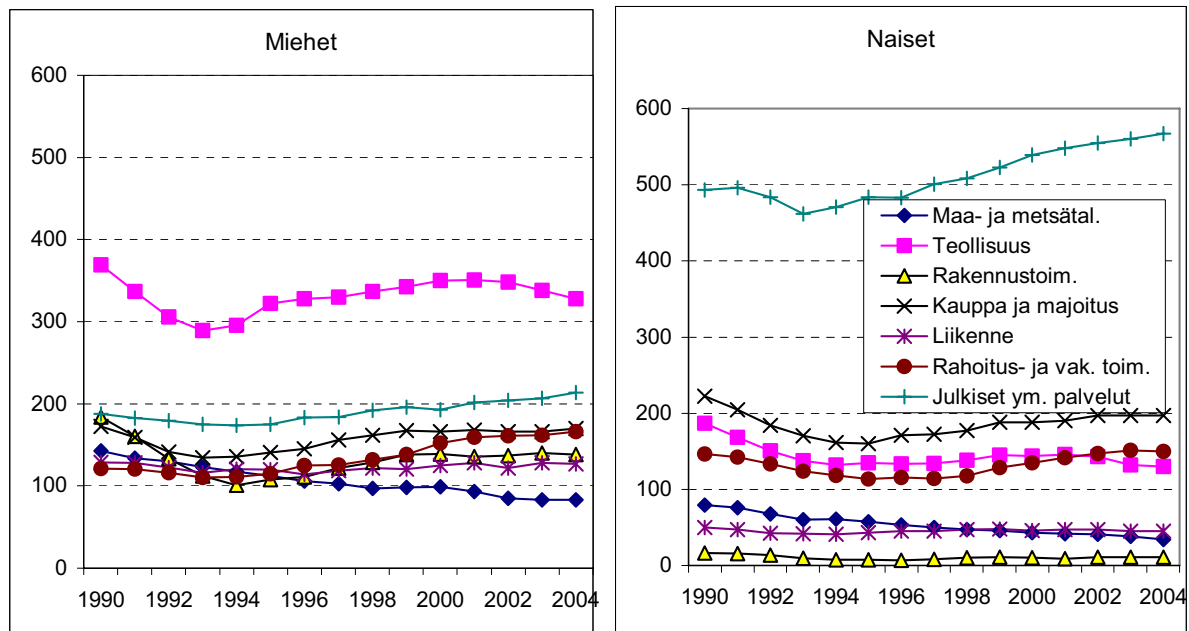
3 Asemasta työelämässä

Muutokset koulutus- ja ammattirakenteissa heijastuvat väestön sosioekonomiseen asemaan. Sektori ja asema työelämässä voivat ennakoida sitä, minkälaiset näköalat palkansaajilla on työssä jatkamiselle - ja työn jatkumiselle.

Palkansaajien osuus työllisistä on kasvanut vuosina 1989–2004 runsaat kolme prosenttiyksikköä. Pääosa työllisistä, eli 87 prosenttia, oli 2000-luvun alussa palkansaajia ja loput 13 prosenttia yrittäjiä, yrittäjäperheen jäseniä tai itsenäisen ammatinharjoittajia. Yrittäjänä toimiminen on tyypillisempää miehille kuin naisille, mutta palkansaajana toimiminen on yleistynyt molemmissa ryhmissä. Miestyöllisistä palkansaajien osuus kasvoi 80:stä 83 prosenttiin ja naistyöllisistä 88:sta 91 prosenttiin vuosina 1989–2004.

Työpaikkojen toimialakehityksessä on myös ollut suuria muutoksia. Vaikka naisten ja miesten työpaikat jakautuvat yhä epätasaisesti toimialoittain, on nais- ja miesvaltaisten toimialojen väliset erot hieman lieventyneet, koska supistuvat ja kasvavat toimialat ovat pääasiassa samoja.

Kuvio 3.1.1 Koko 15–74-vuotiaan väestön työpaikat päätoimialoittain ja sukupuolen mukaan vuosina 1990–2004.



Vuosina 1990–2004 miesten työpaikat vähenivät eniten maa- ja metsätaloudessa, rakennustoiminnassa ja teollisuudessa, yhteensä 147 000 työpaikkaa, naisten teollisuudessa, maa- ja metsätaloudessa sekä kaupan alalla, yhteensä 127 000 työpaikkaa. Sen

sijaan miesten työpaikkamäärä kasvoi rahoitus- ja vakuutustoiminnan sekä palvelu-alojen toimialoilla yhteensä 71 000 työpaikkaa, mutta naisten työpaikkamäärän kasvu kohdentui pääasiassa palvelu-alojen toimialalle, yhteensä 74 000 työpaikkaa.

Naisten työpaikat ovat keskittyneet enemmän kuin miesten yhdelle toimialalle. Vuonna 2004 kaikista naisten työpaikoista puolet oli julkisten ja yksityisten palvelujen toimialalla. Miesten työpaikat jakautuvat sen sijaan tasaisemmin eri toimialoille. Teollisuuden toimialat yhä suurimpana työllistäjänä kattoivat miesten työpaikoista 27 prosenttia vuonna 2004. (Kuvio 3.1.1, Liitetaulu 3.1.)

Seuraavassa tarkastellaan ensin sosioekonomisen rakenteen muutoksia ikäryhmittäin ja erityisesti 45 vuotta täyttäneillä palkansaajilla. Tämän jälkeen tutkitaan, miten 45 vuotta täyttäneet palkansaajat jakautuvat sektoreittain ja minkälaisissa työsuhteissa he työskentelevät verrattuna muihin palkansaajiin. Lopuksi tarkastellaan yrittäjyyden yleisyyttä ikäryhmittäin.

3.1 Palkansaajien sosioekonominen rakenne

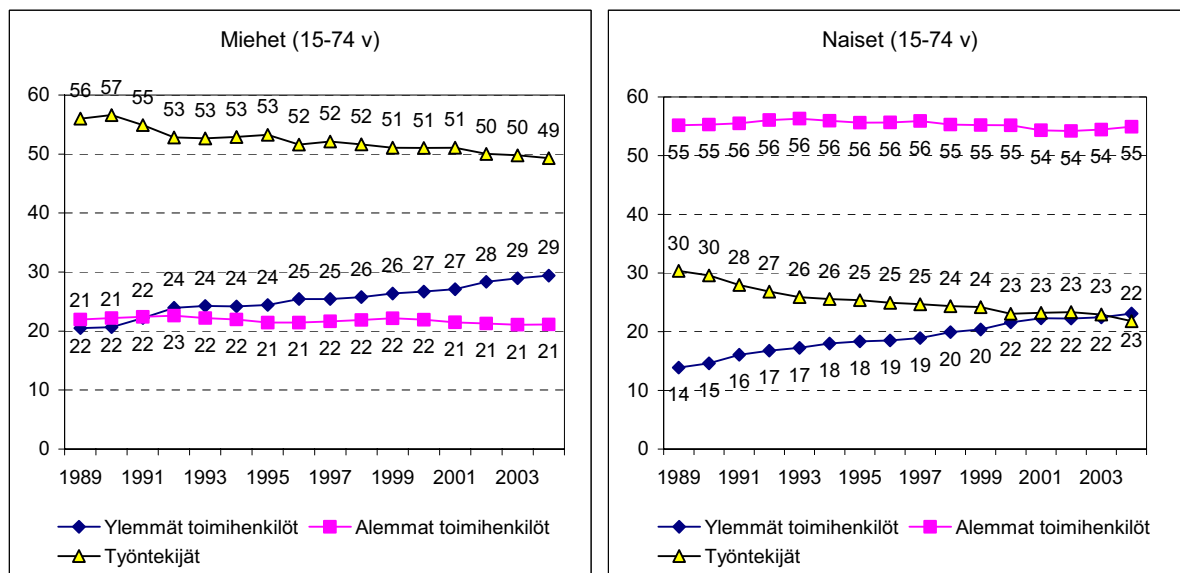
Palkansaajien sosioekonominen asema määritellään työpaikka-, ammatti- ja ammatiasematietojen avulla (Työmarkkinat 2004:13, 43, viite: Tilastokeskuksen sosioekonominen asema luokitus, Käsikirjoja nro 17, 1989). Sosioekonomisen pääluokituksen mukaan palkansaajat jaetaan kolmeen ryhmään: ylemmät toimihenkilöt, alemmat toimihenkilöt ja työntekijät. Ylempiin toimihenkilöihin lasketaan kuuluvaksi muun muassa johtotehtävissä toimivat, suunnittelu- ja tutkimustehtävissä sekä opetustehtävissä toimivat henkilöt. Alempiin toimihenkilöihin luokitellaan työnjohtotehtävissä toimivat sekä itsenäistä tai epäitsenäistä toimistotyötä tekevät palkansaajat. Kolmanteen ryhmään, eli työntekijöihin taas luokitellaan muun muassa maataloustyöntekijät, teollisuus- ja muut tuotantotyöntekijät sekä jakelu- ja palvelu-alojen työntekijät. Sosioekonominen asema on käytettävissä 10-vuotisikäryhmittäin aikaväliltä 1989–2004.

Pitkällä aikavälillä työntekijöiden osuus palkansaajista on vähentynyt, alempien toimihenkilöiden osuus on pysynyt suunnilleen ennallaan ja ylempien toimihenkilöiden osuus on kasvanut sekä nais- että miespalkansaajien keskuudessa. Vuosina 1989–2004 alempien toimihenkilöiden osuus pysytteli palkansaajamiehistä runsaassa 20 prosentissa ja palkansaajanaisten noin 55 prosentissa. Työntekijämiesten osuus väheni 55 prosentista hieman alle 50 prosenttiin ja työntekijänaisten osuus noin 30 prosentista 20 prosenttiin. Johtavassa asemassa olevien osuus nousi miehillä 20:stä 30 prosenttiin ja naisilla 13:sta 22 prosenttiin. (Kuvio 3.1.2).

Vuonna 1989 ylivoimaisesti suurin sosioekonominen ryhmä olivat ”työntekijät”, joita oli kaikkiaan noin 910 000 henkeä (43 %). Vuonna 2004 työntekijäpalkansaajia oli yhteensä 730 000 henkeä, lähes 180 000 henkeä vähemmän kuin vuonna 1989. Työntekijäasemassa olevat palkansaajat ovat pääsääntöisesti olleet miehiä ja ryhmä on entisestään ”miehistynyt”. Naisten osuus työntekijöistä väheni 35 prosentista 30 prosenttiin vuosina 1989–2004. Miestyöntekijöistä eniten väheni teollisuustyöntekijöiden

ryhmä (noin 60 000 henkeä) ja naisista sekä teollisuustyöntekijät sekä jakelu- ja palvelu-työntekijät. Vähennys oli vajaat 40 000 henkeä kummassakin ryhmässä.

Kuvio 3.1.2 Mies- ja naispalkansaajien sosioekonomisen aseman suhteellinen rakenemuutos vuosina 1989–2004, pääryhmien suhteelliset osuudet palkansaajista %.



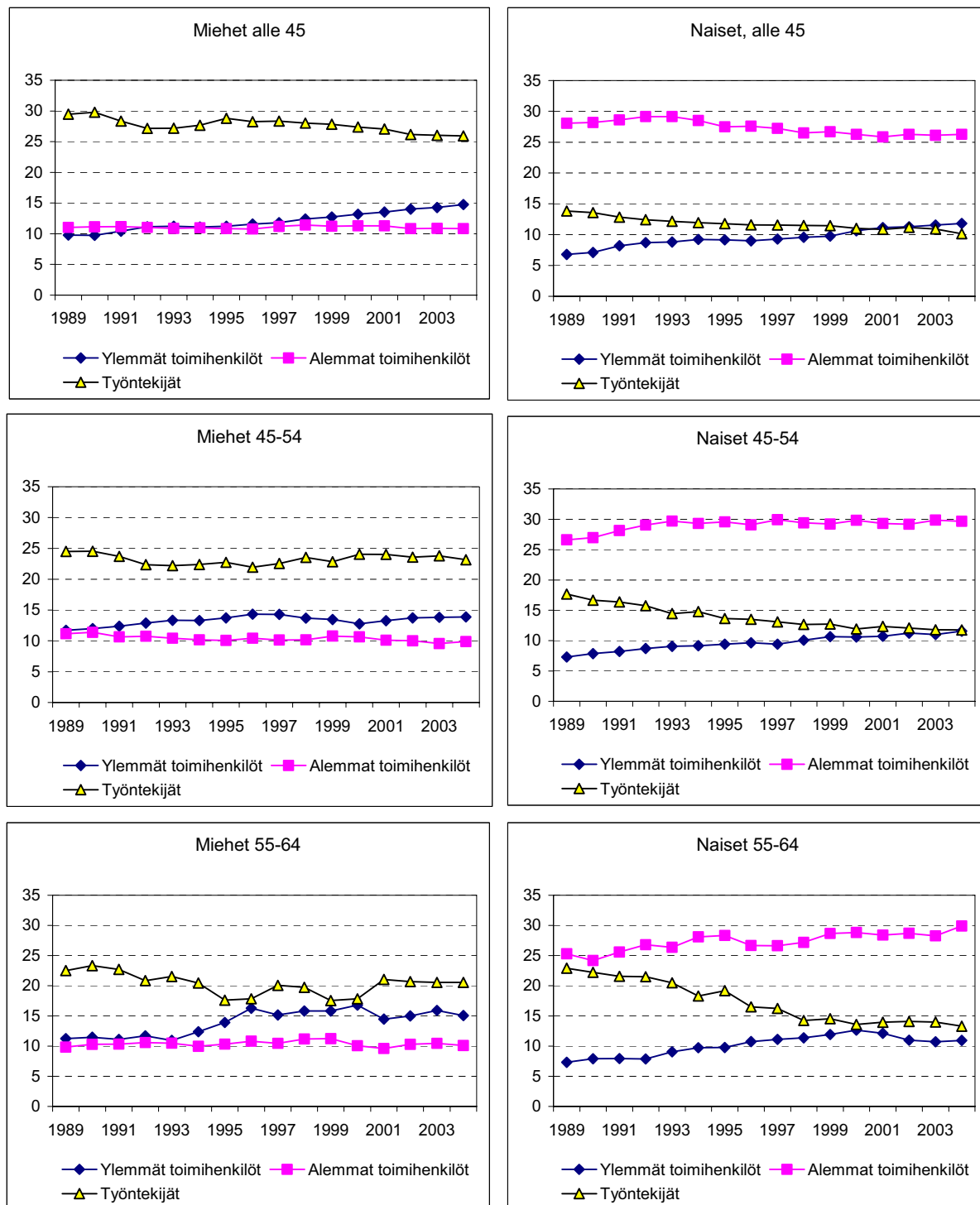
Alemmista toimihenkilöistä tuli vuosina 1989–2004 suurin sosioekonominen ryhmä. Vuonna 2004 alempia toimihenkilöitä oli yhteensä lähes 790 000 henkeä eli 38 prosenttia palkansaajista. Alempien toimihenkilöiden määrä kasvoi kuitenkin vain 25 000 hengellä vuoteen 1989 verrattuna ja osuus kaikista palkansaajistakin pysyi suunnilleen ennallaan. Alemmat toimihenkilöt ovat naisvaltainen ryhmä, lähes kolme neljästä on nainen. Naisten osuus alemmista toimihenkilöistä kasvoi entisestään vuosina 1989–2004, mutta muutos oli varsin pieni, 71 prosentista 73 prosenttiin.

Ylempien toimihenkilöiden määrä kasvoi vuosina 1989–2004 suunnilleen yhtä paljon kuin työntekijöiden määrä väheni, eli noin 180 000 henkeä. Prosentuaalisesti kasvu oli lähes viisikymmentä prosenttia (49 %). Vuonna 2004 ylempiä toimihenkilöitä oli runsaat 540 000 eli 26 prosenttia palkansaajista. Vuonna 1989 ylempien toimihenkilöiden osuus oli vain 17 prosenttia. Ylempien toimihenkilöiden ryhmä on miesvaltainen, mutta naisten osuus ylempistä toimihenkilöistä on kasvussa. Vuonna 1989 ylempistä toimihenkilöistä oli naisia 41 ja vuonna 2004 noin 44 prosenttia.

Palkansaajien sosioekonomisen aseman muutokset liittyvät ikärakenteen muutokseen (kuvio 3.1.3 ja liitekuvio 3.1). Ylempiin toimihenkilöihin kuuluvien nais- ja miespalkansaajien määrä on kasvanut kaikissa ikäryhmissä. Alempien toimihenkilöiden määrä oli 2000-luvun alussa suunnilleen sama kuin vuonna 1989, mutta ikärakenne oli vanhentunut, suhteellisesti enemmän naisilla kuin miehillä. Asemaltaan työntekijöitä oli vuonna 2004 vähemmän kuin ennen lamaa. Työntekijäasemaan liittyviä ammatteja on poistunut työmarkkinoilta ja työntekijäasemassa toimiva on yhä useammin 45 vuotta täyttänyt. Työntekijäasema on vähentynyt määrällisesti erityisesti alle 45-vuotiailla ja

suhteellisesti myös 45–54-vuotiailla naisilla. Miehillä työntekijäaseman suhteellinen osuus on säilynyt 45 vuotta täyttäneillä suunnilleen samana 1980-luvun lopulta lähtien.

Kuvio 3.1.3. Palkansaajien jakautuminen sukupuolen ja sosioekonomisen pääryhmän mukaan ikäryhmittäin (ikäryhmän palkansaajat yhteensä = 100), % vuosina 1989–2004, (1 000 h).



3.2 Palkansaajien sosioekonominen asema ikäryhmittäin

Vanhemmat palkansaajat ovat sosioekonomiselta asemaltaan useammin työntekijöitä tai alempia toimihenkilöitä kuin nuoremmat ikäryhmät. Monet korkea-asteen koulutusta edellyttävät ammatit luokitellaan ylempiin toimihenkilöihin. Toisaalta sekä ylempiin että alempiin toimihenkilöihin luokiteltaviin esimiestehtäviin rekrytoidutaan usein vasta keski-ikässä ja näissä asemissa pysytään tavallisesti työuran loppuun asti.

Ylempien toimihenkilöiden määrä on siis kasvanut kaikissa ikäryhmissä, myös alle 45-vuotiaissa, vaikka tämän ikäisten palkansaajien kokonaismäärä on vähentynyt. Alle 45-vuotiaiden ylempien toimihenkilöiden määrä kasvoi 72 000 ja 45 vuotta täyttäneiden 107 000 hengellä vuosina 1989–2004.

Kaikista ylemmistä toimihenkilöistä toimi johtotehtävissä 22 prosenttia, hieman alle 120 000 henkeä vuonna 2004. Johtotehtävissä toimivat ovat useammin miehiä kuin naisia, mutta naisten osuus johtotehtävissä on hieman kasvanut. Vuonna 2004 naisten osuus johtotehtävissä toimivista oli 27 prosenttia, kun vastaava osuus 15 vuotta aikaisemmin oli vain 20 prosenttia. Kaikista ylempiin toimihenkilöihin kuuluvista miehistä 29 prosenttia toimi johtotehtävissä, naisista 14 prosenttia vuonna 2004. Johtotehtävät olivat miehillä suunnilleen yhtä yleisiä vuonna 2004 kuin vuonna 1989, mutta johtotehtäviin sijoittuvien naisten osuus nousi tänä aikana neljä prosenttiyksikköä. (Liitetaulukko 3.2.)

Suunnittelu- ja tutkimustehtävät ovat tulleet jonkin verran yleisemmiksi kuin johtotehtävät viimeisen 15 vuoden aikana. Vuonna 1989 ylemmistä toimihenkilöistä sijoittui suunnittelu- ja tutkimustehtäviin 83 000 henkeä, mutta vuonna 2004 jo 135 000 henkeä eli 25 prosenttia. Tästä ryhmästä naisten osuus on ollut korkeampi ja nopeammin kasvava kuin johtotehtävissä. Vuonna 1989 naisten osuus suunnittelu- ja tutkimustehtävissä toimivista oli 26 prosenttia ja vuonna 2004 jo kolmannes.

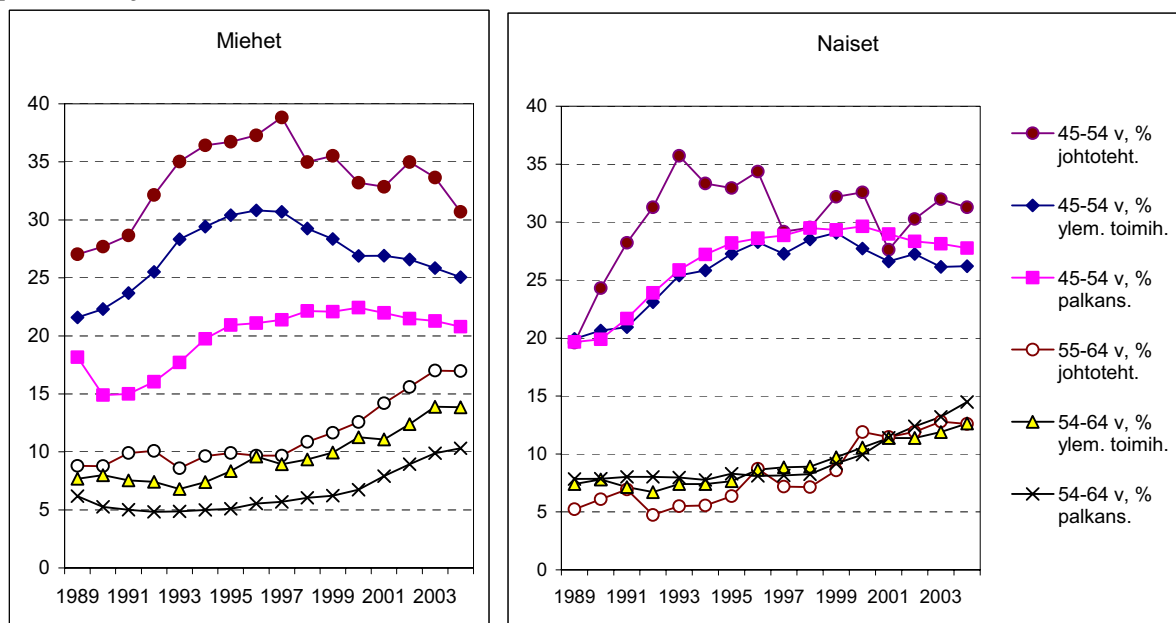
Opetustehtävien suhteellinen osuus ylemmissä toimihenkilöissä väheni 24 prosentista 18 prosenttiin vuosina 1989–2004, vaikka opetustehtävissä toimivien absoluuttinen määrä kasvoi noin 13 000 hengellä. Vuonna 2004 opetustehtävissä toimi noin 99 000 ylempää toimihenkilöä. Opetustehtäviin sijoittuvista pääosa oli naisia jo vuonna 1989 (59 %) ja osuus on kasvanut viitisen prosenttiyksikköä vuoteen 2004 mennessä.

Muihin kuin edellä lueteltuihin ylempiin toimihenkilötehtäviin sijoittuvien osuus on kasvanut 32 prosentista 35 prosenttiin vuosina 1989–2004 ja kaikkiaan muissa ylemissä toimihenkilötehtävissä toimivia oli yhteensä lähes 190 000 henkeä vuonna 2004. Näissä tehtävissä toimi yhtä paljon naisia ja miehiä vuonna 1989, vuonna 2004 naisten osuus oli kasvanut kolme prosenttiyksikköä suuremmaksi.

Korkea ikä kasvattaa miesten todennäköisyyttä sijoittua ensiksikin ylempään toimihenkilöryhmään ja siellä erityisesti johtotehtäviin. Ylempiin toimihenkilöihin sijoittuvista miehistä on 45–54-vuotiaita noin viisi prosenttiyksikköä enemmän (25 %) ja johtotehtäviin sijoittuvista noin 10 prosenttiyksikköä enemmän (30 %) kuin kaikista palkansaajamiehistä (20 %). Kaikista opetustehtävissä toimivista miehistä 45–54-

vuotiaita miehiä oli hieman suurempi osuus (32 %) kuin johtotehtävissä toimivia. Myös 55–64-vuotiaat miehet sijoittuvat palkansaajaosuuttaan (10 %) useammin ylempiin johtotehtäviin. Johtotehtävissä toimivista miehistä oli 55–64-vuotiaita 17 prosenttia ja opetustehtävissä toimivista 22 prosenttia vuonna 2004. (Kuvio 3.2.1).

Kuvio 3.2.1. 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa ylemmistä toimihenkilöistä, siellä johtotehtävissä toimivista sekä keskimäärin kaikista palkansaajista vuosina 1989–2004, %.

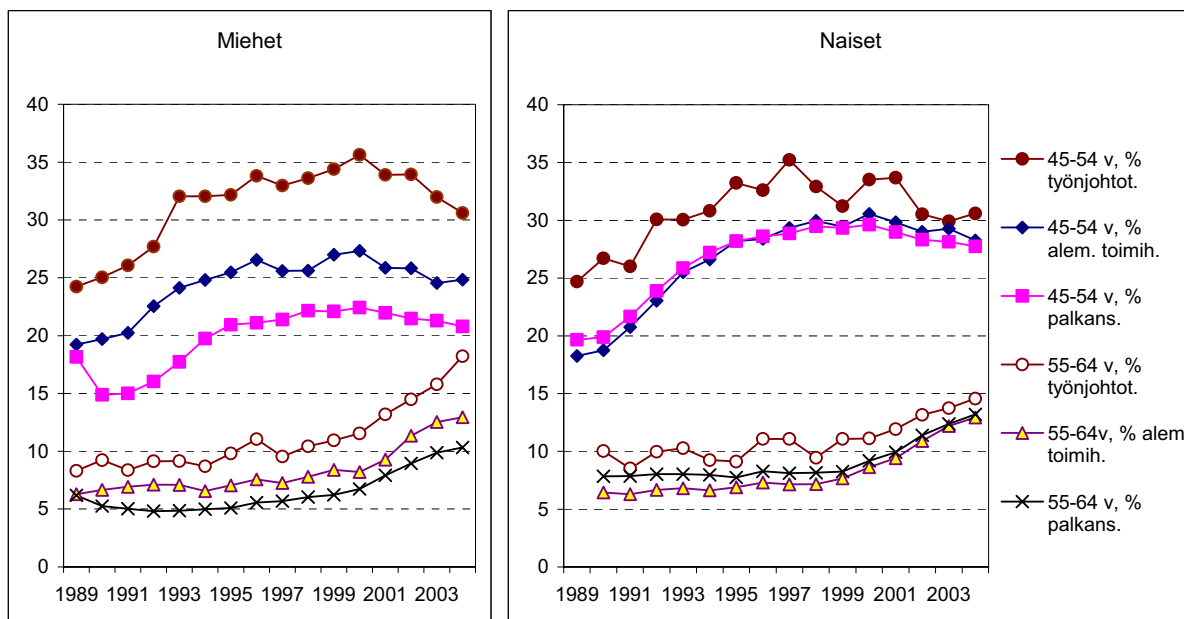


Naisilla korkea ikä ei kohenna sosioekonomista asemaa samalla tavalla kuin miehillä. Ylemmistä toimihenkilöistä oli 45–54-vuotiaita naisia oli hieman vähemmän (26 %) kuin naisista oli samanikäisiä palkansaajia (28 %) vuonna 2004. Kuitenkin kaikista johtotehtävissä toimivista naisista oli 45–54-vuotiaita hieman enemmän kuin ikäryhmän osuus on naispalkansaajista. Ikäryhmässä 55–64-vuotiaat eroja palkansaajaosuuksien ja ylempiin toimihenkilötehtäviin sijoittuvien osuuksissa ei käytännöllisesti katsoten ole. (Kuvio 3.2.1 ja liitetaulu 3.2).

Alemmat toimihenkilöt ovat ikääntyneet. Alle 45-vuotiaiden määrä väheni 148 000 hengellä ja 45 vuotta täyttäneiden kasvoi 124 000 hengellä vuosina 1989–2004. Kuitenkin 45–54-vuotiaiden sekä 55–64-vuotiaiden naisten osuus alemmista toimihenkilönaisista on kasvanut vain suunnilleen samassa suhteessa kuin ikäryhmän osuus kaikista palkansaajanaisista. Sen sijaan samanikäisten miesten osuus alemmista toimihenkilöistä on suurempi kuin ikäryhmän miesten osuus palkansaajista (kuviot 3.2.2, liitetaulukko 3.1). Tämä johtuu osittain siitä, että miehet keskittyvät työnjohtotehtäviin.

Alemmista toimihenkilöistä toimi työnjohtotehtävissä vuonna 2004 noin 132 000 henkeä, mikä oli pienempi osuus (17 %) kuin vuonna 1989 (19 %). Vaikka alemmista toimihenkilöistä on ollut naisia suunnilleen kolme neljäsosaa, oli heistä työnjohtotehtävissä vain 30 prosenttia vuonna 2004, noin kolme prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 1989. Kaikista alempiin toimihenkilöihin sijoittuvista miehistä runsaat 40 prosenttia tekee työnjohtotehtäviä (93 000 henkeä), naisista vain 7 prosenttia (39 000 henkeä).

Kuvio 3.2.2. 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa alemmista toimihenkilöistä, siellä työnjohtotehtävissä toimivista sekä keskimäärin kaikista palkansaaajista vuosina 1989–2004, %.



Työnjohtotehtäviin sijoittuu 45 vuotta täyttäneistä naisista ja miehistä selvästi suurempi osa kuin heidän osuutensa on palkansaaajista. Suhteellisten osuuksien ero oli 45–54-vuotiailla miehillä noin 10 ja 55–64-vuotiailla miehillä noin 8 prosenttiyksikköä vuonna 2004. Suhteellinen ero palkansaaajaosuuteen verrattuna on kasvanut 2000-luvulla erityisesti yli 55-vuotiailla miehillä. Sen sijaan 45 vuotta täyttäneiden työnjohtotehtävissä toimivien naisten osuus kaikista työnjohtotehtävissä toimivista naisista on lähentynyt ikäryhmän naisten osuutta kaikista palkansaaajista vuosina 1989–2004, etenkin alle 55-vuotiailla. (Kuvio 3.2.2).

Itsenäistä toimistotyötä tekevät on yleisin tehtäväryhmä alemmista toimihenkilöistä ja osuus on pysytellyt noin 38 prosentissa koko tarkastelujakson. Vuonna 2004 itsenäistä toimistotyötä tekeviä oli vuonna 2004 noin 300 000, suunnilleen saman verran kuin 15 vuotta aikaisemmin. Naisten osuus itsenäistä toimistotyötä tekevästä on pysytellyt noin 78 prosentissa. Itsenäiset toimistotyöt ovat huomattavasti tyypillisempiä 45–64-vuotiaille kuin nuoremmille naisille. Vuonna 2004 itsenäisiä toimistotehtäviä tekevästä 40 prosenttia oli 45 vuotta täyttäneitä naisia. Vuonna 1989 osuus oli 26 prosenttia (vrt. kuvio 3.2.2).

Epäitsenäiset toimistotyöt ovat vähentyneet alemmilla toimihenkilöillä noin 13 prosentista 5 prosenttiin vuosina 1989–2004. Vuonna 2004 epäitsenäisiä toimistotöitä teki vain 42 000 henkeä, 67 000 henkeä vähemmän kuin vuonna 1989. Epäitsenäiset toimistotyöt ovat naisvaltaisia, mutta naisvaltaisuus on hieman vähentynyt. Naisten osuus epäitsenäistä toimistotyötä tekevästä oli 91 prosenttia vuonna 1989 ja 85 prosenttia vuonna 2004. Epäitsenäisiä toimistotöitä tekevät ovat ikääntyneet suhteessa kaikkiin palkansaaajainisiin vielä enemmän kuin itsenäiset toimistotyöt, sillä vähintään 45 vuot-

ta täyttäneiden osuus epäitsenäisistä toimistotehtävistä on kasvanut 21 prosentista 49 prosenttiin vuosina 1989–2004 (vrt. kuvio 3.2.2).

Muiden kuin edellä mainittuihin alempiin toimihenkilöryhmiin lukeutuvien tehtävien määrä kasvoi noin 72 000 hengellä vuosina 1989–2004 ja oli 312 000 henkeä vuonna 2004. Naisten osuus on tässä ryhmässä pysynyt kasvusta huolimatta ennallaan, eli 82–84 prosentissa. Vähintään 45 vuotta täyttäneiden naisten osuus on kasvanut myös muissa alemmissä toimihenkilötehtävissä. Vuonna 1989 osuus oli 23 ja vuonna 2004 jo 43 prosenttia.

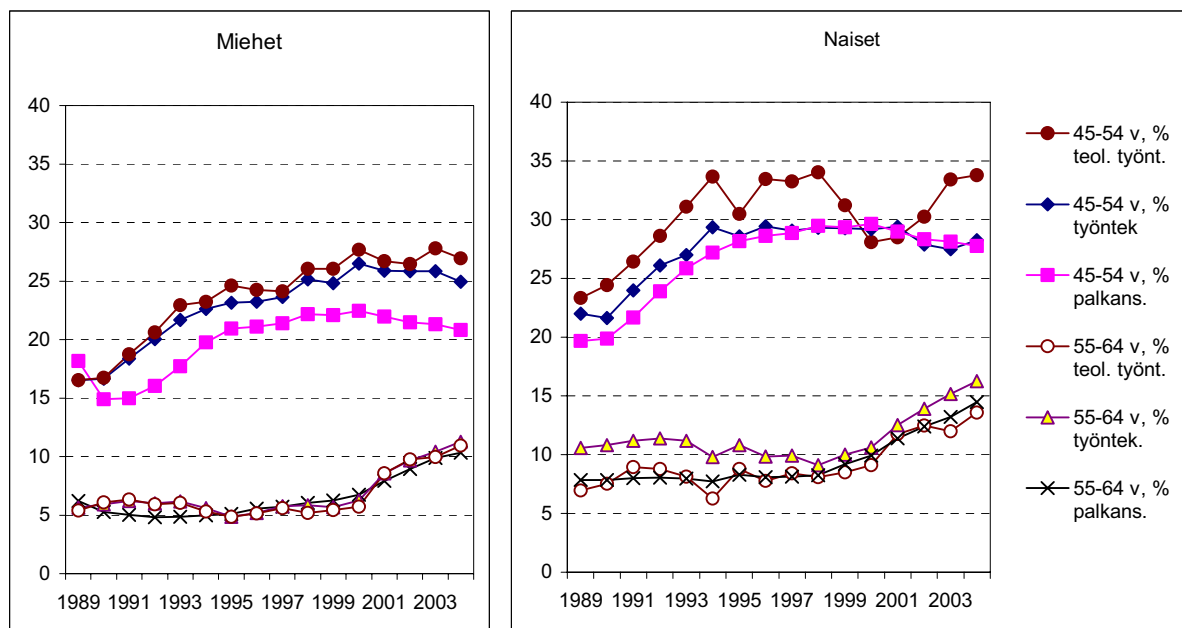
Sosioekonomiselta asemaltaan työntekijät ovat myös ikääntyneet. Tämä johtuu erityisesti siitä, että 45 vuotta täyttäneiden työntekijämiesten määrä kasvoi 52 000 hengellä. Sen sijaan työntekijäasemaan sijoittuvien 45–54-vuotiaiden naisten määrä on pysynyt suunnilleen ennallaan, mutta kasvanut hieman 55 vuotta täyttäneissä. Alle 45-vuotiaiden työntekijöiden määrä väheni yhteensä 226 000 hengellä vuosina 1989–2004.

45–54-vuotiaista työntekijämiehistä 56 prosenttia oli teollisuustyöntekijä ja 26 prosenttia jakelu- ja palvelualojen työntekijä vuonna 2004. Ikäryhmässä 55–64-vuotiaat teollisuustyöntekijöiden osuus oli hieman alempi (50 %) ja jakelu- ja palvelualojen työntekijöiden osuus korkeampi (30 %). Työntekijänaisista sen sijaan jakelu- ja palvelualan työtehtävät olivat yleisempiä kuin teollisuustyö. 45–54-vuotiaista työntekijänaisista 51 prosenttia ja 55–64-vuotiaista 58 prosenttia teki jakelu- ja palvelualojen töitä. Teollisuustyötä teki 24 prosenttia 45–54-vuotiaista ja 17 prosenttia 55–64-vuotiaista työntekijäasemassa olevista naisista. (Liitetaulu 3.2.)

Kaikista palkansaajamiehistä sijoittui 45–54-vuotiaisiin työntekijöihin noin viisi prosenttiyksikköä enemmän kuin ikäryhmän osuus oli kaikista palkansaajamiehistä. Teollisuustyöntekijöistä ikäryhmään sijoittui muutama prosentti enemmän kuin kaikkiin työntekijämiehiin. Joka neljäs työntekijämies oli 45–54-vuotias, mutta kaikista palkansaajamiehistä vain joka viides (kuvio 3.2.3). Sen sijaan 55–64-vuotiaat palkansaajamiehet olivat yhtä usein työntekijöitä kuin palkansaajiakin.

Naisten keskuudessa sosioekonomiset erot ovat kehittyneet toisella tavalla. 45–54-vuotiaista palkansaajanaisten työntekijäasemaan sijoittuvien osuus on hieman vähentynyt 15 vuodessa ja vuonna 2004 heitä oli suunnilleen sama osuus kuin kaikista palkansaajanaisista. Kuitenkin teollisuustyöntekijät ovat olleet tässä ikäryhmässä ”yliedustettuna”, mutta toisaalta osuudet ovat välillä, vuonna 1995 ja 2000-luvun vaihteessa laskeneet samalle tasolle kuin palkansaajaosuudet. Nämä muutokset liittyvät todennäköisesti naisvaltaisten teollisuusalojen poistumiin. Sen sijaan 55–64-vuotiaista naisista oli suurempi osuus työntekijöitä kuin kaikista palkansaajanaisista. Teollisuustyöntekijöiden osuus ikäryhmästä vastaa kuitenkin suunnilleen ikäryhmän palkansaajaosuutta (kuvio 3.2.3).

Kuvio 3.2.3. 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa työntekijäasemassa olevista palkansaajista, siellä teollisuustyöntekijöistä sekä keskimäärin kaikista palkansaajista vuosina 1989–2004, %.



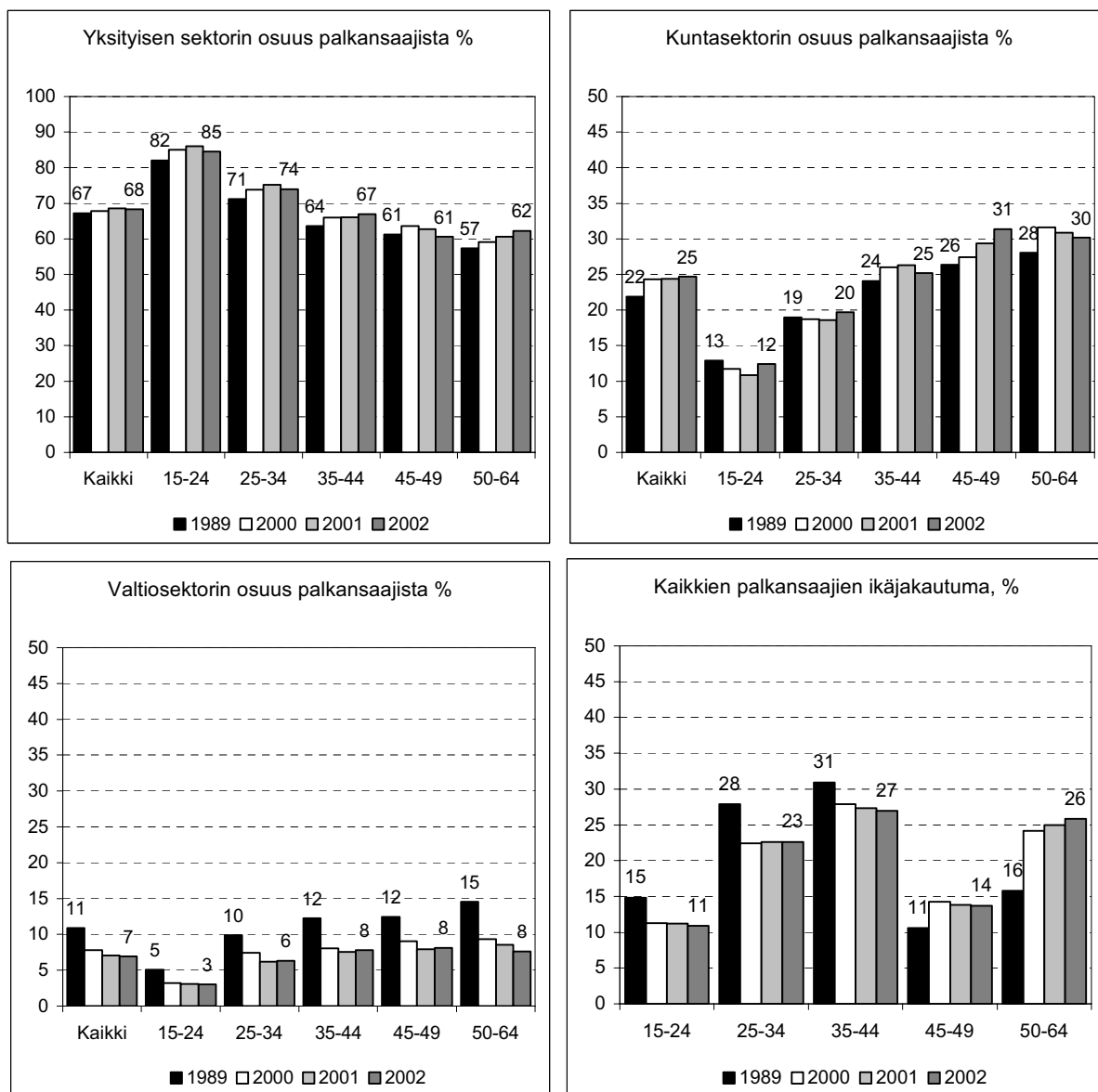
3.3 Palkansaajat sektoreittain

Yksityinen sektori työllisti 2000-luvun alussa runsaat kaksi kolmasosaa, kuntasektori noin neljänneksen ja valtio vajaat 10 prosenttia palkansaajista⁷. Yksityisen ja kuntasektorin osuudet ovat hieman kasvaneet, mutta valtiosektorin vähentynyt vuoteen 1989 verrattuna. Kaikista palkansaajista 45 vuotta täyttäneiden osuus on kasvanut, vuonna 1989 osuus oli noin 27 prosenttia, mutta vuonna 2002 jo 40 prosenttia. Ikäryhmän 50–64-vuotiaat osuus palkansaajista kasvoi jopa 10 prosenttiyksikköä, 16:sta 26 prosenttiin. (Kuvio 3.3.1).

Palkansaajat työllistyvät ikäryhmittäin epätasaisesti eri sektoreille (kuvio 3.3.1). Yksityinen sektori työllittää 35–44-vuotiaita suunnilleen samassa suhteessa kuin yksityisen sektorin osuus on kaikista palkansaajista. Sen sijaan alle 35-vuotiaista palkansaajista yksityinen sektori työllittää suhteessa enemmän ja 45 vuotta täyttäneistä suhteessa vähemmän kuin kaikista palkansaajista. Toisaalta yli 50-vuotiaiden osuus yksityisen sektorin palkansaajista on hieman kasvanut suurten ikäluokkien kautta. Yksityinen sektori työllittää enemmän miehiä (noin 60 %) kuin naisia (40 % sektorin palkansaajista). Tästä syystä yksityisellä sektorilla työskentelee myös pääosa ikääntyvistä miehistä.

⁷ Palkansaajien sektoritarkastelussa käytetään hyväksi työvoimatutkimuksen perheasemaa koskevia aikasarjoja (Haataja 2005). Ne päättyivät sektoritietojen osalta vuoteen 2002 ja ikäluokitus on karkea. Esimerkiksi 25–34-vuotiaat ja 50–64-vuotiaat on saatavana vain yhteissummuna. Ainoaksi 5-vuotiskäryhmäksi jätetään 45–49-vuotiaiden ikäryhmä. Puutteista huolimatta aikasarja antaa käsityksen muutoksen suunnasta ja siitä, miten suuren osuuden eri sektorin työllistävät yli 45-vuotiaista.

Kuvio 3.3.1 Pääsektorien osuudet kaikista palkansaajista sekä palkansaajista ikäryhmittäin (%) sekä palkansaajien jakautuminen ikäryhmittäin vuonna 1989 ja vuosina 2000–2002



Kuntasektorilla ja lievemässä määrin myös valtiolla tilanne on päinvastainen. Erityisesti yli 50-vuotiaiden suuret osuudet kuntasektorilla koskevat naisia, joita on sektorin palkansaajista noin kolme neljäsosaa. Kuntasektorin palkansaajien keski-ikä oli naisilla noin 43 ja miehillä lähes 44 vuotta ja molemmilla 4,7 vuotta yksityisen sektorin keski-ikää korkeampi vuonna 2002 (Myrskylä 2005, 73–75). Miesten keski-ikä valtiolla oli 42 ja naisilla 43 vuotta. (Ks. myös liitekuvio 3.1.).

Julkisen, erityisesti kuntasektorin palkansaajien ikäntymistä selittää osittain se, että eniten työvoimaa vaativat julkiset palvelut, kuten koulutus sekä sosiaali- ja terveystoimi saatiin rakennettua suunnilleen tavoitetasolleen 1980-luvulla. Huomattava osa suurista ikäluokista työllistyi 1970–1980-luvuilla kasvavalla julkisella sektorilla. Lamavuosina työpaikat vähenivät myös julkisella sektorilla, mutta pysyvästi vain valtiolla. Työpaikkojen määrä kuntasektorilla oli vuonna 2002 noin 50 000 henkeä suurempi

kuin vuonna 1989, yhteensä noin 500 000 henkeä. Valtiosektorin työpaikat vähenivät noin 85 000:lla ja valtio työllisti vuonna 2002 enää noin 141 000 henkeä. Osittain valtiosektorin työpaikkojen väheneminen johtui tehtävien yhtiöittämisestä ja yksityistämistä. Yksityisen sektorin työpaikkamäärä oli vuonna 2002 suunnilleen sama kuin 15 vuotta aikaisemmin. (Liitekuvio 3.1.)

Taulukko 3.3.1. 45–64-vuotiaat palkansaajat sukupuolen mukaan vuosina 1989 ja 2002 (1 000 h) sekä ikäryhmän jakautumat (%) pääsektoreittain.

45–64-vuotiaat	Miehet		Naiset		Yhteensä	
	1989	2002	1989	2002	1989	2002
1 000 h	260	379	287	424	547	803
Valtio %	16	8	12	8	14	8
Kunnat %	17	15	37	44	27	31
Yksityinen %	67	77	51	48	59	62
Yhteensä %	100	100	100	100	100	100

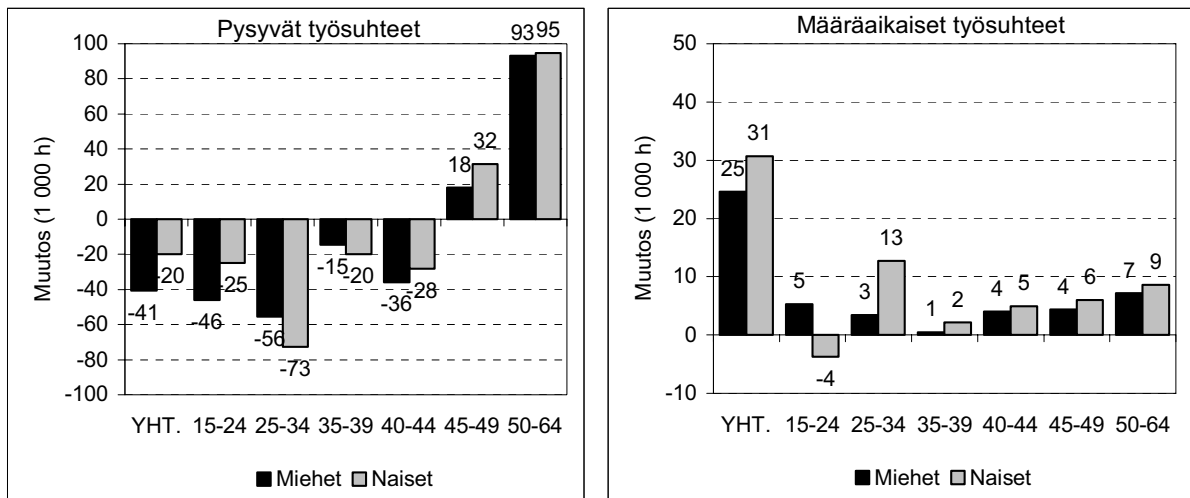
Ikärakenteen tasapainottumista sektorien välillä vaikeuttaa se, että monia julkisen sektorin tehtäviä ei useinkaan ole yksityisellä sektorilla. Toisaalta sitoutuminen työhön on kasvanut 1990-luvulla. Työolotutkimuksen mukaan toiseen työpaikkaan, jos saisi samaa palkkaa, ei olisi halunnut vaihtaa 44 vuonna 1990, 49 prosenttia vuonna 1997 ja 56 prosenttia vuonna 2003. Sektoreittain työpaikkaa olisi haluttu vaihtaa eniten yksityisellä puolella (46 %) ja jonkin verran vähemmän kuntasektorilla (40 %) ja valtiolla (38 %). Sitoutuminen on vaihdellut iän mukaan siten, että nuoremmat ovat halukkaampia kuin vanhemmat työpaikan vaihtoon. Ikääntyminen ei kuitenkaan selitä vaihtohalukkuuden vähenemistä, koska sitoutuminen nykyiseen työhön on lisääntynyt eniten nuorten keskuudessa (Lehto ja Sutela 2004, 93).

3.4 Määräaikaiset ja pysyvät työsuhteet

Vuosina 1989–2003 pysyvien työsuhteiden kokonaismäärä väheni noin 61 000:lla ja määräaikaisten kasvoi noin 56 000:lla⁸. Osa lamanaikana kadonneista pysyvistä työsuhteista on siis korvautunut määräaikaisiin työsuhteisiin perustuvilla työpaikoilla. Pysyvien työpaikkojen nettolisäys kohdentuu vain 45 vuotta täyttäneisiin palkansaajiin ja vähennykset tätä nuorempiin ikäryhmiin. Kehitys vastaa palkansaajien ikärakenteen muutosta. Määräaikaiset työpaikat ovat lisääntyneet kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin 25–34-vuotiailla naisilla, sekä yli 50-vuotiailla naisilla ja miehillä. (Kuvio 3.4.1.)

⁸ Työsuhteen laatua koskevat tiedot perustuvat työvoimatutkimuksen perheasema-aikasarjoihin (Haataja 2005)

Kuvio 3.4.1 Pysyvien ja määräaikaisten työsuhteiden määrän muutos vuodesta 1989 vuoteen 2003 yhteensä ja eri ikäryhmissä, 1 000 henkeä.

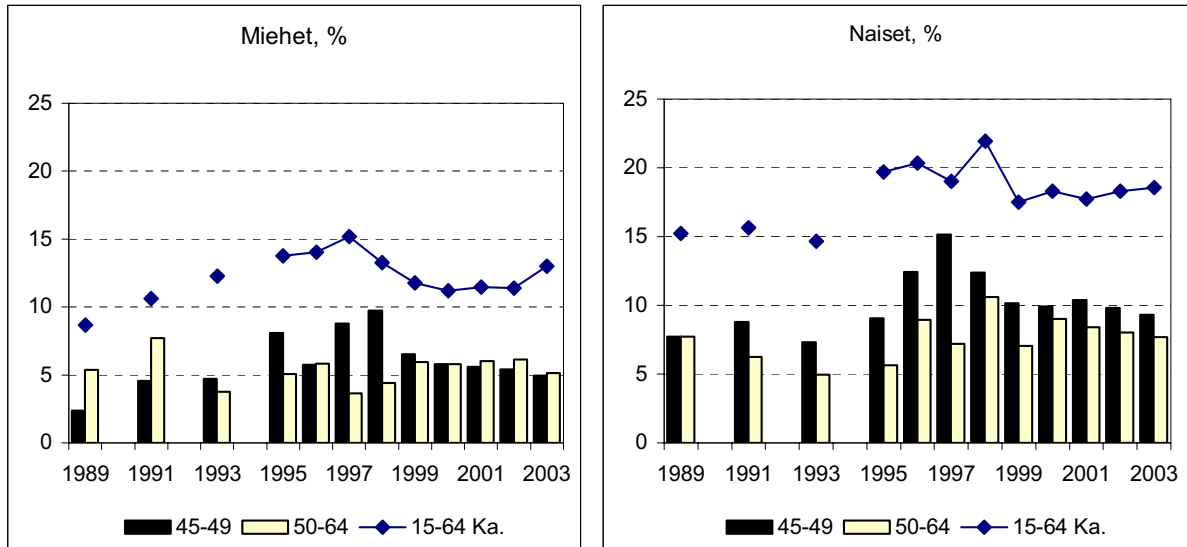


Vähintään 45-vuotiaiden osuus kaikista määräaikaisista työsuhteista kasvoi miehillä 12:sta lähes 20 prosenttiin ja naisilla 14 prosentista noin 20 prosenttiin vuosina 1989–2003. Pysyvistä työsuhteista 45 vuotta täyttäneet kasvattivat osuuttaan huomattavasti enemmän, miehet 28 prosentista 41 prosenttiin ja naiset 31 prosentista 47 prosenttiin vuosina 1989–2003.

Vaikka määräaikaisten työsuhteiden lukumäärä on kasvanut yli 45-vuotiailla, ei niiden osuus ikäryhmän kaikista työsuhteista ole merkittävästi kasvanut (kuvio 3.4.2). Määräaikaiset työsuhteet olivat yleisempiä 1990-luvun laman jälkeen kuin aikaisemmin ja myöhemmin 2000-luvulla, ja 45–49-vuotiailla yleisempiä kuin 50 vuotta täyttäneillä. Tutkimusten mukaan työsuhteen epävarmuus on yksi keskeisimpiä syitä eläkesuunnitelmille. Tämä selittäneeekin sitä, että määräaikaisten työsuhteiden osuus työpaikoista on sitä harvinaisempaa mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys; yli viisikymppisinä päädytään usein pitkäaikaistyöttömäksi ja pitkäaikaistyöttömyyden tai eri varhaiseläkejärjestelmien kautta eläkkeelle (ks. luku 6.1).

Määräaikaiset työsuhteet ovat yleisempiä naisilla kuin miehillä, myös vanhemmissa ikäryhmissä. Yli 45-vuotiaista miehistä määräaikaisia työsuhteita oli 2000-luvun alussa noin viidellä prosentilla, kaikista työkäisistä palkansaajamiehistä hieman yli 10 prosentilla. 45–49-vuotiaista palkansaajanaisten määräaikainen työsuhte oli 2000-luvulla joka kymmenellä, 50 vuotta täyttäneistä hieman harvemmassa. Määräaikaisten työsuhteiden osuus naisten kaikista työpaikoista on ollut 2000-luvulla 17–18 prosenttia (kuvio 3.4.2).

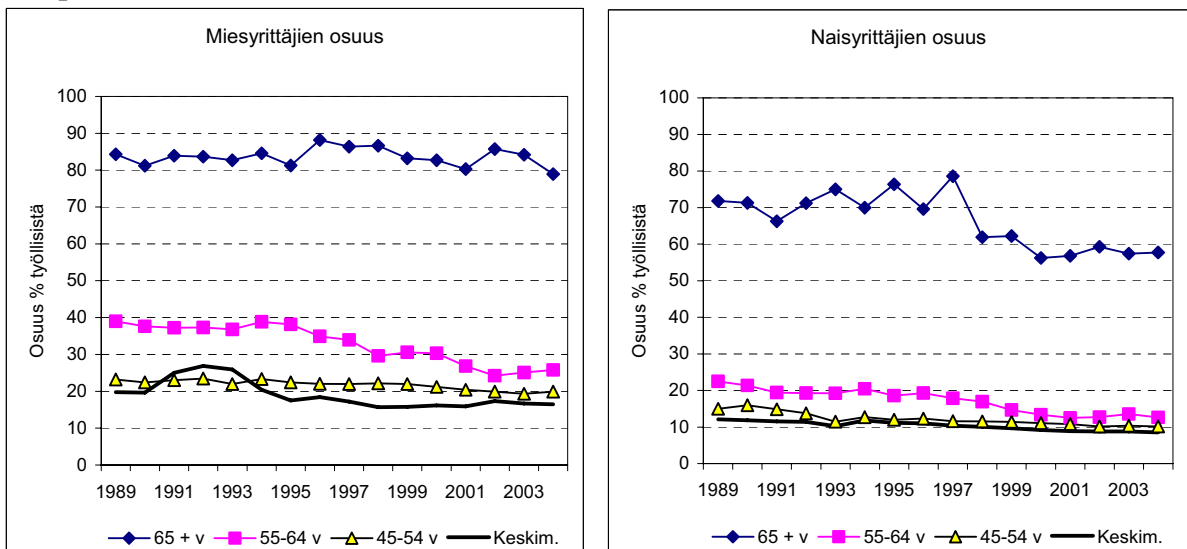
Kuvio 3.4.2. Määräaikaisten työsuhteiden osuus 45 vuotta täyttäneillä palkansaajilla ja kaikilla työikäisillä keskimäärin vuosina 1989-2003, %.



3.5 Yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat

Palkansaajien määrä on 2000-luvun puolivälissä lähes sama kuin vuonna 1989. Sen sijaan yrittäjien ja itsenäisten ammatinharjoittajien määrä väheni vuosina 1989–2004 noin 104 000 hengellä. Vuonna 2004 työvoimassa oli noin 300 000 yrittäjää ja itsenäistä ammatinharjoittajaa. Vuonna 1989 yrittäjiä oli melkein 16 prosenttia kaikista työllisistä. Vuonna 2004 yrittäjien osuus työllisistä oli pudonnut alle 13 prosentin. Vuonna 2004 työllisistä miehistä oli yrittäjiä noin 200 000 (16,5 %) ja naisista noin 100 000 (8,9 %). Naisyrittäjien osuus itsenäisistä ammatinharjoittajista, yrittäjistä ja yrittäjäpuolisoista pieneni 35 prosentista 32 prosenttiin vuosina 1989–2004.

Kuvio 3.5.1. Yrittäjien osuus 45 vuotta täyttäneistä työllisistä sekä kaikista työllisistä sukupuolen mukaan vuosina 1989–2004, %.



Yrittäjätyöpaikkojen väheneminen kohdentui lähes kokonaan alle 45-vuotiaisiin, sillä 45 vuotta täyttäneiden yrittäjien kokonaismäärä pysyi suunnilleen ennallaan, hieman alle 180 000:ssa. Yrittäjät ja itsenäiset ammattinharjoittajat ovat ikääntyneet. Vuonna 1989 yrittäjistä oli 45 vuotta täyttäneitä 44 prosenttia, vuonna 2004 lähes 60 prosenttia. Ikäryhmän osuudet kaikista palkansaajista olivat vastaavina vuosina 29 ja 40 prosenttia.

Yrittäjyys ja itsenäinen ammatinharjoittaminen ovat yleisin työllistäjä vanhimmassa työikäisessä, nykyisen vanhuuseläkeiän ylittäneessä ikäryhmässä, mutta keskimääräistä yleisempää myös 55–64-vuotiailla. 65–69-vuotiaista miehistä oli työllisiä 2000-luvun alussa 9 prosenttia, ja näistä yrittäjien osuus oli noin 80 prosenttia. Vastaavasti 65–69-vuotiaista naisista oli työllisiä nelisen prosenttia ja näistä 60 prosenttia oli yrittäjiä. Ikäryhmän 55–64-vuotiaat työllisistä joka viides oli 2000-luvun puolivälissä yrittäjä; miehistä yrittäjien osuus noin neljännes (26 %) ja naisista noin 13 prosenttia. Yrittäjien osuudet työllisistä ovat kuitenkin vähentyneet suhteellisesti eniten vanhimmissa ikäryhmissä. Pudotukset ovat suuria miesyrittäjissä ikäryhmässä 55–64-vuotiaat ja naisyrittäjissä ikäryhmässä 65 vuotta täyttäneet, etenkin vuosina 1997–1998.

4 Koulutus

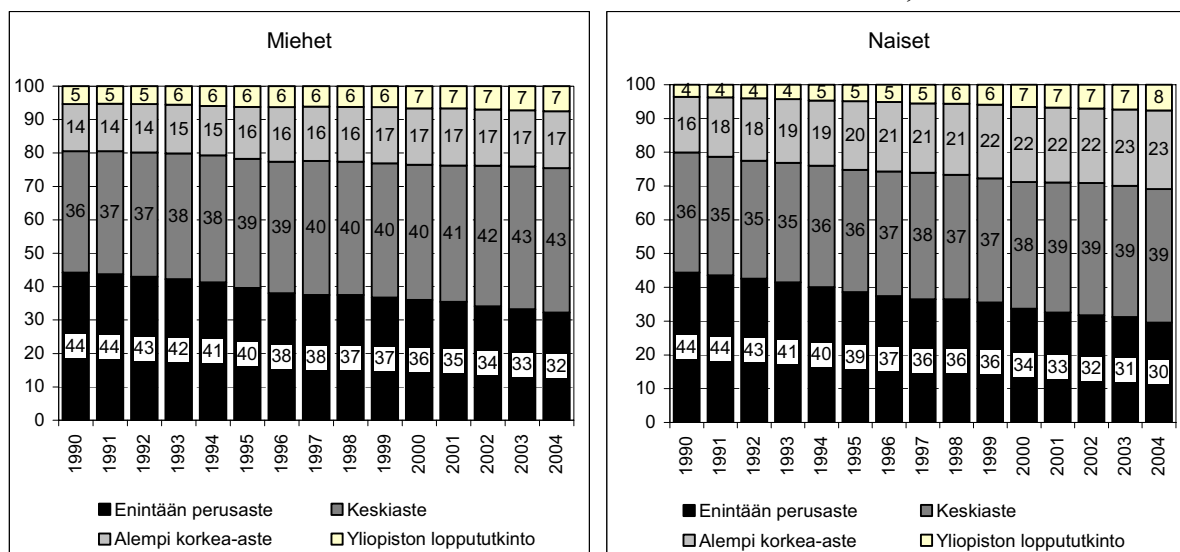
4.1 Väestön koulutustaso ikäryhmittäin

Väestön koulutustasoluokitus uusittiin vuonna 1998 (Koulutusluokitus 1997; Työmarkkinat 2001:2). Uudistuksen seurauksena keskiasteen koulutustason suorittaneiksi luokitui aikaisempaa vähemmän ja alemman korkea-asteen opinnot suorittaneiden määrä kasvoi (Haataja 2005, 91–92). Tässä raportissa on käytetty Tilastokeskuksessa vuoteen 1990 asti harmonisoitua uutta koulutusluokitusta.

Vuosina 1990–2004 työikäisen väestön koulutustaso parani merkittävästi. Enintään perusasteen opinnot suorittaneiden määrä väheni lähes yhtä paljon (430 000) kuin keskiasteen tai alemman korkea-asteen opintoja suorittaneiden määrä yhteensä kasvoi (464 000 henkeä). Suhteellisesti eniten lisääntyi yliopistollisen loppututkinnon suorittaneiden määrä, vaikka määrällinen kasvu oli edellisiin verrattuna pienempi eli 122 000 henkeä.

Koko työikäisessä väestössä yliopistollisen loppututkinnon suorittaneiden naisten osuus saavutti miesten osuuden 1990-luvulla. Vuonna 2004 naisista 8 ja miehistä 7 prosenttia kuului tähän ryhmään. Keskiasteen tutkinto on tullut yleisemmäksi miehillä kuin naisilla, mutta alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa tilanne on päinvastoin. Enintään peruskoulutuksen saaneiden osuus väestöstä on jäänyt miehillä suuremmaksi kuin naisilla (kuvio 4.1.1). Koulutustason muutokset koko väestössä johtuvat siitä, että nuorempien ikäluokkien koulutusajat ovat kasvaneet.

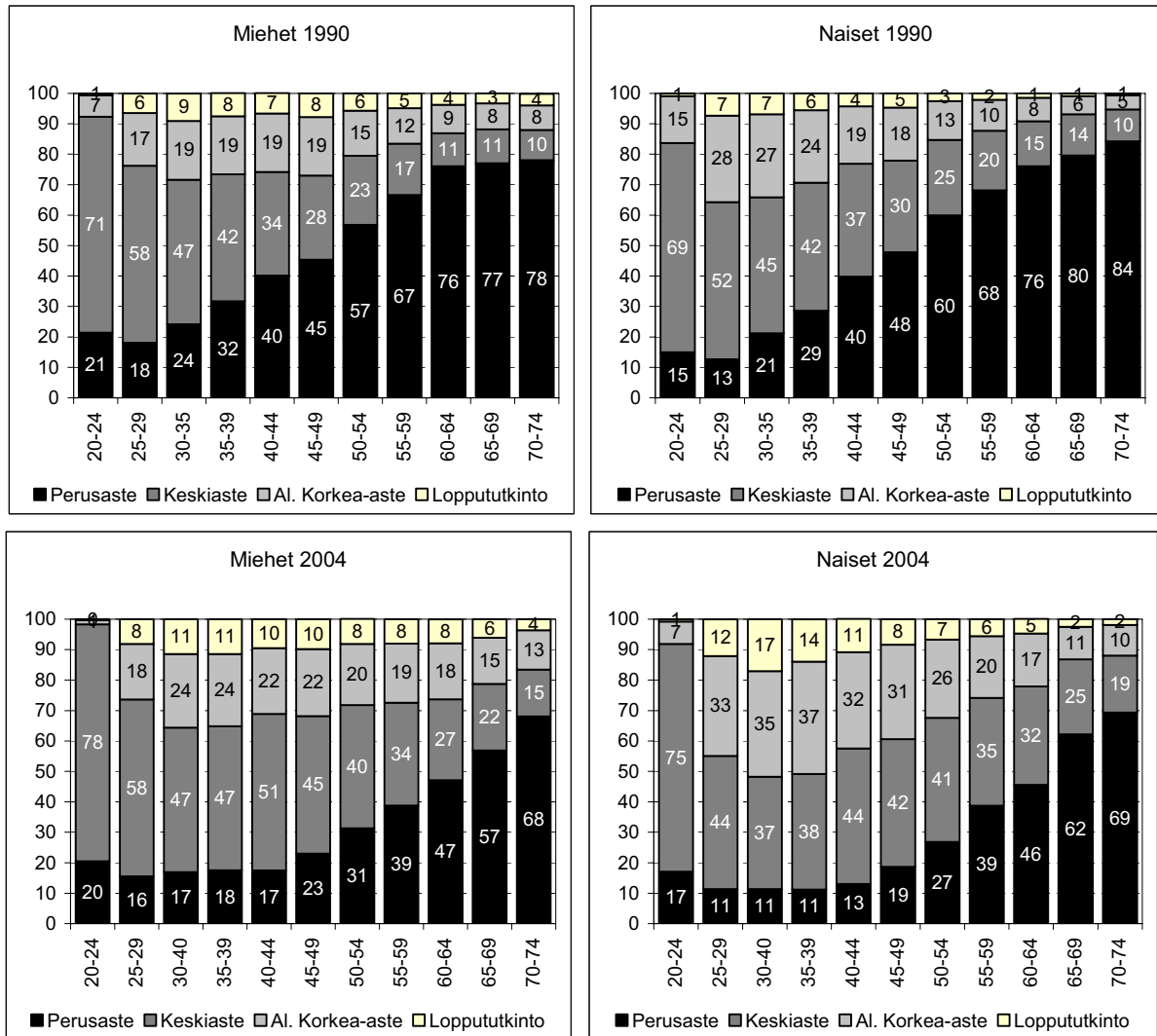
Kuvio 4.1.1. Työkäisen 15–64-vuotiaan nais- ja miesväestön jakautuminen koulutus-tasoittain vuosina 1990–2004 uuden koulutusluokituksen mukaan, %.



Kuviossa 4.1.2 on esitetty 20 vuotta täyttänyt väestö 5-vuotiskäryhmittäin koulutustason mukaan vuonna 1990 ja 2004. Suuri, vuosina 1945–1949 syntynyt ikäluokka oli 1990-luvun vaihteessa noin 40–44-vuotias. Ikäluokassa oli määrällisesti paljon enintään perusasteen suorittaneita, mutta enemmistöllä, noin 60 prosentilla oli jo vähintään keskiasteen koulutus, toisin kuin sotia ennen syntyneillä ikäluokilla. Vuonna 2004 vähintään keskiasteen koulutus oli 40–44-vuotiaasta väestöstä jo yli 80 prosentilla. Vuonna 2004 suuri ikäluokka oli 55–59-vuotias. Saman ikäisessä väestössä vain peruskoulutason suorittaneiden osuus oli 67–68 prosenttia vuonna 1990.

Vuoteen 2004 mennessä pelkän peruskoulun suorittaneiden määrä on laskenut huomattavasti kaikissa alle 50-vuotiaiden ikäryhmissä, ja naisilla enemmän kuin miehillä. Keskiasteen koulutuksen saaneiden määrä on erityisesti 2000-luvun nelikymppisillä yleisin koulutustaso, miehillä yleisempi kuin naisilla. Alemman korkea-asteen suorittaneita on nykyisin naisissa enemmän kuin miehissä. Sama koskee yliopistollisen loppututkinnon suorittaneiden määrää. Naisten ja miesten koulutustasoerot ovat kääntyneet alle 40-vuotiailla siten, että miehistä on enemmän vain perusasteen tai keskiasteen suorittaneita kuin naisista, ja naiset ovat enemmistönä alemman korkea-asteen ja yliopistollisen loppututkinnon suorittaneissa.

Kuvio 4.1.2. Väestö koulutustason mukaan 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1990 ja 2004
1 000 h.



4.2 Koulutustaso ja työllisyysaste

Koulutustason kasvu nostaa sekä naisten että miesten työllisyysasteita. Kuviossa 4.2.1 on esitetty työllisyysasteet vuonna 1990 ja 2004 koulutustasoittain 5-vuotiskäryhmittäin. Työllisyysasteen aleneminen on jäänyt pysyväksi ja suureksi 1990-luvun laman jälkeen vähiten koulutusta saaneilla kaikissa alle 50-vuotiaiden ikäryhmissä. Enemmän koulutusta saaneilla muutokset ovat pienemmät. Miesten työllisyysasteet ovat alentuneet tasaisemmin eri ikäryhmiin kuin naisilla, joilla muutokset kohdistuvat erityisesti alle 40-vuotiaisiin. Tämä selittyy osittain sillä, että vähiten koulutusta saaneet äidit pitävät pisimpiä hoitovapaita tai heiltä puuttuu työsuhte lastenhoitajaksojen aikana (Haataja 2005; Hämäläinen 2005). Korkea koulutustaso nostaa paitsi yleistä myös iäkkäämmän väestön työllisyysastetta. (Kuvio 4.2.1.) Liitekuviossa 4.1 on tarkasteltu 45 vuotta täyttäneiden 5-vuotiskäryhmittäistä työllisyysasteiden kehitystä koko ajanjaksolla 1990–2004.

Enintään perusasteen koulutuksen suorittaneiden keskuudessa työllisyysasteet ovat 2000-luvulla palanneet lamaa edeltävälle tasolle tai ylittäneet sen vain kahdessa ikäryhmässä. Vähintään 60-vuotiaiden miesten (26,2 %) ja naisten (20,3 %) työllisyysasteet nousivat vuonna 2004 suunnilleen samalle tasolle kuin ne olivat ennen lamaa. Ikäryhmän 55–59-vuotiaat työllisyysaste oli miehillä vuonna 2004 suunnilleen sama (56,6 %) kuin ennen lamaa. Naisten työllisyysaste nousi jopa 2-3 prosenttiyksikköä korkeammiksi (57,3 %) kuin ennen lamaa.

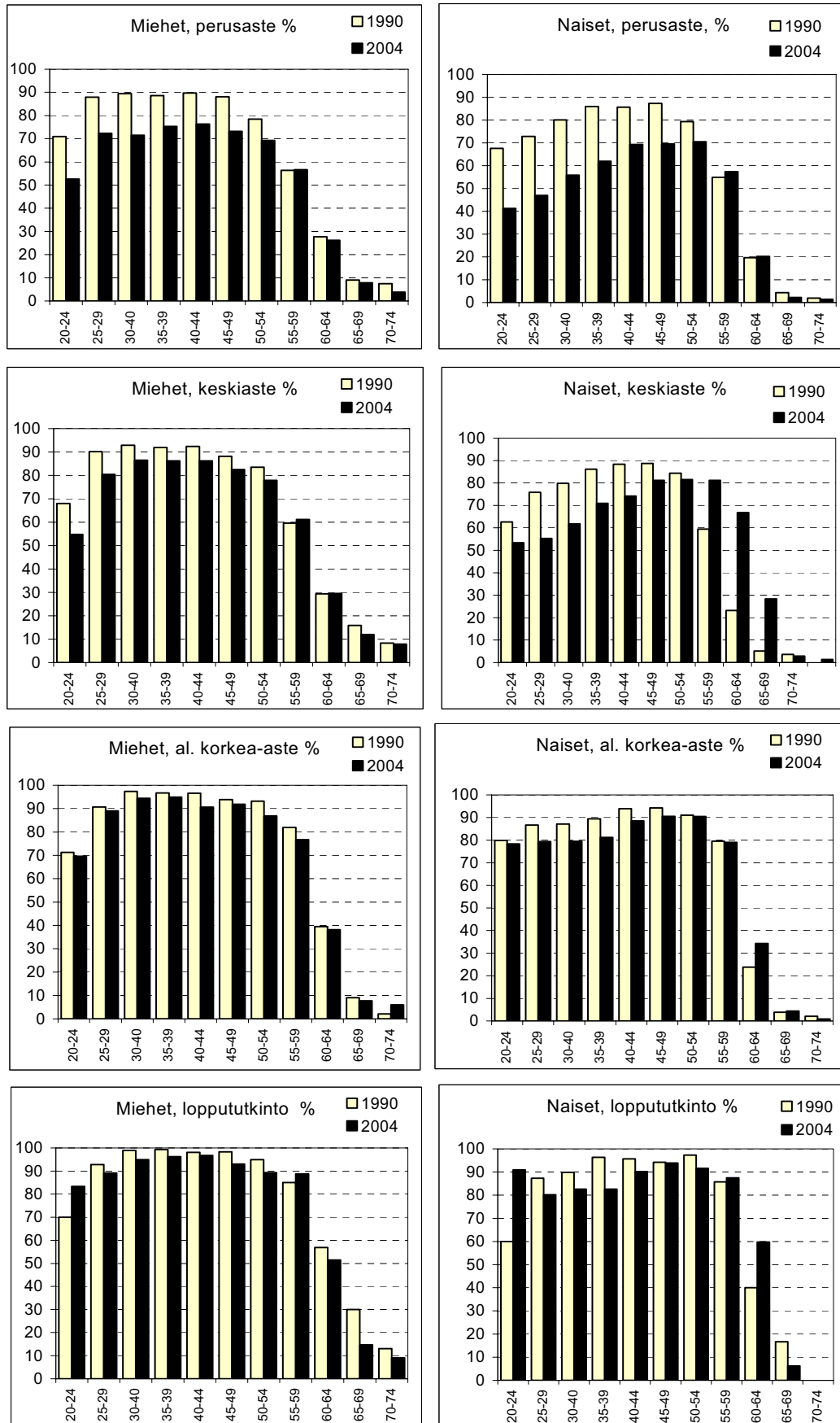
Vähiten koulutusta saaneet suuren ikäluokan naiset ja miehet näyttävätkin pärjänneen vähintään samassa suhteessa tai jopa paremmin kuin vastaava ikäluokka ennen lamaa. Sen sijaan nuorempien ikäryhmien, 45–49-vuotiaiden ja 50–54-vuotiaiden, työllisyysasteet olivat 2000-luvun alussa noin 10 prosenttiyksikköä alemmat kuin vuonna 1990. 50–54-vuotiaiden naisten työllisyysaste oli 2000-luvulla korkeampi kuin 45–49-vuotiaiden naisten, miehillä tilanne oli päinvastainen. (Kuvio 4.2.2 ja Liitekuvio 4.1.)

Keskiasteen koulutusta saaneiden työllisyysasteet olivat vuonna 2004 lähes 10 prosenttiyksikköä alemmat miehillä ja yli 10 prosenttiyksikköä alemmat naisilla kuin vuonna 1990 lähes kaikissa alle 40-vuotiaiden ikäryhmissä. Eniten vuosina 1990–2004 putosivat nuorten naisten työllisyysasteet. Keskiasteen koulutuksen saaneiden naisten työllisyysasteet olivat kuitenkin noin 10 prosenttia korkeammat kuin peruskoulutuksen suorittaneilla vuonna 2004.

Keskiasteen koulutustason suorittaneiden 45–54-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet olivat vain muutaman prosenttiyksikön alemmat vuonna 2004 kuin ennen lamaa. Vanhempien, 55–59-vuotiaiden naisten työllisyysaste nousi 59:stä 67 prosenttiin, ja oli miehilläkin aikaisempaa hieman korkeampi (61 %) vuonna 2004 kuin vuonna 1990. Ikäluokan 60–64-vuotiaat naiset työllisyysaste oli vuonna 2004 noin viisi prosenttiyksikköä korkeampi (30,4 %) kuin ennen lamaa ja miesten suunnilleen lamaa edeltävällä tasolla (26,2 %), mutta alempi kuin naisten.

Alemman korkea-asteen koulutuksen saaneiden työllisyysasteet ovat kauttaaltaan korkeammat kuin enintään keskiasteen opintoja suorittaneiden. Työllisyysaste nousi erityisesti alle 40-vuotiailla naisilla keskiasteen koulutuksen saaneisiin naisiin verrattuna. Yli 40-vuotiaiden mutta alle 60-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet vaihtelevat 80 prosentin molemmin puolin ja ovat noin 20 prosenttiyksikköä korkeammat kuin vain keskiasteen suorittaneilla. 60–64-vuotiaiden miesten työllisyysasteet ovat pysytelleet noin 40 prosentissa ja naisten nousseet 24 prosentista 34 prosenttiin vuosina 1990–2004. (Kuvio 4.2.2 ja Liitekuvio 4.1.)

Kuvio 4.2.1. Naisten ja miesten työllisyysasteet koulutustason mukaan 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1990 ja 2004, %.



Yliopistollisen loppututkinnon suorittaneiden työllisyysasteet olivat sekä naisilla että miehillä 90 prosentin molemmin puolin vuonna 2004 kaikissa 25–55-vuotiaiden ikäryhmissä. Poikkeuksen tekevät kuitenkin 25–39-vuotiaat naiset, joiden työllisyysaste oli lähempänä 80 kuin 90 prosenttia. Loppututkinnon suorittaneiden 25–39-vuotiaiden naisten työllisyysasteet olivat lisäksi muutaman prosenttiyksikön korkeammat kuin alemman korkea-asteen suorittaneiden.

55–59-vuotiaiden työllisyysaste oli jo alemman korkea-asteen suorittaneilla noin 80 prosenttia, mutta yliopistollisen loppututkinnon suorittaneilla työllisyysasteet lähentelevät vuonna 2004 jo 90 prosenttia. Tämän ikäisistä yliopistollisen loppututkinnon suorittaneita oli kuitenkin vain 8,5 prosenttia miehistä ja 5,9 prosenttia naisista. Seuraavassa 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä oli loppututkinnon suorittaneita 7,9 prosenttia miehistä ja 4,8 prosenttia naisista. Työllisyysasteet olivat miehillä noin 50 ja naisilla 60 prosenttia, eli noin 20 prosenttiyksikköä korkeammat kuin alemman korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla vuonna 2004. (Kuvio 4.2.2 ja liitekuvio 4.1.)

5 Työajan muutokset

5.1 Säännöllinen työaika – tehty työaika

Työvoimatutkimuksissa säännöllinen, normaali työaika kuvaa työllisten työehtosopimusten mukaisia työaikoja tai muuten työnantajan kanssa sovittua viikkotyöaikaa päätyössä (Haataja 2005, 67–68; Hulkko 2004). Vuodesta 1997 lähtien säännölliseen työaikaan on laskettu myös sellainen palkaton tai palkallinen ylimääräinen työ, joka on muodostunut tavanomaiseksi. Yrittäjille ei määritelmällisesti muodostu ylityötä, joten varsinaiset ylityöt voidaan eritellä vain palkansaajille (Hulkko ja Luomala 2003, 10; Keinänen 1998, 10).

Normaali kokoaikatyö on Suomessa tavallisesti 35–40 tuntia. Työaikalain (L 605/1996) yleissäännön mukaan säännöllinen työaika viikossa voi olla enintään 40 tuntia, tai keskimäärin 40 tuntia 52 viikon aikana. Työpäivän enimmäispituus on viisi-päiväisessä työviikossa 8 tuntia. Useissa työehtosopimuksissa työajan enimmäismääräksi on kuitenkin sovittu 37,5 tuntia viikossa tai 7,5 tuntia vuorokaudessa.

Normaali työaika tilastoidaan myös tilapäisesti työstä poissa olevilta työllisiltä. Työllisten jakautumatilastoihin eri työaikatyyppisiin sisältyvät siten myös pitkällä vanhempainvapailta tai sairauslomilla olevien työajat ennen työstä pois jäämistä.

Tehtyihin työtunteihin lasketaan kaikki työtunnit, mukaan lukien palkalliset ja palkattomat ylityötunnit sekä työtunnit sivutyöpaikassa. Tehdyillä työtunneilla kuvataan tarkemmin työvoiman työpanosta kuin esimerkiksi työllisyysasteilla. Tehdyillä työtunneilla mitataan kansantalouden tilinpidossa työn ja kansantalouden tuottavuutta (bruttokansantuote jaettuna tehdyillä työtunneilla, ks. esim. Kansantalous 2004:2 B). Tässä tutki-

muksessa kiinnostuksen kohteena ovat työtuntien kohdentuminen ja jakautuminen ikäryhmittäin.

Vuodesta 2000 lähtien työvoimatutkimuksessa siirryttiin ns. jatkuvaan tutkimusviikkoon. Tästä lähtien tutkimuksen otos on jakautunut vuoden kaikille viikoille eivätkä aikasarjat tehdyistä työtunneista ole tästä lähtien täysin vertailukelpoisia aikaisempiin vuosiin (Työvoimatutkimus 2001, 35). Siirtyminen jatkuvaan tutkimusviikkoon vuodesta 2000 lähtien pienensi vuositasolla koko kansantalouden työtuntisummaa 1,4 prosentilla (Hulkko 2003, 6). Kohdentumiserot eivät kuitenkaan ole menetelmän muutoksen johdosta merkittäviä. Tilastointimuutoksella ei myöskään ollut vaikutusta säännölliseen työaikaan.

Toteutuneeseen vuotuisen työaikaan vaikuttavat paitsi lakisääteiset pyhäpäivät myös vuosilomat. Työssäolo kartuttaa vuosilomalain (L 162/2005) mukaan vuosilomaa alle vuoden kestäneissä työsuhteissa kaksi ja pidemmissä työsuhteissa 2,5 arkipäivää kuitakin täydeltä lomanmääräytymiskaudelta. Normaali vuosilomaoikeus on 30 arkipäivää. Vuosiloma voi olla myös tätä pidempi, mutta vuosiloman pidentäminen tapahtuu yksityisellä ja julkisella sektorilla eri periaattein. Julkisella sektorilla yli 15 vuoden työsuhteenjälkeen vuosiloma alkaa karttua 3 päivää kuukaudessa ja vuosiloman pituudeksi muodostuu 36 arkipäivää. Vuosilomapäivien lukumäärää voi pidentää enintään 6 tai 9 päivällä, jos osa vuosilomapäivistä pidetään varsinaisen kesälomakauden ulkopuolella.

Yksityisellä sektorilla aloitettiin vuonna 1984 työajan lyhentäminen kehittämällä ns. ”pekkaspäiviä”. ”Pekaspäivien” tarkoitus on lyhentää niiden työntekijöiden työaika, joiden työehtosopimuksen määräämä aika vastaa työaikalain enimmäismäärää eli 40 tuntia viikossa. Päivillä kartutetaan palkallisia vapaita siten, että päivien avulla voidaan keskimääräinen työaika tasata 37,5 (36,6) tuntiin viikossa eli 1 732 tuntiin vuodessa (vuonna 2004). ”Pekaspäivät” on eri työpaikoilla mahdollista käyttää eri tavoin, joko palkallisina vapaina kerran kuukaudessa tai vuosiloman yhteydessä (<http://fi.wikipedia.org>).

Vuodessa on 365 päivää, johon sisältyy keskimäärin 52 sunnuntaita ja 52 lauantaita sekä vuodesta riippuen vaihteleva määrä muita, palkallisia arkipäiville sattuvia pyhäpäiviä. Kun 365 päivästä vähennetään sunnuntait ja lauantait sekä 30 päivän vuosiloma jää laskennalliseksi työpäivien määräksi vuodessa 231 työpäivää. Kun työpäivät kerrotaan yleisellä 7,5 tunnin työpäivän pituudella, saadaan laskennalliseksi vuosityötuntimääräksi 1 732 tuntia. Tämä on yksi lähtökohta, kun tehdyn työajan kehitystä arvioidaan seuraavassa ikäryhmittäin.

Työaika voidaan myös lyhentää työntekijän ja / tai työnantajan aloitteesta. Osaan työajanlyhennyksistä työntekijällä on mahdollisuus saada korvausta tulonsiirtoina. Esimerkiksi iäkkäimmillä on oikeus osa-aikaeläkkeeseen ja pienten lasten vanhemmilla osittaiseen vanhempainvapaaseen sekä hoitovapaaseen. Vastentahtoisesti osa-aikatyötä tekevillä voi olla oikeus soviteltuun työttömyyspäivärahaan. Sosiaalietuuksien koko-

naan tai osittain korvaamat työajat ja työaika-rajat noudattelevat kukin omia sääntöjään, esimerkiksi:

- Osa-aikaeläke edellyttää 16–28 tunnin työaikaa viikossa, eli 43–75 prosenttia 37,5 tunnin viikkotyöajasta.
- Sovitellun päivärahan työaika voi olla enintään 75 prosenttia normaalista kokoaika-työstä.
- Osittainen vanhempainvapaa edellyttää kokoaikatyön lyhentämistä 40–60 prosentilla ja osittainen hoitovapaa alle 30 tunnin työaikaa.

Työaikaa voidaan lähestyä siis monesta näkökulmasta. Normaalina 7-8 tunnin päivätyötä tekee pääosa työllisistä, mutta osuus on ollut vähenevä. Tämä johtuu työaikojen paikallisen sopimisen lisääntymisestä ja rajojen hämärtymisestä sen välille mitä pidetään normaalina ja epänormaalina työaikana (Julkunen ja Nätti 1999; Lehto ja Sutela 2004). Lisäksi useilla ammattiryhmillä, esimerkiksi opettajat, vartijat, hoitotyössä ja ravintolalalla olevat jne., on kokonaan perinteisestä työaikakäsitteestä poikkeavat työajat.

Työolotutkimuksen mukaan perinteistä päivätyötä tekevien naisten osuus on vähentynyt 75:stä 68 prosenttiin ja miesten 77:stä 68 prosenttiin vuosina 1984–2003. Kaksivuorotyöt ovat lisääntyneet samana ajanjaksona 10:stä 13 prosenttiin ja kolmivuorotyöt kuu-desta kahdeksaan prosenttiin. Periodityön ja säännöllisen ilta- tai yötyön osuus on pysynyt suunnilleen ennallaan, yhteensä noin viidessä prosentissa. Sen sijaan muut työaika- muodot ovat yleistyneet kolmesta seitsemään prosenttiin (Lehto ja Sutela 2004, 68).

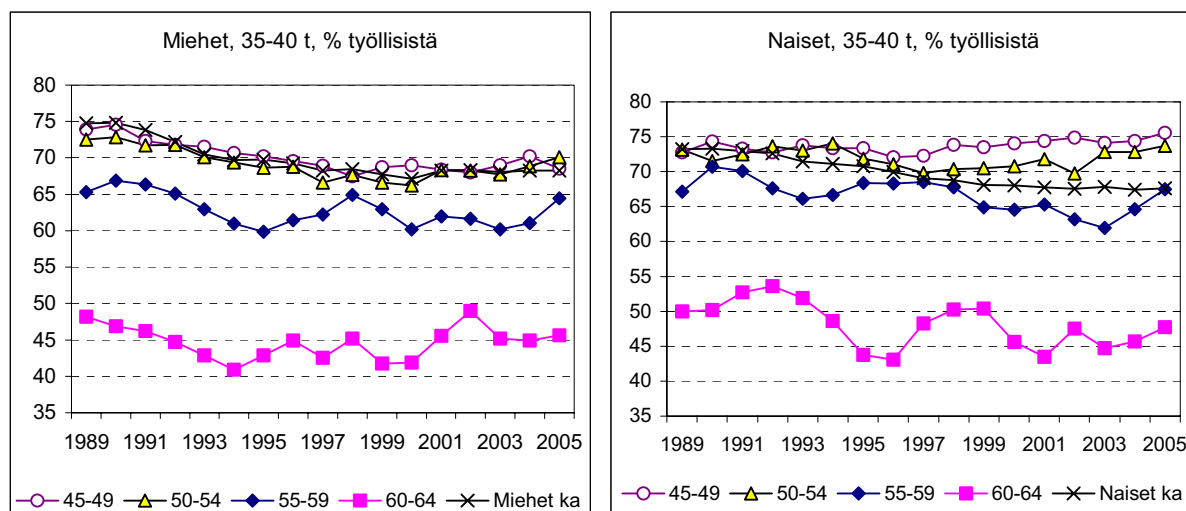
Seuraavissa kappaleissa analysoidaan, miten työaika on kehittynyt viimeisen 15 vuoden aikana ikäryhmittäin ja erityisesti 45 vuotta täyttäneillä. Ensin tarkastellaan työ- listen jakautumamuutoksia säännöllisen työaikaluokittelun pohjalta ja tämän jälkeen tehdyn työajan pohjalta.

5.2 Säännöllinen työaika

5.2.1 Normaali 35–40 tunnin ja ylipitkä 41 + tunnin viikkotyöaika

Vuonna 2005 runsas kaksi kolmasosaa kaikista työllisistä sijoittui 35–40-tunnin työ- aikaryhmään. Vastaava osuus vuonna 1989 oli yli 70 prosenttia. Työllisistä 15–64- vuotiaista naisista 35–40 tunnin säännöllistä työaikaa sijoittuvien osuus väheni 5,6 prosenttiyksikköä vuoteen 1989 verrattuna ja oli 67 prosenttia vuonna 2004. Miehistä samaa työaikaa tekevien osuus laski 6,5 prosenttiyksikköä ja oli vuonna 2004 noin 68 prosenttia. Keskimääräistä yleisempää 35–40 tunnin työaika oli 2000-luvun alussa yh- täältä nuoremmilla 25–34-vuotiailla miehillä (74–75 %) ja toisaalta 40–54-vuotiailla naisilla (yli 70 % vuonna 2004).

Kuvio 5.2.1 Säännöllistä (35–40 t) työaikaa tekevien 45–64-vuotiaiden sekä kaikkien työikäisten naisten ja miesten osuus työllisistä (%) vuosina 1989–2005.

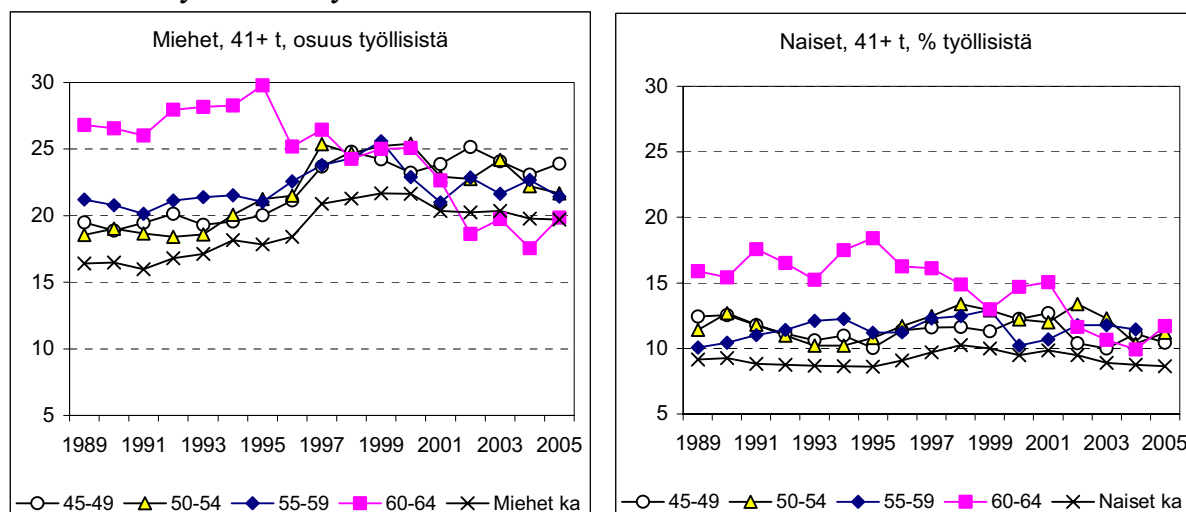


Ikäryhmien 45–49-vuotiaat sekä 50–54-vuotiaat miehet ovat sijoittuneet 35–40 tunnin työaikaan suunnilleen yhtä usein kuin miehet keskimäärin vuosina 1989–2005. Kummankin ikäryhmän osuus tässä työaikaluokassa on vähentynyt samaan tahtiin kuin kaikkien miesten, hieman alle 70 prosenttiin. Sen sijaan 45–49 ja 50–54-vuotiaat naiset tekevät 35–40 tunnin työviikkoja useammin (73–75 %) kuin naiset keskimäärin. Tähän työaikaryhmään sijoittuvien osuus on hieman kasvanut 45–49-vuotiailla naisilla vuoteen 1989 verrattuna, 50–54-vuotiailla naisilla saavuttanut entisen tason (kuvio 5.2.1).

Ikäryhmässä 55–59-vuotiaat 35–40 tunnin viikkotyöaikaa tekevien naisten ja miesten osuus laski vuoteen 2003 asti vuoteen 1989 verrattuna, mutta on sen jälkeen taas kasvanut. Vuonna 2005 ikäryhmän miehistä 64 prosentilla ja naisista 67 prosentilla oli säännöllinen 35–40 tunnin työaika. Yli 60-vuotiaista työllisistä 35–40 tunnin viikkotyöaikaa teki enää vajaa puolet, noin 45 prosenttia miehistä ja naisista vuonna 2005.

Pitkät, vähintään 41 tunnin työviikot, olivat 1990-luvulla kaikissa yli 45-vuotiaiden 5-vuotiskäryhmissä yleisempiä kuin työllisillä keskimäärin, sekä miehillä että naisilla (kuvio 5.2.2). Kaikkien yleisimpiä yli 40 tunnin työviikot olivat 60 vuotta täyttäneillä, mutta 2000-luvun alussa pitkät työviikot ovat harvinaistuneet erityisesti miehillä. Yli 60-vuotiaiden pitkät työajat johtuvat pääasiassa siitä, että ikäryhmän työllisistä suuri osa on yrittäjiä. Yrittäjien keskimääräiset työajat ovat pidemmät kuin palkansaajilla (ks. luku 3.6 ja esim. Hulkko ja Luomala 2003; Niemi 2003). Toisaalta, kuten jäljempänä käy ilmi, osa-aikatyö on eniten yleistynyt 60–64-vuotiailla työllisillä, eli ikäryhmässä säännöllinen työaika on ollut myös lyhenemässä. Vähintään 41 tunnin työaikaa tekevien naisten ja miesten määrissä, samoin kuin osuuksissakin, on kuitenkin huomattava ero. Pitkiä työaikoja tekevien 45 vuotta täyttäneiden miesten määrä on 2-3-kertainen saman ikäisiin naisiin verrattuna.

Kuvio 5.2.2 Pitkää työaikaa (41+ tuntia) tekevät 45–64-vuotiaat naiset ja miehet, osuus % ikäryhmittäin työllisistä vuosina 1989–2005.



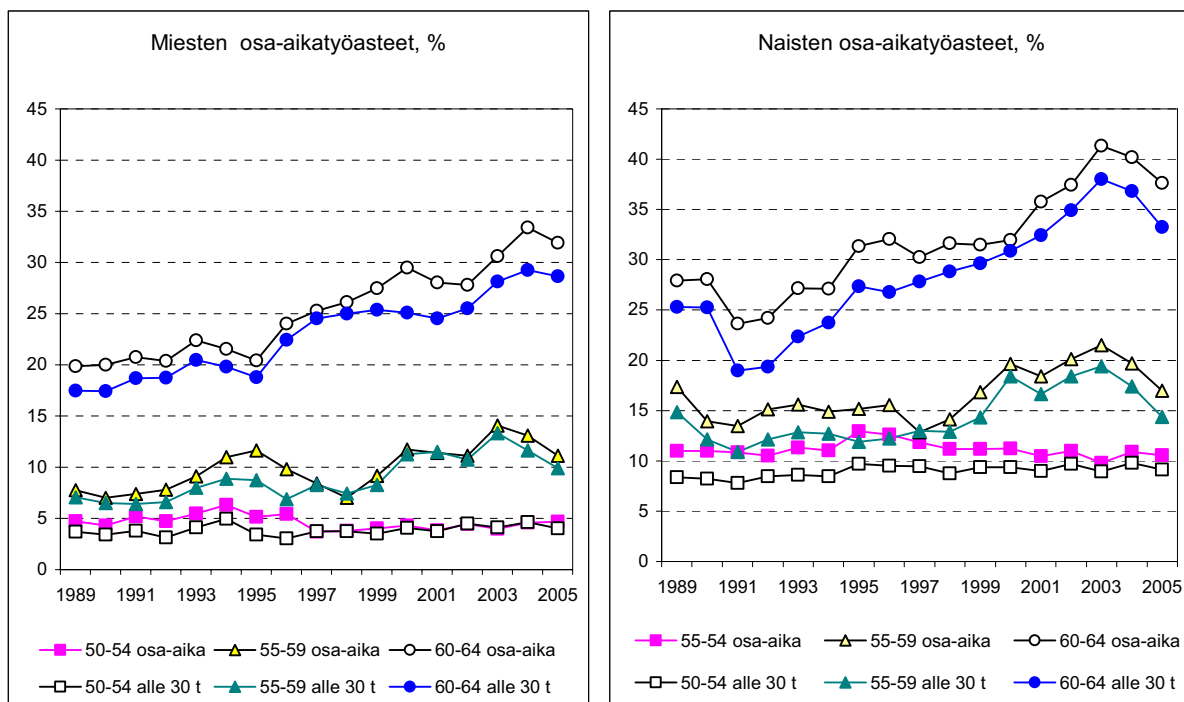
Liitekuviosta 5.1 käy ilmi, miten työajat ovat kehittyneet kaikilla työikäisillä. Vähintään 60 vuotta, erityisesti 65 vuotta täyttäneet, edustavat kahta ääri päätä. Vanhimmat työlliset tekevät eniten yhtäältä pisimpiä mutta toisaalta eniten myös lyhyimpiä työviikkoja.

5.2.2 Lyhyt työaika ja osa-aikatyö

Osa-aikatyön määritelmä ja sisältö muuttuivat vuonna 1997. Aikaisemmin osa-aikatyö määriteltiin säännöllisen työajan mukaan alle 30 viikkotyötunniksi. Vuodesta 1997 lähtien osa-aikatyötä tekevät määritellään haastateltavien oman käsityksen mukaan. Määritelmän muutos lisäsi erityisesti naisten osa-aikatyöastetta (Haataja 2005, 84–85). Osa-aikatyö oman määritelmän mukaan kasvoi työikäisillä 15–64-vuotiailla naisilla 13,3:sta 18,2 prosenttiin ja miehillä 5,8:sta 8,6 prosenttiin vuosina 1989–2005. Alle 30 tunnin viikkotyöaika tekevien osuus kasvoi vastaavasti naisilla 10,3:sta 14,4 prosenttiin ja miehillä 4,4:sta 7,4 prosenttiin.

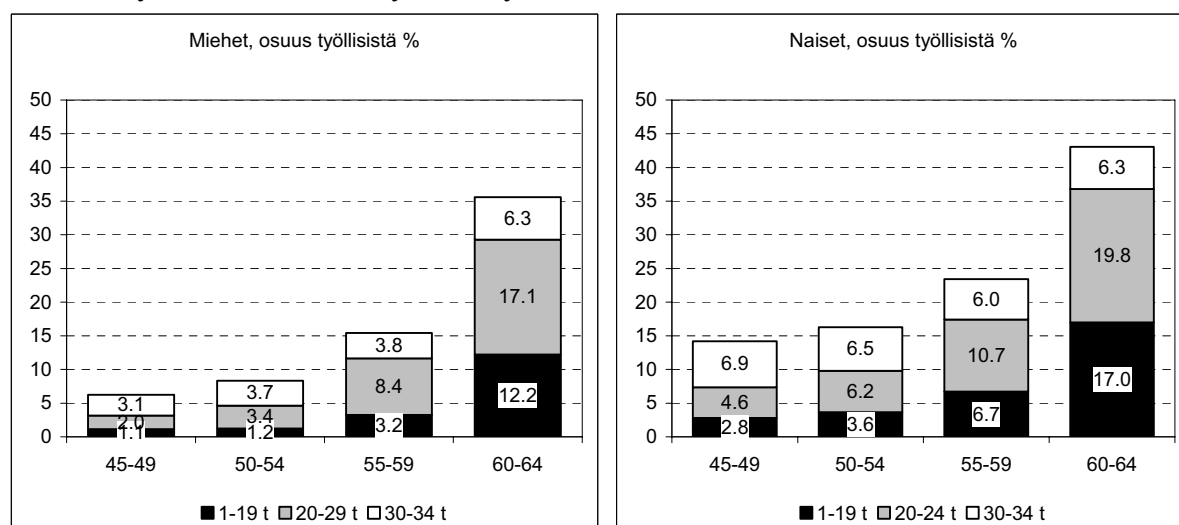
Myös iäkkäämpien työllisten keskuudessa osa-aikatyötä tehdään oman arvion mukaan useammin kuin 30 tunnin rajauksen pohjalta. Erot näiden osa-aikatyökäsitteiden välillä ovat suuremmat naisilla kuin miehillä ja muita suuremmat 60–64-vuotiailla. Molemmilla mittareilla osa-aikatyötä tekevien osuus on kasvanut eniten sekä 60 vuotta täyttäneillä että 55–59-vuotiailla. Näissä ikäryhmissä kehitykseen vaikuttaa osa-aikaeläkkeen yleistyminen 1990-luvun lopulla. Osa-aikatyötä ja alle 30 tunnin viikkotyöaika tekevien 50–54-vuotiaiden osuudet ovat pysyneet 2000-luvulla 1990-luvun vaihteen tasolla, miehillä noin viidessä ja naisilla noin 10 prosentissa ikäryhmän työllisistä. (Kuvio 5.2.3.)

Kuvio 5.2.3. Osa-aikatyötä oman määritelmän mukaan tekevät ja alle 30 tunnin työviikkoa tekevät 50–64-vuotiaat naiset ja miehet 1989–2005, osuus ikäryhmän työllisistä %.



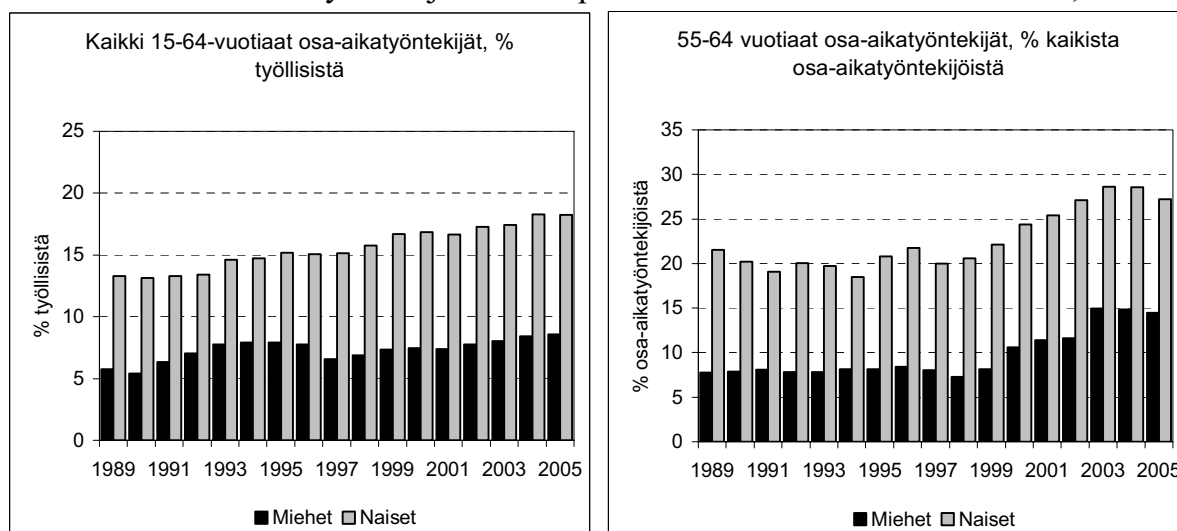
Alle 30 tunnin viikkotyöaika voidaan jaotella alle 20 tunnin ja 20–29 tunnin viikkotyöaikoihin. Alle 20 tunnin lyhyet viikkotyötunnit ovat harvinaisempia kuin 20–29 tunnin viikkotyöajat (kuviot 5.2.4). Toisaalta ns. normaalia lyhyempi 30–34 tunnin viikkotyöaika on 55 vuotta täyttäneillä harvinaisempi kuin alle 30 tunnin työviikko, mutta 45–49-vuotiailla tilanne on päinvastoin.

Kuvio 5.2.4. Vähintään 45-vuotiaiden, normaalia lyhyempää työaika tekevien 5-vuotisikäryhmien osuus ikäryhmän työllisistä vuonna 2004, %.



Osa-aikatyö on yleistynyt yhtäältä kaikkein nuorimmilla ja toisaalta vähintään 55 vuotta täyttäneillä. Osa-aikatyön kokonaismäärän kasvu johtuu kuitenkin pääasiassa siitä, että yli 50-vuotiaiden osa-aikatyö on yleistynyt osa-aikaeläkkeen johdosta ja ikäryhmän koko on kasvanut. Vuonna 2005 useampi kuin joka neljäs osa-aikatyötä tekevä nainen ja 15 prosenttia miehistä oli 55–64-vuotias, vuonna 1989 vastaavat osuudet olivat noin 20 ja kahdeksan prosenttia (kuvio 5.2.5).

Kuvio 5.2.5. Osa-aikatyön yleisyys kaikilla työllisillä ja 55–64-vuotiaiden työllisten osuus kaikista osa-aikatyöntekijöistä sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.



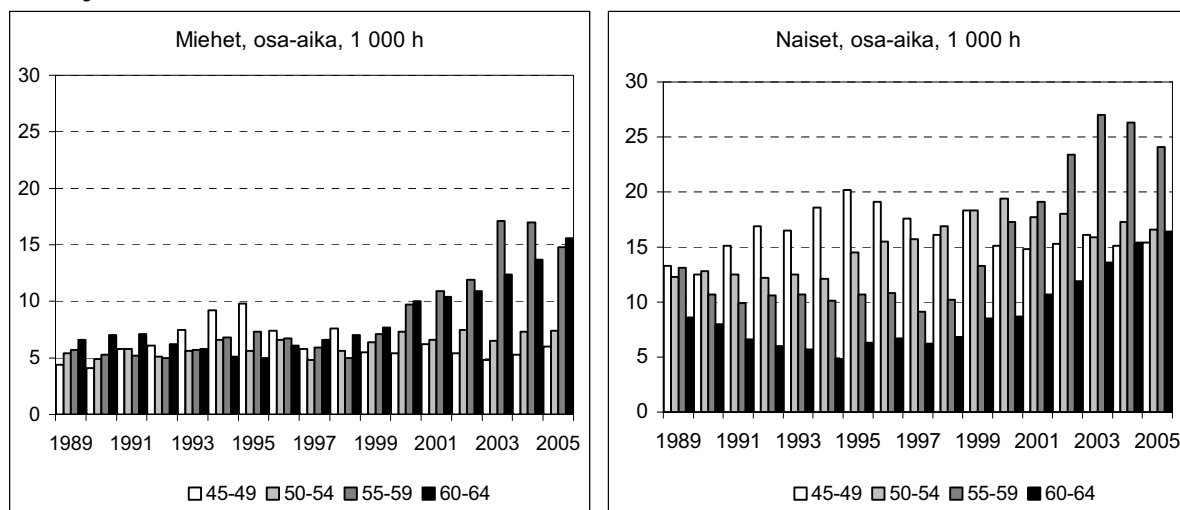
Vuosina 1989–2003 osa-aikatyötä tekevien 55–64-vuotiaiden miesten määrä kasvoi 12 000 henkilöstä 31 000 henkeen ja naisten 22 000 henkilöstä 42 000 henkeen. Lisäys oli yhteensä yli 38 000 henkeä. Osa-aikatyötä tekevien 55–59-vuotiaiden miesten määrä kasvoi noin 6 000 henkilöstä 17 000 henkeen ja 60–64-vuotiaiden miesten 7 000 henkilöstä 14 000 henkeen vuosina 1989–2004. Osa-aikatyötä tekevien vähintään 55-vuotiaiden naisten määrä yli kaksinkertaistui, 55–59-vuotiaiden noin 13 000 henkilöstä 27 000 henkeen ja 60 vuotta täyttäneiden 8 000 henkilöstä 15 000 henkeen. Osa-aikaeläkeiän korotuksen (2003) vaikutus alkaa näkyä 55–59-vuotiaiden ikäryhmässä vuonna vasta vuonna 2005, jolloin osa-aikatyötä tekevien määrä väheni noin 4 000 hengellä vuoteen 2004 verrattuna. (kuvio 5.2.6).

Osa-aikatyön syistä osa-aikaeläke on mukana työvoimatutkimuksissa vasta vuodesta 1995 lähtien (kuvio 5.2.7). Nykyisin osa-aikatyön syistä osa-aikaeläke on 50 vuotta täyttäneillä yleisin. Miehistä osa-aikaeläke oli 67 prosentilla ja naisista 50 prosentilla osa-aikatyön syy vuonna 2004. Osa-aikaeläkkeen osa-aikatyön syyksi ilmoittavien määrä vastaa suurin piirtein eläketilastojen osa-aikaeläkettä saavien määrää, runsasta 20 000 naista ja hieman alle 20 000 miestä (Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2003).

Toiseksi suurin syy osa-aikatyöhön molemmilla sukupuolilla oli se, ettei koko-aikatyötä ollut saatavana, naisilla kuitenkin useammin (16 000 henkeä, 29 %) kuin miehillä (8 000 henkeä, 23 %). Osa-aikatyötä koko-aikatyön puutteen takia tekevät voivat olla oikeutettuja soviteltuun työttömyyspäivärahaan. Sovitellun ansiopäivärahan saajien määrä sekä päivärahan maksuajan pituus kasvavat iän mukana aina 54-vuotiaisiin asti.

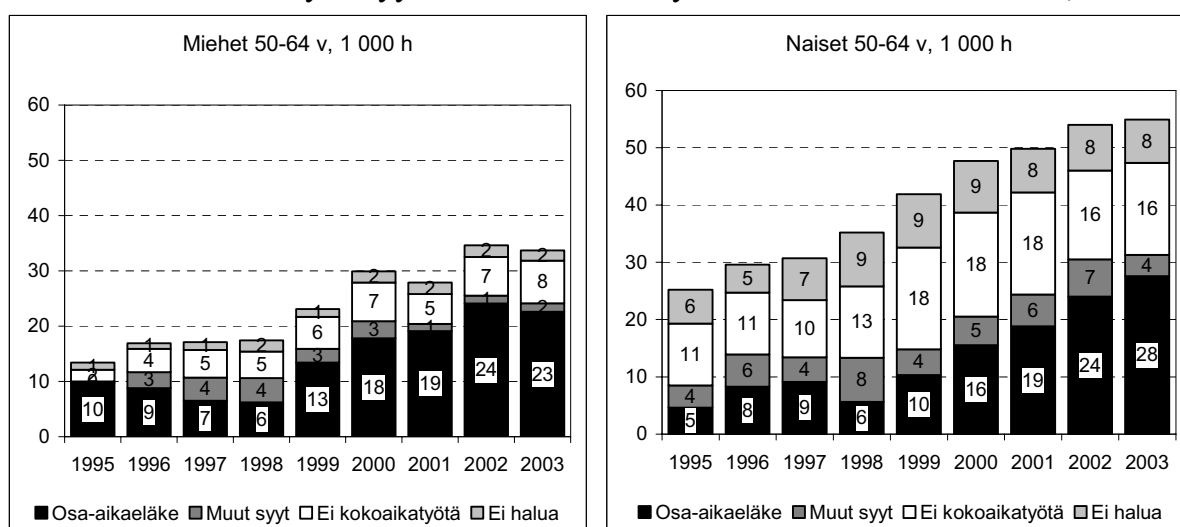
Sovitellun päivärahan saajien määrä laskee 55 vuotta täyttäneillä, mutta heissä on kuitenkin suhteellisesti eniten niitä, jolle päivärahaa on maksettu pisimpään. Noin kolmannes näistä on 2000-luvulla siirtynyt työttömyyspäivärahan lisäpäiville työttömyyseläkeputkeen. (Lähde: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Muistio 5.9.2003, VAO/TSY).

Kuvio 5.2.6. Säännöllistä osa-aikatyötä oman arvionsa mukaan tekevät 50–64-vuotiaat naiset ja miehet vuosina 1989–2005, 1 000 h.



Noin 10 000 henkeä kaikista 50–64-vuotiaista tekee osa-aikatyötä, koska ei halua koko-aikatyötä. Toivotusta, muusta kuin osa-aika-eläkkeen turvin tehdystä osa-aikatyöstä, kuitenkin pääosa on naisten tekemää (kuvio 5.2.7). Naisista 14 prosenttia ja miehistä 5-6 prosenttia teki osa-aikatyötä tästä syystä.

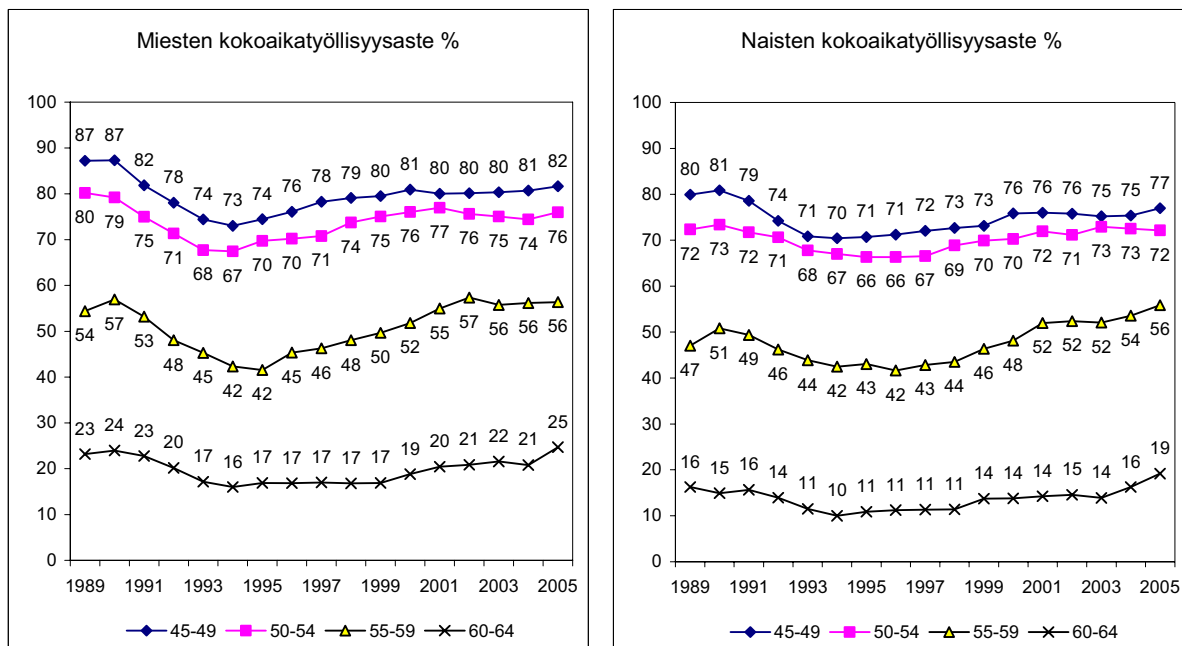
Kuvio 5.2.7. Osa-aikatyön syyt 50–64-vuotiailla työllisillä vuosina 1995–2003, 1 000 h.



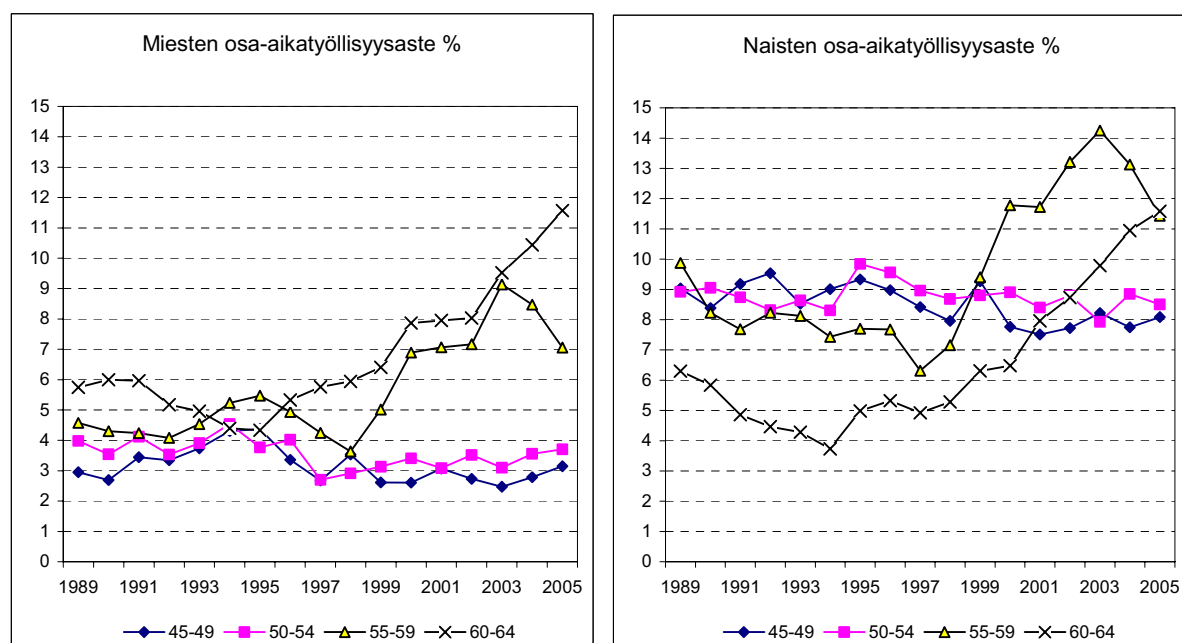
5.3 Osa-aika- ja kokoaikatyöllisyysasteet

Luvussa 2.2 tarkasteltiin keskimääräistä työllisyysastetta. Seuraavaksi työllisyysasteet jaetaan kahtia, osa-aikatyöllisyysasteeseen eli osa-aikatyöllisten osuuteen ikäryhmän väestöstä ja kokoaikatyöllisyysasteeseen eli kokoaikatyötä tekevien osuuteen väestöstä. (Kuviot 5.3.1 ja 5.3.2, vrt. kuvio 2.2.1)

Kuvio 5.3.1. 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten kokoaikatyöllisyysaste vuosina 1989–2005.



Kuvio 5.3.2. 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten osa-aikatyöllisyysaste vuosina 1989–2005.



45–49 ja 50–54-vuotiaiden miesten työllisyysasteet olivat 2010-luvun puolivälissä pienemmät kuin 1980-luvun lopussa. Muutos johtui kokoaikatyöllisyyden vähenemisestä. Osa-aikatyöllisyysaste pysytteli marginaalisena, 2–4 prosentissa. Samojen ikäryhmien naisista 45–49-vuotiaiden työllisyysaste laski, mutta 50–54-vuotiaiden naisten työllisyys saavutti 2000-luvun alussa saman tason kuin 1980-luvun lopussa. Kehitys johtui myös muutoksista kokoaikatyöllisyysasteissa, sillä osa-aikatyöasteet, noin 8–10 prosenttia, ja niiden muutokset olivat hyvin pieniä, joskin laskevia.

Osa-aikaeläkkeeseen oikeutettujen osuus laajeni 55–59-vuotiaiden ikäryhmässä 1990-luvulla, sillä eläkeikä aleni 60-vuotiaista 56-vuotiaisiin vuoteen 1998 mennessä. Ikäraja nostettiin jälleen vuonna 2003 niin, että eläkeoikeus koski ikäryhmästä vain 58- ja 59-vuotiaita. Vuoteen 2003 asti 55–59-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysaste nousi ja ylitti vuoden 1989 tason, naisilla jopa 10 prosenttiyksikköä ja korkeammaksi kuin miesten. Vuoden 2003 jälkeen miesten työllisyysaste on hieman laskenut, mutta naisten edelleen hieman kasvanut.

Osa-aikaeläkkeen ikärajojen muutokset näyttävät vaikuttavan 55–59-vuotiaiden työllisyysasteeseen. Miesten kokoaikatyöllisyysasteen kasvu pysähtyi vuoteen 2002, mutta osa-aikatyöllisyys kasvoi vielä vuonna 2003. Kahtena seuraavana vuonna osa-aikatyöllisyysaste on laskenut. Naisten työllisyysaste on sen sijaan jatkanut lievää kasvua vuoteen 2005 asti. Vuoden 2003 jälkeen 55–59-vuotiaiden naisten työllisyysasteen kasvu johtuu siitä, että kokoaikatyöllisyysaste on alkanut uudelleen kasvaa, kun osa-aikatyöllisyyden kasvu taittui myös naisilla ja kääntyi laskuun.

Vanhimmassa, 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä miesten työllisyysaste kasvoi vuosina 1989–2005 enemmän kuin naisten, mutta kasvu oli 10 prosenttiyksikön luokkaa molemmilla. Toisin kuin nuoremmissä ikäryhmissä, osa-aikatyön kasvulla oli 60–64-vuotiailla suurin merkitys työllisyyden kokonaiskasvusta.

Osa-aikatyön yleistymisestä huolimatta olivat yli 50-vuotiaiden naisten osa-aikatyöllisyysasteet vuonna 2003 yhä selvästi pienemmän (18 %) Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa: Tanskassa 31, Ruotsissa 34 ja Norjassa 46 %. Sen sijaan miesten osa-aikatyöllisyysaste oli sama (11 %) kuin Ruotsissa ja Norjassa (Hytti 2004, 118).

5.4 Tehty työaika

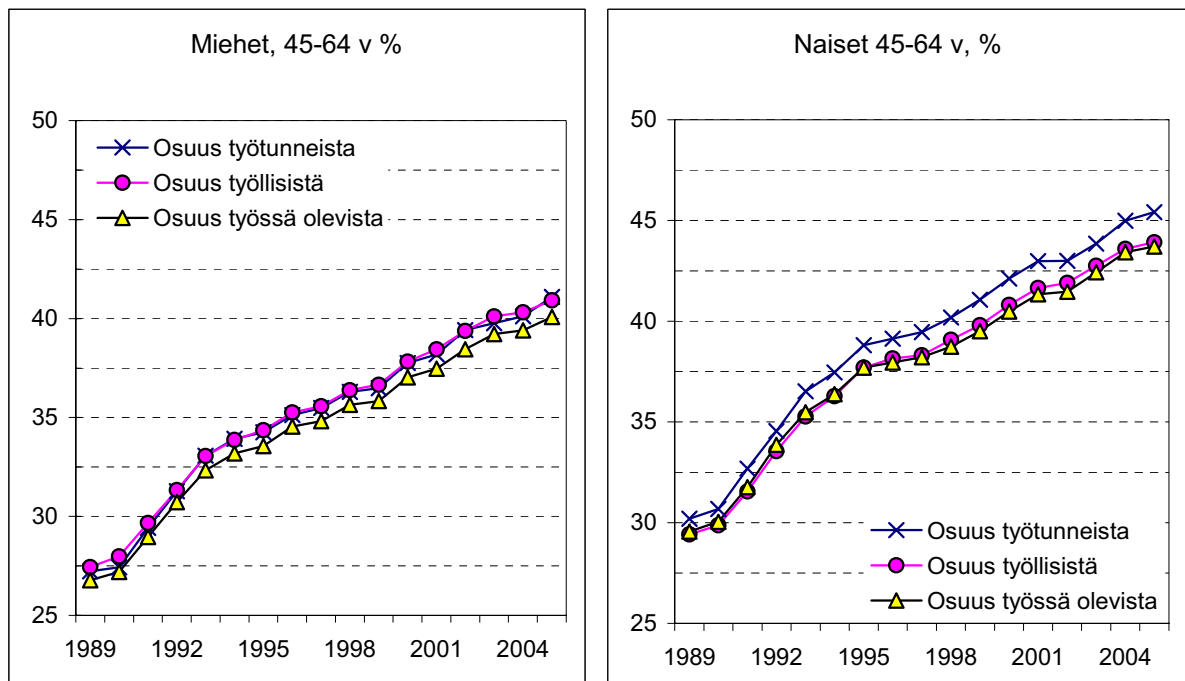
5.4.1 Työtunnit ja työstä poissaolot

Työpanos tehtyinä työtunteina työllistä ja työssä olevaa kohti on vähentynyt viimeisen 15 vuoden aikana sekä naisilla että miehillä. Osittain kehitys johtuu lisääntyneistä oikeuksista vapaisiin, osittain työajan yleisestä lyhentymisestä ja osa-aikatyön yleistymisestä. Kokonaistyöpanosta vähentävät työttömyyden aiheuttama työpanoksen poistuma sekä työikäisten siirtyminen työvoiman ulkopuolelle. Kansantalouden työn tuottavuus

ja kokonaistuottavuus ovat kuitenkin kasvaneet pahimman lamavuoden 1993 jälkeen nopeasti (Talouden rakenteet 2005, 18).

Yli 45-vuotiaiden miesten osuus kokonaistyöpanoksesta on kasvanut samassa suhteessa kuin osuus työllisistä. Vuonna 2005 osuudet olivat 41 prosenttia. Ikäryhmän osuus työssä olevista on ollut noin prosenttiyksikön pienempi. Yli 45-vuotiaiden naisten osuus naisten kokonaistyöpanoksesta on vajaan pari prosenttiyksikköä suurempi kuin osuus työllisistä ja työssä olevista. Vuonna 2005 naisten osuus tehdyistä työtunneista oli 45 prosenttia ja työllisistä sekä työssä olevista 44 prosenttia. (Kuvio 5.4.1.)

Kuvio 5.4.1. 45–64-vuotiaiden osuudet kaikista työllisistä, työssä olevista sekä tehdyistä työtunneista sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.



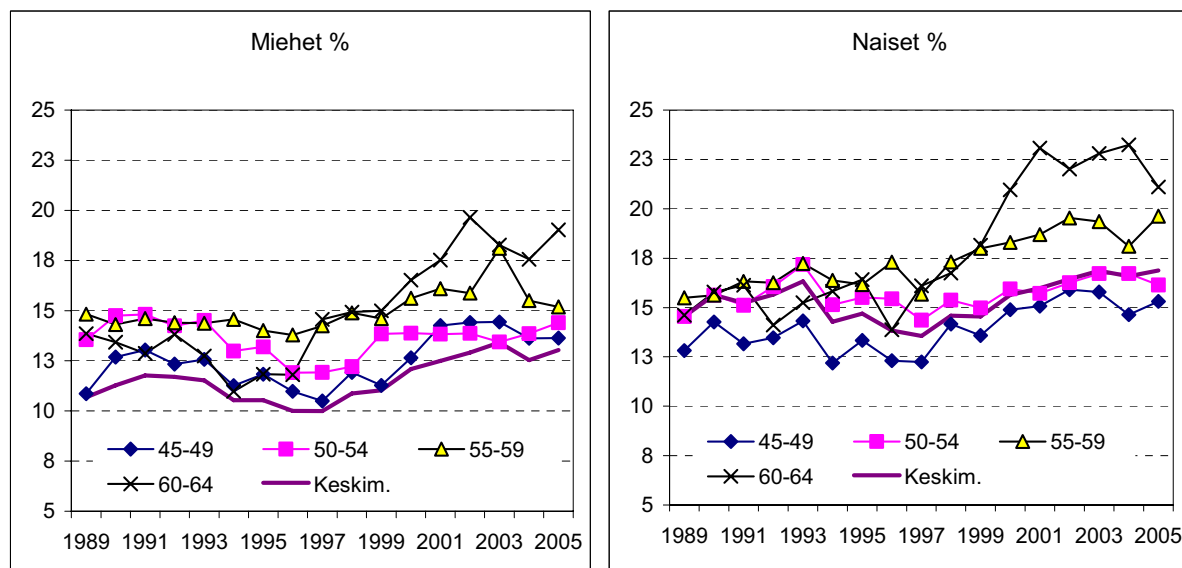
Keskimääräistä työpanosta voidaan arvioida laskemalla tehdyt työtunnit joko työllisiä tai työssä olevia kohti. Kun työpanos ilmaistaan työssä olevia kohti, kuvataan tosiasias-
 ssa tehtyä työaika keskimäärin työntekijää kohti. Työllistä kohti laskettuun työ-
 panokseen sisältyvät työllisten tilapäiset poissaolot, erilaiset palkalliset tai palkattomat
 lomat ja vapaat (vuosiloma, sairausloma, vanhempainvapaat, jne.). Naisten osuus ko-
 konaistyöpanoksesta, eri mittarein laskettuna, jakautuu tasaisemmin 45–59-vuotiailla
 kuin muissa ikäryhmissä. Suurimmat erot ovat 25–34-vuotiailla. Tähän ikäryhmään
 sijoittuu suurin osa pienten lasten äideistä, jotka ovat isää useammin tilapäisesti poissa
 työstä tai tekevät lyhennettyä työaika lastenhoidon takia. Saman ikäisillä miehillä
 tilapäiset poissaolot ovat samanikäisinä vähäisimmillään (Liitekuvio 5.2; Haataja
 2005, 75–76).

Työllisten ja työssä olevien erotus kuvaa keskimääräistä tilapäistä työstä poissaoloa,
 poissaoloastetta. *Tilapäiset poissaolot* olivat 2000-luvun alussa jonkin verran yleisem-
 piä kuin 1990-luvun vaihteessa ja miehillä keskimäärin 3,5 prosenttiyksikköä vähäi-

sempää kuin naisilla. Miesten keskimääräinen poissaoloaste kasvoi vuosina 1989–2003 10,6:sta 13,4 prosenttiin ja naisten 14,5:stä 16,9 prosenttiin. Yli 45-vuotiaat miehet ovat useammin työstä tilapäisesti poissa kuin miehet keskimäärin. Naisilla poissaolot yleistyvät vasta 55 täyttäneillä keskimääräistä suuremmiksi. (Kuvio 5.4.2.)

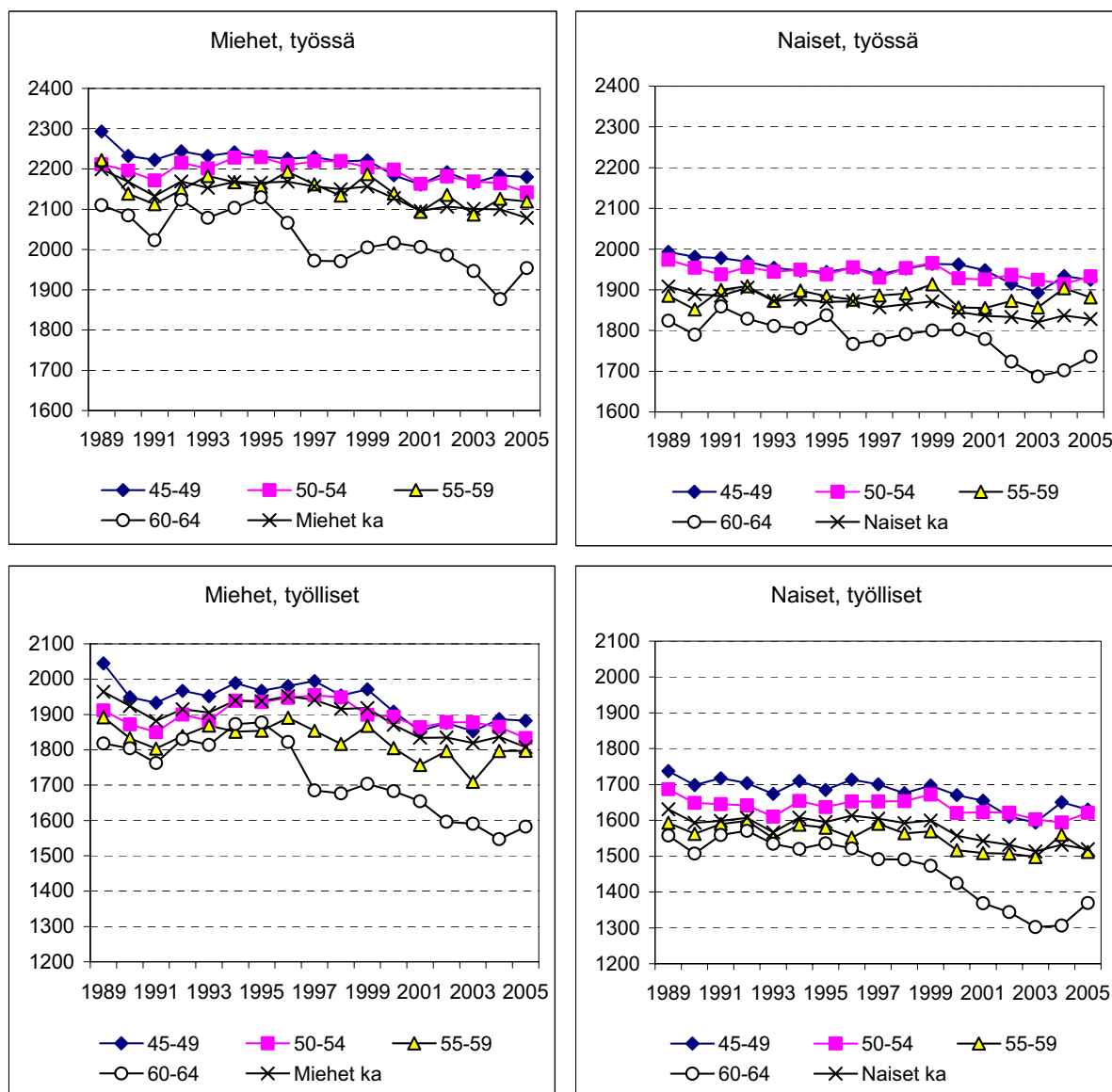
Sekä naisten että miesten poissaoloaste on kasvanut 2000-luvulla paitsi 55–59-vuotiailla, erityisesti 60–64-vuotiailla. 55–59-vuotiaiden miesten poissaoloaste vuonna 2004 oli 15 prosenttia ja 60–64-vuotiaiden noin 18 prosenttia. Naisten vastaavat poissaoloasteet olivat 18 ja 23 prosenttia. Iäkkäimpien työllisten poissaoloa selittävät mm. sairauspoissaolot. Toisaalta Kansanterveystutkimuksen terveystutkimuksen mukaan 55–64-vuotiaista naisista 36 prosenttia ja miehistä 51 prosenttia on sellaisia, joilla ei ollut lainkaan sairauspoissaoloja vuoden aikana. Vastaavat osuudet olivat kaikilla naisilla 35 prosenttia ja kaikilla miehillä 41 prosenttia vuonna 2004. Sen sijaan 55–64-vuotiaiden naisten (8 %) ja miesten (14 %) pitkät, vähintään kuukauden poissaolot olivat jonkin verran yleisempiä kuin nuoremmilla ryhmillä (Helakorpi ym. 2004).

Kuvio 5.4.2. Työstä poissa olevien osuus, % ikäryhmän työllisistä vuosina 1989–2005.



Vuonna 2005 *tehtyjen työtuntien määrä* oli 15–64-vuotiaista työllistä kohti keskimäärin 1 668 tuntia (1 805 tuntia vuonna 1989) ja työssä olevaa kohti 1 960 tuntia (2 063 vuonna 1989). Miesten keskimääräinen vuosityötuntimäärä oli työllistä kohti 1 808 ja naisten 1 520. Vastaavat tuntimäärät työssä olevaa kohti laskettuna olivat 2 078 ja 1 828. Laskennallinen, lakisääteisistä lomapäivistä puhdistettu vuosityötuntimäärä oli 1 732 (luku 5.1). 45–59-vuotiaiden tehdyt työtunnit työssä olevaa kohti ovat olleet sekä naisilla että miehillä suuremmat kuin naisilla ja miehillä keskimäärin. Sen sijaan työllistä kohti lasketut työtunnit ylittävät naisten ja miesten keskimääräiset työtunnit vain 45–54-vuotiailla. Myös 55–59-vuotiaiden työtuntimäärät olivat lähellä keskimääräisiä tuntimääriä. Ainoastaan 60–64-vuotiaiden vuotuinen työpanos kääntyi 1990-luvun puolivälin jälkeen voimakkaampaan laskuun, mutta sittemmin 2000-luvulla pysähtynyt. (Kuvio 5.4.3.)

Kuvio 5.4.3. Tehdyt työtunnit työssä olevia ja työllisiä 45–64-vuotiaita kohti keskimäärin vuodessa 5-vuotisikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005.



6 Ei - työlliset

6.1 Työttömänä ja työttömyyseläkeputkessa

6.1.1 Työttömyyden erilaiset määritelmät

Vanhimmat työikäiset voidaan ryhmitellä työttömiksi kolmella tavalla; työttömiksi työnhakijoiksi, työttömyyseläkeputkeen siirtyneiksi tai työttömyyseläkeläisiksi. Työvoimatutkimus luokittelee työvoimaan laskettaviksi työttömiksi vain työttömät työnhakijat, jotka hakevat aktiivisesti työtä. Tutkimuksen työttömyyskäsitettä kiristettiin

vuosien 1997–1998 uudistuksessa. Tuolloin aktiivisen työnhaun käsitettä supistettiin ja harmonisoitiin vastaamaan kansainvälisen työjärjestön ja EU:n työvoimatutkimuksen asetuksia. Muutoksen johdosta työvoimatutkimuksen työttömien määrä supistui yli 50 000 hengellä aikaisempaan tilastointitapaan verrattuna (Työmarkkinat 2002:17).

Vuosien 1997–1998 työvoimatutkimuksen uudistuksessa otettiin uutena luokituksena mukaan piilotyöttömien käsite. Piilotyöttömät luokitellaan työvoiman ulkopuolella oleviksi henkilöiksi, jotka ottaisivat vastaan työtä, jotka eivät ole sitä kuitenkaan eri syistä hakeneet viimeisen 4 viikon aikana, mutta jotka voisivat ottaa työn vastaan kahden viikon aikana. Piilotyöttömät jaetaan työnhausta luopuneisiin ja muusta syystä piilotyöttömänä oleviin. Edelliset ovat niitä, jotka eivät usko, että sopivaa työtä olisi tarjolla (Työmarkkinat 2002:17). Pitkäaikaistyöttömät, jotka voivat työttömyyspäivärahan maksimimaksatuskauden jälkeen ja iän perusteella saada työttömyysturvan lisäpäivärahaa, luokituvat piilotyöttömiksi ja työvoiman ulkopuolelle, jos aktiivisen työnhaun kriteerit eivät täyty. Lisäpäivärahan saajat ovat käytännössä ns. työttömyyseläkeputkessa odottamassa työttömyyseläkkeelle pääsyä.

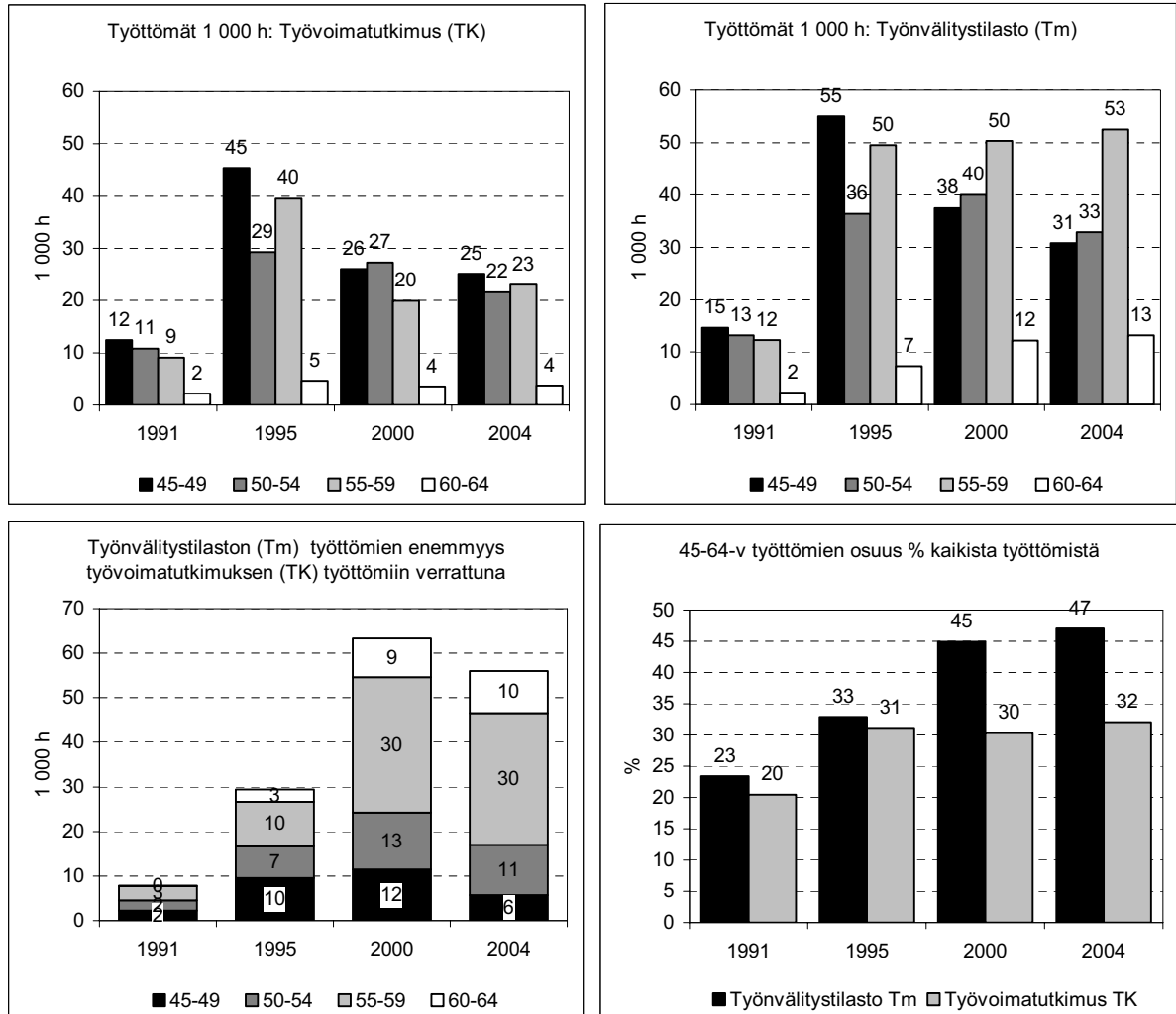
Käsillä olevan raportin luokitellussa tilastoaineistossa piilotyöttömät ja samalla myös työttömyyseläkeputkessa olevat sijoittuvat ryhmään ”muut syyt” olla työvoiman ulkopuolella. Työttömyyseläkkeelle siirtyneet summautuvat työvoiman ulkopuolelle, iän perusteella kokoaikaeläkkeellä oleviksi (ks. luku 6.2).

Työministeriössä on ollut käytössä ns. laajan työttömyyden käsite, johon lasketaan työttömien työnhakijoiden (avoimen työttömyyden) lisäksi työttömyyseläkkeensaajat sekä toimenpiteille sijoitetut⁹. Työministeriön työnvälitystilastossa työttömyyseläkeputkessa olevat lasketaan avoimeen työttömyyteen, työvoimatutkimuksessa piilotyöttömiksi työvoiman ulkopuolelle. Tämä on yksi niistä tekijöistä, minkä johdosta työnvälitystilaston avoimen työttömyyden luvut ovat suuremmat kuin työvoimatutkimuksessa, ja erot kärjistyvät yli 50-vuotiaiden työttömyysasteissa (kuvio 6.1.1).

Työnvälitystilastossa työttömien enemmisyys verrattuna työvoimatutkimuksen työttömiin oli 45 vuotta täyttäneillä noin 55 000 henkilöä vuonna 2004. Määrällisesti suurimmat erot koskivat 55–59-vuotiaita, joista suurella osalla on ikänsä puolesta mahdollista siirtyä työttömyyspäivärahan lisäpäiville, työttömyyseläkeputkeen. Eroa on myös nuoremmissa ikäryhmissä, mutta eri syistä. Tilastot antavat siis erilaisen kuvan ikääntyvien työttömyyden suuruusluokasta: Työnvälitystilaston mukaan 47 prosenttia avoimesta työttömyydestä kohdistui 45 vuotta täyttäneisiin, työvoimatutkimuksen käsittein 32 prosenttia vuonna 2004. (Kuvio 6.1.1.)

⁹ Vuonna 2001 ns. laaja työttömyys oli 434 600 henkilöä. Näistä työttömiä työnhakijoita oli 302 200, työvoimakoulutuksessa tai muihin toimenpiteisiin sijoitettuna noin 80 000 sekä noin 53 000 työttömyyseläkkeellä. Työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2001 työttömiä oli keskimäärin 238 000 henkeä. (Työmarkkinat 2002:17).

Kuvio 6.1.1. Yli 45-vuotiaat työttömät Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen ja työministeriön työnvälitystilaston käsittein*, työttömien määrällinen ero (1 000 henkeä) sekä 45–64-vuotiaiden työttömien osuus kaikista työttömistä vuosina 1991, 1995, 2000 ja 2004.



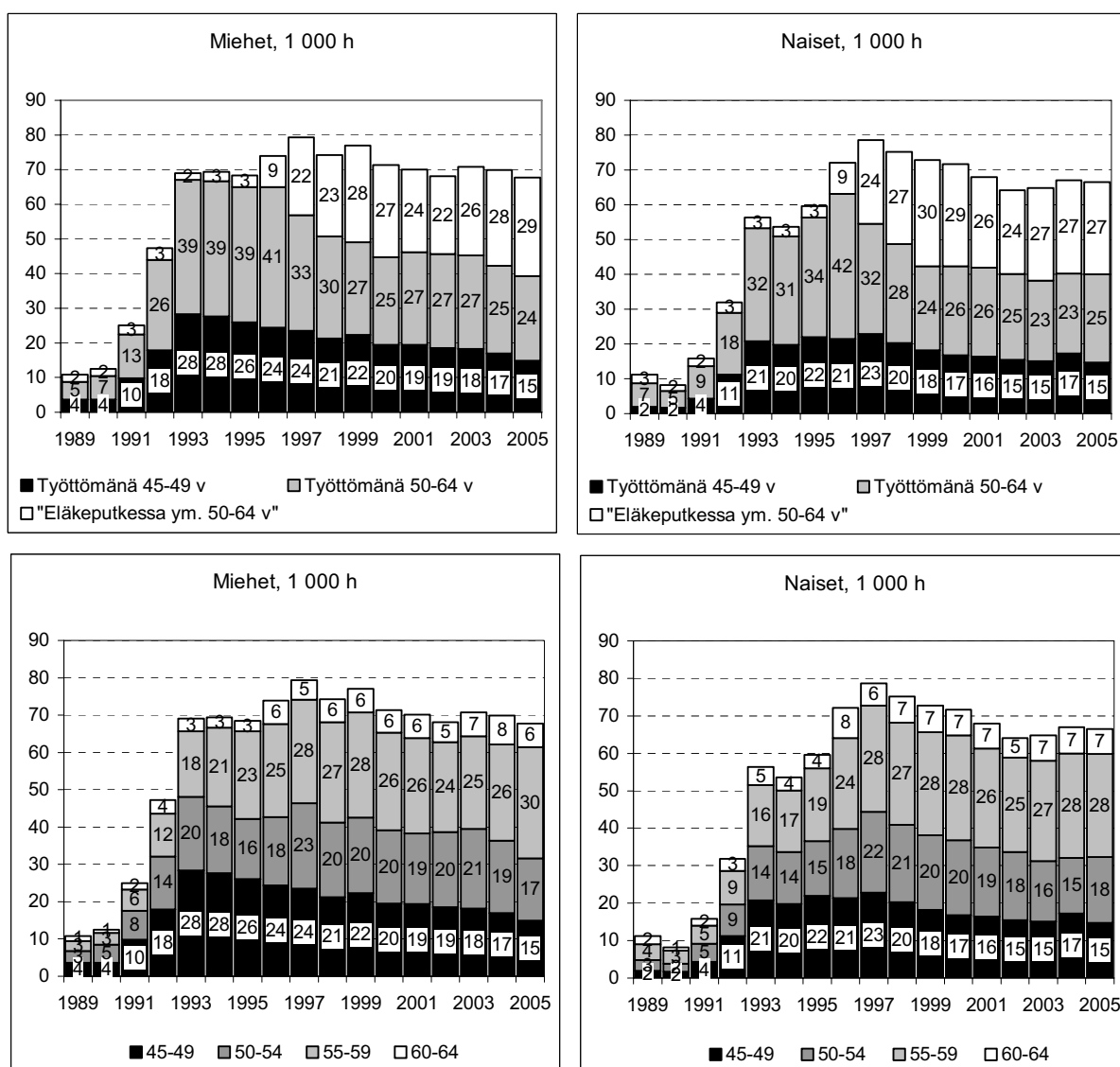
*Työnvälitystilaston tiedot: Työpoliittinen Aikakausikirja 4/2005, Kuviot ja taulukot –liite.

6.1.2 Työvoimaan sisältyvä ja työvoiman ulkopuolinen työttömyys

Seuraavaksi tarkastellaan kokonaistyöttömyyden kehitystä työvoimatutkimuksen käsittein. Työttömiksi on laskettu paitsi työttömät työnhakijat myös työvoiman ulkopuolelle luokitellut työttömyyseläkeputkeen siirtyneet, joista käytettävissä olevasta aineistosta saadaan vain arvio. Työvoimatutkimuksissa kerätään tietoa syistä, miksi henkilö on työvoiman ulkopuolella. Käytettävissä olevassa aineistossa syyt työvoiman ulkopuolella toimimiseksi on luokiteltu opiskeluksi, kotitaloustyöksi ja lapsen hoidoksi kotona, eläkkeellä oloksi iän perusteella sekä muiksi syiksi. Työvoiman ulkopuolella ”muista syistä” olevat on kaatoluokka, johon summataan muualla luokittelemattomista syistä olla työvoiman ulkopuolella. Tässä ryhmässä ovat myös työttömyyseläkeputkessa olevat ja muut piilotyöttömät. Nuorilla miehillä armeijan käyminen on suurimpia syitä sijoittua ryhmään ”muut syyt”.

Vaikka kategoriaan luokituu muitakin kuin piilotyöttömiä, ovat muut syyt yli 50-vuotiailla harvinaisia. Ryhmän koko on kasvanut muutamalla tuhannella hengellä muissakin ikäluokissa kuin lisäpäiviin oikeuttavien yli 50-vuotiaiden ikäryhmissä vuoden 1997 työvoimatutkimuksen uudistuksen jälkeen. Kategorian määrittely kokonaisuudessaan ”työttömyyseläkeputkessa” oleviksi johtaa liian suureen arvioon piilotyöttömistä. Käytettävissä olevassa aineistossa tieto on kuitenkin ainoa, joka auttaa hahmottamaan ikääntyvien työttömyyden kokonaiskehitystä¹⁰.

Kuvio 6.1.2. Ikäryhmien 45–64-vuotiaiden kokonaistyöttömyys* lajeittain ja 5-vuotisikäryhmittäin: arviot työvoimatutkimusten pohjalta, 1 000 henkeä vuosina 1989–2005.



* Kokonaistyöttömyydellä tarkoitetaan työvoimaan luokiteltavien työttömien työnhakijoiden ja työvoiman ulkopuolelle luokiteltavien työttömyyseläkeputkeen siirtyneiden yhteissummaa (työttömyyseläkeputkeen siirtyneiksi on määriteltä ryhmä ”muut syyt” olla työvoiman ulkopuolella).

¹⁰ Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan vuosina 2002–2004 lisäpäivistä maksettiin työttömyyspäivärahaa 21 000 – 23 000 hengelle. Vuosina 1997–1999 lisäpäiviä maksettiin vuoden aikana 40 000–45 000 työttömälle.

Yli 45-vuotiaiden työvoiman ulkopuolella ryhmään ”muut” sijoittui 1990-luvun puoliväliin asti vuosittain vaihtelevasti noin 1 000 – 2 000 henkeä yhtä 5-vuotisikäryhmää kohti. Vuosikymmenen jälkipuolella ryhmän ”muut” koko alkoi kasvaa niin, että 50–64-vuotiaiden miesten ja naisten yhteismäärä nousi 5 000 – 6 000 henkilöstä vuosina 1994–1995 noin 18 000 henkeen vuonna 1996 ja 47 000 henkeen vuonna 1997. Vuonna 2005 ryhmässä ”muut syyt” työvoiman ulkopuolella oli 50–64-vuotiaita 56 000 henkeä. (Kuvio 6.1.2.)

Kuvion 6.1.2 ylimmät kuvat esittävät työttömien määrät työttömyyslajeittain ja alemmat kuvat 5-vuotisikäryhmittäin. Yli 45-vuotiaita työttömiä oli vuonna 2005 noin 140 000 henkeä, noin 20 000 henkeä vähemmän kuin työttömyyden ollessa suurimmillaan. Työttömyys on määrällisesti vähentynyt eniten 45–49-vuotiaiden ikäryhmässä, mutta samalla myös ikäryhmän koko on pienentynyt. Ikäryhmästä 45–49-vuotiaat ei ole mahdollista siirtyä työttömyyseläkeputkeen, mutta ”muut syyt” työvoiman ulkopuolella on tässäkin ikäryhmässä kasvanut vajaasta 1 000:sta noin 4 000 – 5 000 henkeen 1990-luvun jälkipuolella.

Työttömien määrä on pysynyt suunnilleen samana ikäryhmissä 50–54-vuotiaat ja 55–59-vuotiaat 1990-luvun puolivälistä lähtien. Vuoteen 1996 asti 53–54-vuotiailla oli mahdollisuus siirtyä työttömyyseläkeputkeen, vuodesta 1997 lisäpäivien alaikäraja korotettiin 55 vuoteen. Kolmen 50–64-vuotiaisiin sijoittuvan 5-vuotisikäryhmän yhteenlaskettu kokonaistyöttömyys väheni miehillä noin 3 000:lla ja naisilla noin 5 000 hengellä, yhteensä vain alle 10 000 työttömällä vuoden 1997 huippulukemista vuoteen 2005 mennessä. On kuitenkin muistettava, että väestömäärä on samalla kasvanut näissä ikäryhmissä. (Kuvio 6.1.2.)

Laman aikana pitkäaikaistyöttömiksi jääneet viittä kymmentä lähestyvät eivät käytännössä juuri työllistyneet lamankaan jälkeen, vaan siirtyivät suuressa määrin työttömyyseläkeputkeen (vrt. Rantala 2002). Ikärajojen muutoksilla on kuitenkin ollut vaikutus siihen, miten iäkkäiden työttömyysjaksot päättyivät. Kyyrän ja Wilken (2004) tutkimuksen mukaan työttömyysturvan lisäpäiviin oikeuttavan ikärajan korottaminen kahdella vuodella 53 ikävuodesta vuosina 1996–1997 vaikutti uuden ikärajan ulkopuolelle jäävien työmarkkina-asemaan. Ennen uudistusta 53–54-vuotiaiden työttömyydestä päättyi työllisyyteen vain 17 prosenttia, uudistuksen jälkeen 58 prosenttia. Ikärajan alittavien 50–52-vuotiaiden työttömyydestä yli puolet päättyi työllisyyteen ja noin 30 prosenttia erilaisiin työllistämishjelmiin molempina vuosina. Työttömyyseläkeputken ikärajan ylittäneistä 55–57-vuotiaista työttömistä työllistyi kumpanakin vuonna vain 13–15 prosenttia. Yhtäältä työttömyyseläkeputken ikärajojen nostaminen on siis lisännyt ikärajan ulkopuolelle jäävien työllisyyttä, mutta toisaalta ikärajojen nosto lisäsi irtisanomisia juuri ennen uudistuksen voimaan tuloa niiltä, joilta lisäpäiväoikeus olisi uudistuksessa mennyt (Kyyrä ja Wilke 2005).

Työttömien suuret määrät 45 vuotta täyttäneissä 2000-luvulla johtuvat siis siitä, että osa ikäluokan pitkäaikaistyöttömistä on saavuttanut työttömyyseläkeputken alaikärajan 1990-luvun jälkipuolella. Vaikka yli 50-vuotiaiden työttömien määrä on pysynyt lähes ennallaan, ovat työttömien suhteelliset osuudet laskeneet, kuten seuraavassa luvussa käy ilmi.

6.1.3 Erilaiset työttömyysasteet

Työttömyysaste kuvaa työttömien työnhakijoiden osuutta työvoimasta. Työvoimaosuudet alenevat vanhemmissa ikäryhmissä. Siksi vanhimpien työntekijöiden työttömyysasteet voivat olla korkeita, vaikka työttömien määrät olisivatkin pienehköt. Kun työttömyyttä tarkastellaan väestöosuuksina, antavat osuudet paremman kuvan työttömyyden yleisyydestä. (Ks. liitekuvio 6.1).

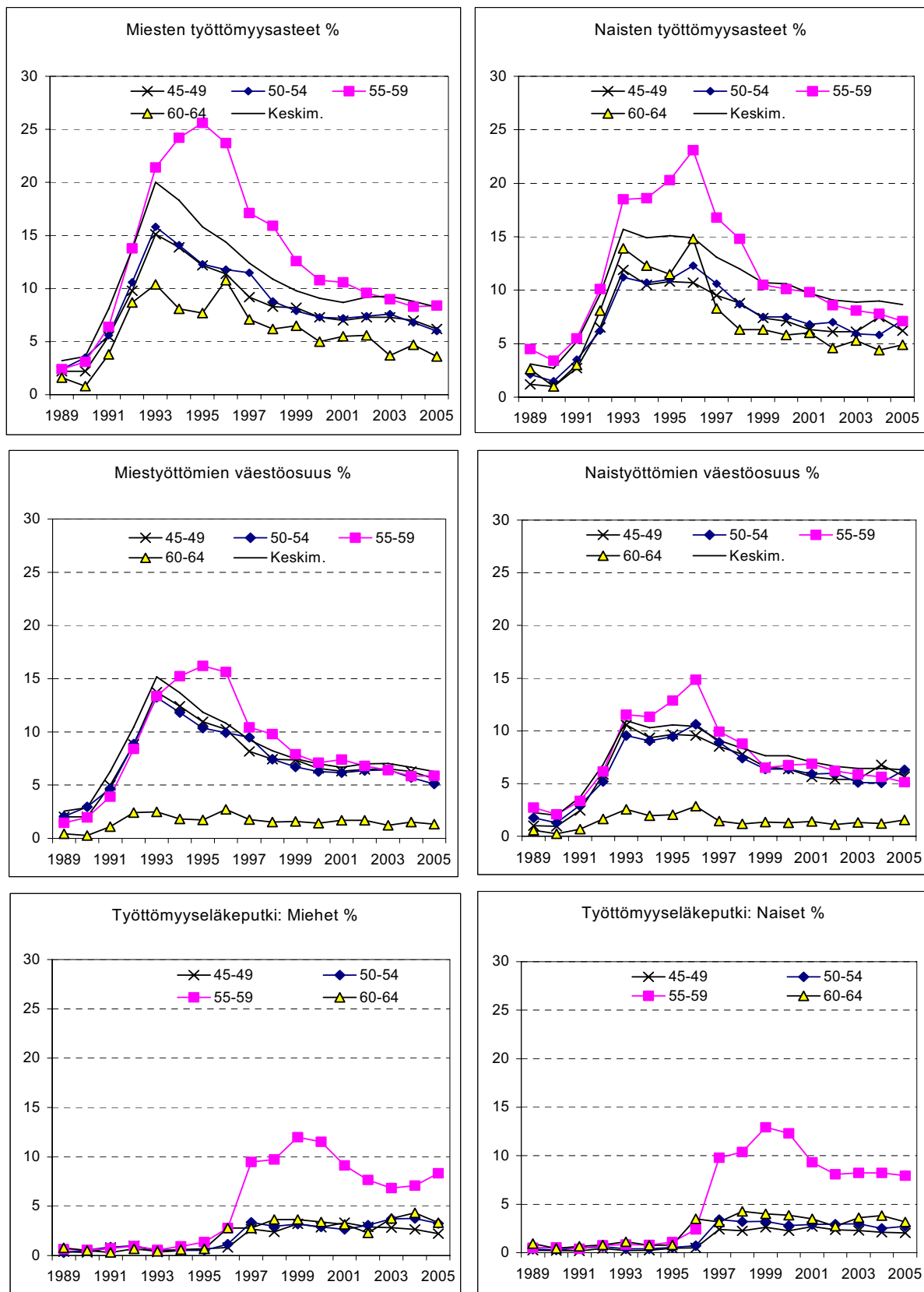
Kuviossa 6.1.3 esitetään ensin 45 vuotta täyttäneiden 5-vuotisikäryhmien työttömyysasteet vuosina 1989–2004. Tämän jälkeen kuviossa esitetään työttömien osuudet samojen ikäryhmien väestöstä. Lopuksi kuviossa esitetään työvoiman ulkopuolella työttömyyseläkeputkessa olevien väestöosuudet samalla ajanjaksolla. Työttömyyseläkeputkessa olevien lisäksi viimeksi tähän ryhmään voi kuulua myös muita työvoiman ulkopuolella olevia, kuten luvusta 6.1.1 kävi ilmi.

Työttömyysasteet olivat 55–59-vuotiailla lamavuosina keskimääräistä työttömyysastetta huomattavasti korkeammat ja työttömyyden huippu kohdentui ikäryhmään hieman myöhemmin kuin nuorempiin. Miesten työttömyysasteet olivat noin 25 prosenttia vuosina 1994–1996 ja naisten 20–23 prosenttia vuosina 1995–1996. Kaikkien työikäisten työttömyyshuiput osuivat vuoteen 1993. Työttömyyden huippu taittui miehillä nopeammin kuin naisilla, joiden keskimääräinen työttömyysaste pysytteli korkeana useamman vuoden.

Yli 60-vuotiaiden miesten työttömyysasteet ovat keskimääräistä työttömyysastetta alhaisemmat, ja muutaman prosenttiyksikön alemmat kuin 50–54-vuotiailla. Sen sijaan 60–64-vuotiaiden naisten työttömyysasteet olivat lamavuosina korkeammat kuin 50–54-vuotiaiden, ja alenivat vasta tämän jälkeen muita ikäryhmiä pienemmiksi.

Kun tarkastellaan saman ikäisten *työttömien väestöosuuksia*, erot 55–59-vuotiaiden ja 45–54-vuotiaiden välillä kutistuvat vuosia 1994–1996 lukuun ottamatta. Noina vuosina 55–59-vuotiaiden työttömien väestöosuus nousee muita korkeammaksi. Vanhimmassa 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä työttömien väestöosuus on vain pari prosenttiyksikköä, vaikka työttömyysasteet olivat 2000-luvun alussakin vielä noin viisi prosenttia. Yli 60-vuotiaista kuului työvoimaan 2000-luvun alkupuolella noin 30 prosenttia, mutta 55–59-vuotiaista runsaat 70 prosenttia.

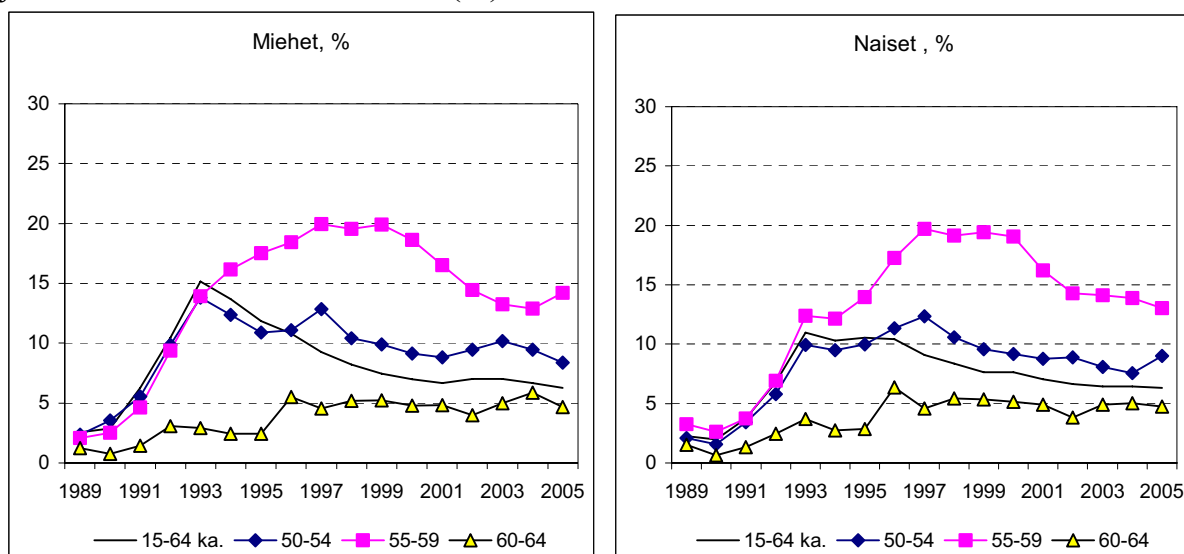
Kuvio 6.1.3. Vähintään 45 vuotta täyttäneiden työttömyysaste, työttömien väestöosuus ja työvoiman ulkopuolella ns. työttömyyseläkeputkessa olevien osuus, % vuosina 1989–2005.



Mahdollisuus päästä *työttömyyseläkeputkeen* 53-vuotiaana lakkasi vuonna 1996 ja ikäraja nousi 55 vuoteen. Lisäpäiväoikeudet koskivat ennen koko 5-vuotisikäryhmää 55–59-vuotiaat, vuodesta 1997 lähtien vain 57–59-vuotiaita. Kuvion 6.1.3 alimmista kuvista käy ilmi, miten työttömyyseläkeputkessa olevien osuus alkoi kasvaa voimakkaasti vuodesta 1997 lähtien. Käytännössä muutokset kohdentuvat vain 5-vuotisikäryhmään 55–59-vuotiaat. Vuosina 1996–1997 työttömyyseläkeputkessa olevien osuus kasvoi parista prosentista ensin 10 prosenttiin ja vuosina 1999–2000 12–13 prosenttiin. Tämän jälkeen osuudet ovat pienentyneet 7–8 prosenttiin sekä naisilla että miehillä vuoteen 2005 mennessä.

Kuviossa 6.1.4 on summattu työttömien työnhakijoiden ja työttömyyseläkeputkessa olevien arvioidut väestöosuudet kuvaamaan työttömyyden koko laajuutta 50 vuotta täyttäneiden 5-vuotisikäryhmissä. Lisäksi kuviossa esitetään kaikkien 15–64-vuotiaiden työttömien työnhakijoiden osuus keskimäärin väestöstä.

Kuvio 6.1.4. Työttömien ja työttömyyseläkeputkessa olevien 50–54, 55–59 ja 60–64-vuotiaiden osuudet ikäryhmien väestöstä sekä 15–64-vuotiaiden työttömien työnhakijoiden väestöosuus keskimäärin (%) vuosina 1989–2005.

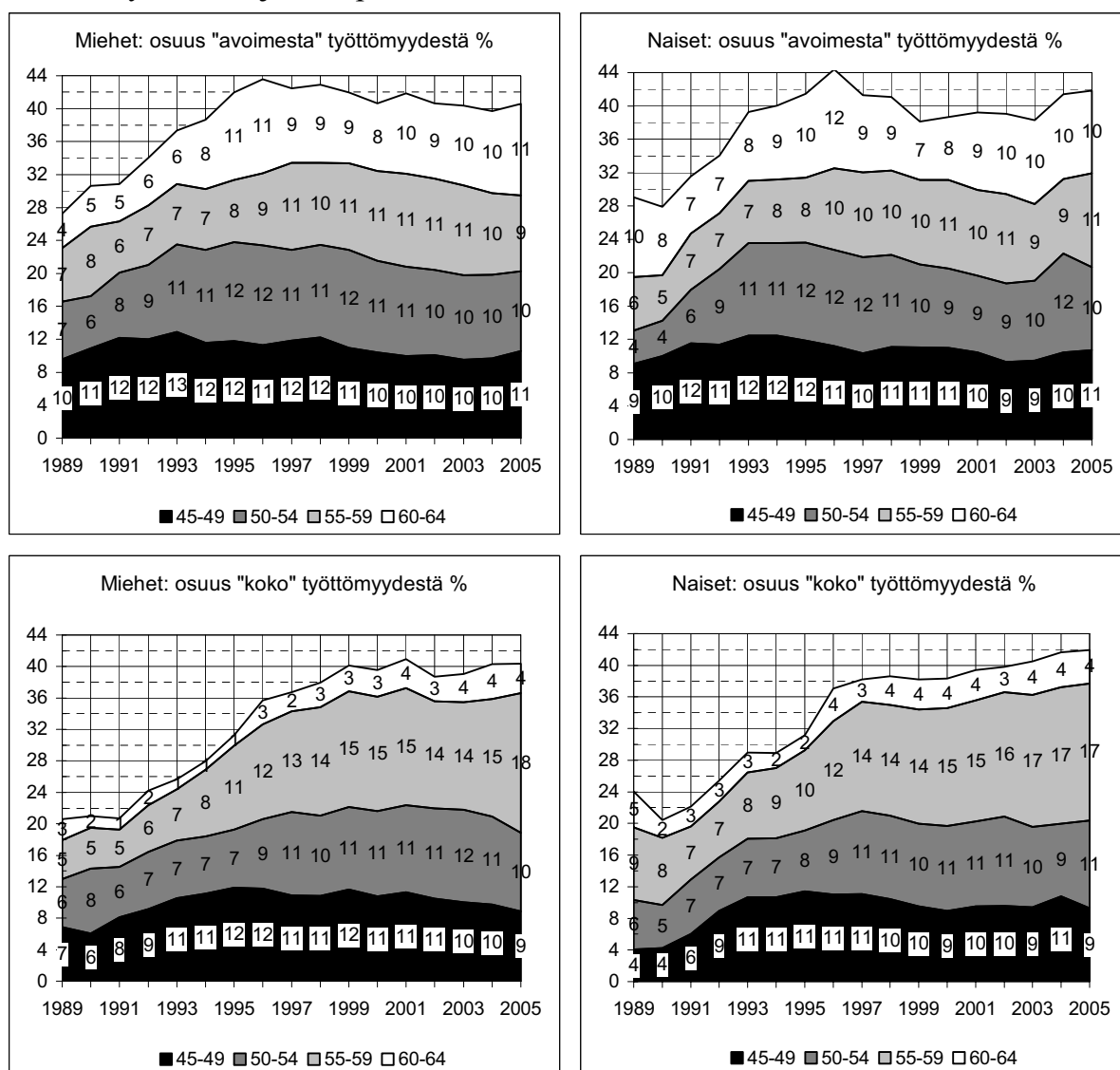


Noin joka viides 55–59-vuotias oli työttömänä työnhakijana tai työttömyyseläkeputkessa 2000-luvun vaihteessa. Sittemmin kokonaistyöttömyys on laskenut 14–15 prosenttiin. Myös 50–54-vuotiaiden kokonaistyöttömyys oli vuonna 2005 selvästi korkeammalla tasolla kuin työttömien väestöosuus keskimäärin. Ikäryhmän miehistä noin 8 ja naisista 9 prosenttia oli työtön avoimessa tai piilotyöttömyydessä. Yli 60-vuotiaista on näillä mittareilla työttömänä noin viisi prosenttia, ja osuus on pysytellyt samana 1990-luvun puolivälistä asti.

Työttömyyseläkeputkessa tai työttömyyseläkkeellä olevien työikäisten ei odoteta enää palaavan, ainakaan merkittävässä määrin työmarkkinoille. Sen sijaan avoimen työttömyyden piiriin lukeutuvien työttömien työnhakijoiden toivotaan työllistyvän. Tällaisia 50–64-vuotiaita oli vuonna 2005 yhteensä noin 50 000 ja näistä alle 60-vuotiaita yhteensä noin 35 000 henkeä.

Lopuksi tarkastellaan, miten suuri osuus kaikista työttömistä sijoittuu 45–64-vuotiaisiin ja miten nämä osuudet poikkeavat ikäryhmän väestöosuuksista (vrt. kuvio 1.3.3, luku 1). Työttömyyden kohdentumisesta 45 vuotta täyttäneisiin saadaan erilainen kuva, kun tarkastellaan yhtäältä ”avoimta” työttömyyttä ja toisaalta kokonaistyöttömyyttä (kuvio 6.1.5).

Kuvio 6.1.5 45–64-vuotiaiden osuus ”avoimesta” ja ”koko” työttömyydestä 5-vuotiskäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.*



* Koko työttömyydellä tarkoitetaan työttömiä työnhakijoita ja työvoiman ulkopuolella olevia piilo-työttömiä, vanhemmissa ikäryhmissä yleensä työttömyyseläkeputkeen siirtyneitä. ”Avoimessa” työttömyydessä ovat vain työvoimaan kuuluvat työttömät työnhakijat.

”Avoimesta” työttömyydestä kohdentui 45 vuotta täyttäneisiin vertailuajankohdan alussa vuonna 1989 ja lopussa vuonna 2004 suurin piirtein sama osuus kuin ikäryhmässä oli väestöä. Lamavuosina ja useina laman jälkeisinä vuosina ikäryhmän työttömien osuudet ylittivät reilusti ikäryhmän väestöosuuden, vaikka työttömien osuus kaikista työttömistä kääntyikin laskuun. Avoimesta työttömyydestä kohdentui 50–59-

vuotiaisiin väestöosuutta pienempi osuus, mutta 60–64-vuotiaisiin väestöosuutta suurempi osuus. Ikäryhmän 45–49-vuotiaat osuus avoimesta työttömyydestä oli ajanjakson alussa suhteellisesti suurempi mutta ajanjakson lopussa suhteellisesti pienempi kuin ikäryhmän osuus oli koko väestöstä.

”Kokonaistyöttömyydestä” koko 45–64-vuotiaiden ikäryhmään kohdentui 1980-luvun lopulta aina 1990-luvun loppupuolelle huomattavasti pienempi osuus kuin ikäryhmään sijoittui väestöstä. Lamavuodet eivät näy työttömyyden kasvun piikkinä vaan työttömien osuus jatkaa lamankin jälkeen kasvua aina 2000-luvun vaihteeseen asti. Tämän jälkeen miesten väestöosuus on hieman laskenut, mutta jatkanut naisilla yhä kasvamista. Ikäryhmän osuus naisten kokonaistyöttömyydestä ei kuitenkaan enää ylitä väestöosuutta, ja miehillä työttömien osuus on pudonnut ikäryhmän väestöosuutta hieman pienemmäksi. (Ks. liitekuvio 6.1.)

6.2 Kokoaikaisella eläkkeellä

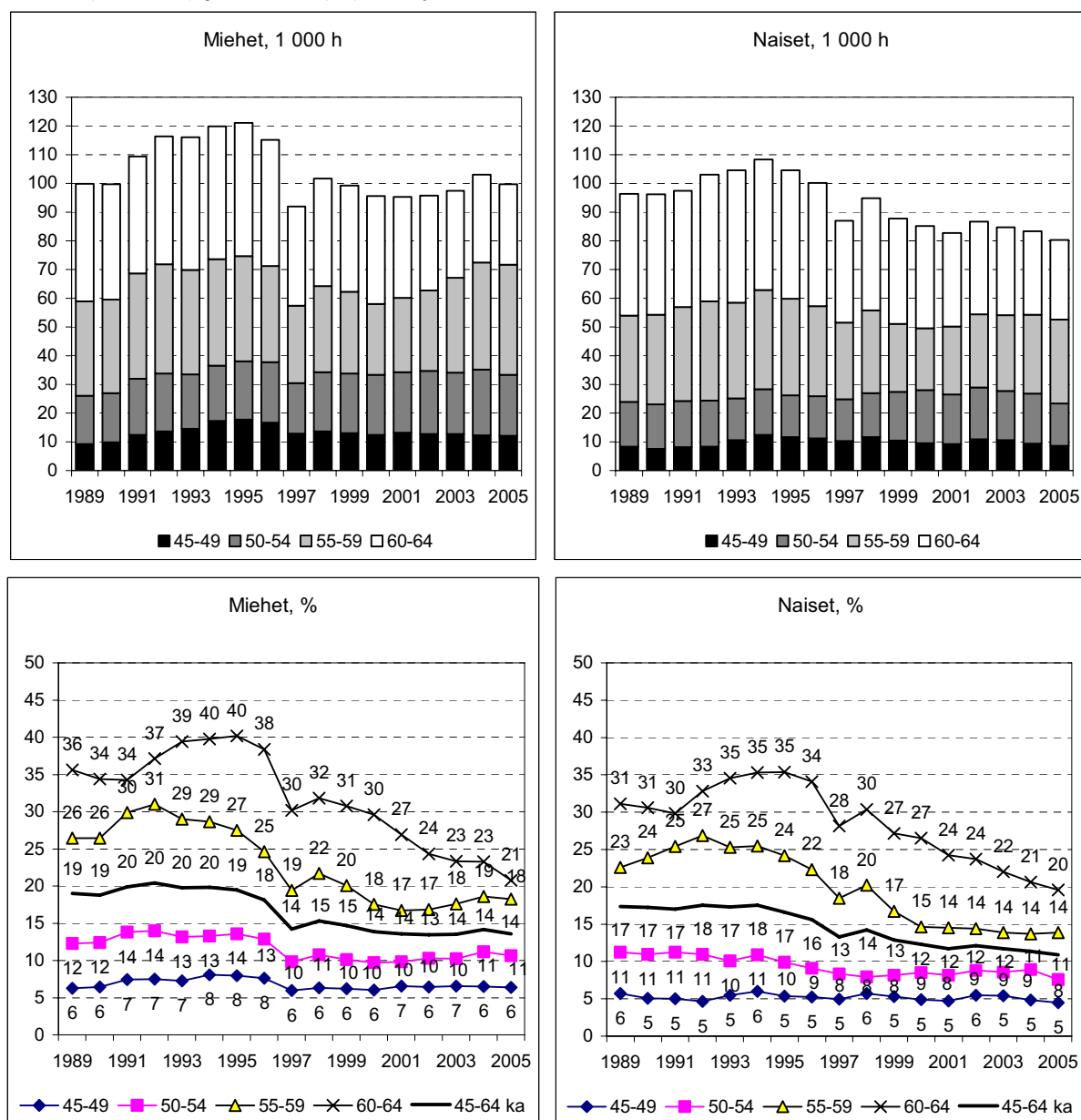
Työkyvyttömyyden tai heikentyneen työkyvyn johdosta oli vuoteen 2004 asti mahdollista siirtyä kokonaan pois työelämästä joko työkyvyttömyyseläkkeen tai yksilöllisen varhaiseläkkeen kautta. Jälkimmäinen eläkkeelle siirtymismuoto lakkautettiin vuoden 2005 eläkeuudistuksessa. Yksilöllisen varhaiseläkkeen poistuman on arvioitu korvautuvan osittain muilla eläkeväylillä, kuten varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle tai työttömyyseläkeputkeen ja työttömyyseläkkeelle siirtymisenä (Gould 2002).

Työvoimatutkimuksissa eläkkeellä olevat luokituvat joko työkyvyttömyyseläkkeellä oleviksi tai eläkkeellä iän ja työvuosien perusteella oleviksi oman ilmoituksensa mukaan. Työkyvyttömyyseläkkeellä oleviin luokitellaan myös sellaiset pitkäaikaissairaat, jotka eivät ole vielä työkyvyttömyyseläkkeellä, mutta joiden katsotaan pitkäaikaisen sairauden takia olevan työvoiman ulkopuolella. Eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella oleviksi taas luokituvat eri varhaiseläkejärjestelmien piiriin kuuluvat, kuten myös työttömyyseläkkeelle siirtyneet. Seuraavassa työikäisten määriä ja osuuksia kokoaikaisella eläkkeellä tarkastellaan työvoimatutkimuksen käsitteiden avulla.

6.2.1 Eläkkeellä työkyvyttömyyden perusteella

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työikäisten määrä saavutti 1990-luvun puolivälissä suurimman volyyminsä 45 vuotta täyttäneessä väestössä. Työkyvyttömyyseläkkeellä tai vastaavista syistä työelämän ulkopuolella oli runsaat 278 000 henkeä. Heistä vähintään 45-vuotiaita oli 225 000 eli 81 prosenttia. Vuonna 2001 työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä oli vähentynyt 219 000 henkeen, joista noin 181 000 eli 83 prosenttia oli 45 vuotta täyttäneitä. Työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on 2000-luvulla pysytellyt suunnilleen vuosituhannen vaihteen tasossa. Vuonna 2005 työkyvyttömyyseläkkeellä oli 45 vuotta täyttäneistä runsas 100 000 miestä ja 80 000 naista. (Kuvio 6.2.1.)

Kuvio 6.2.1. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä (1 000 h) ja osuus (%) ikäryhmän väestöstä vuosina 1989–2005.



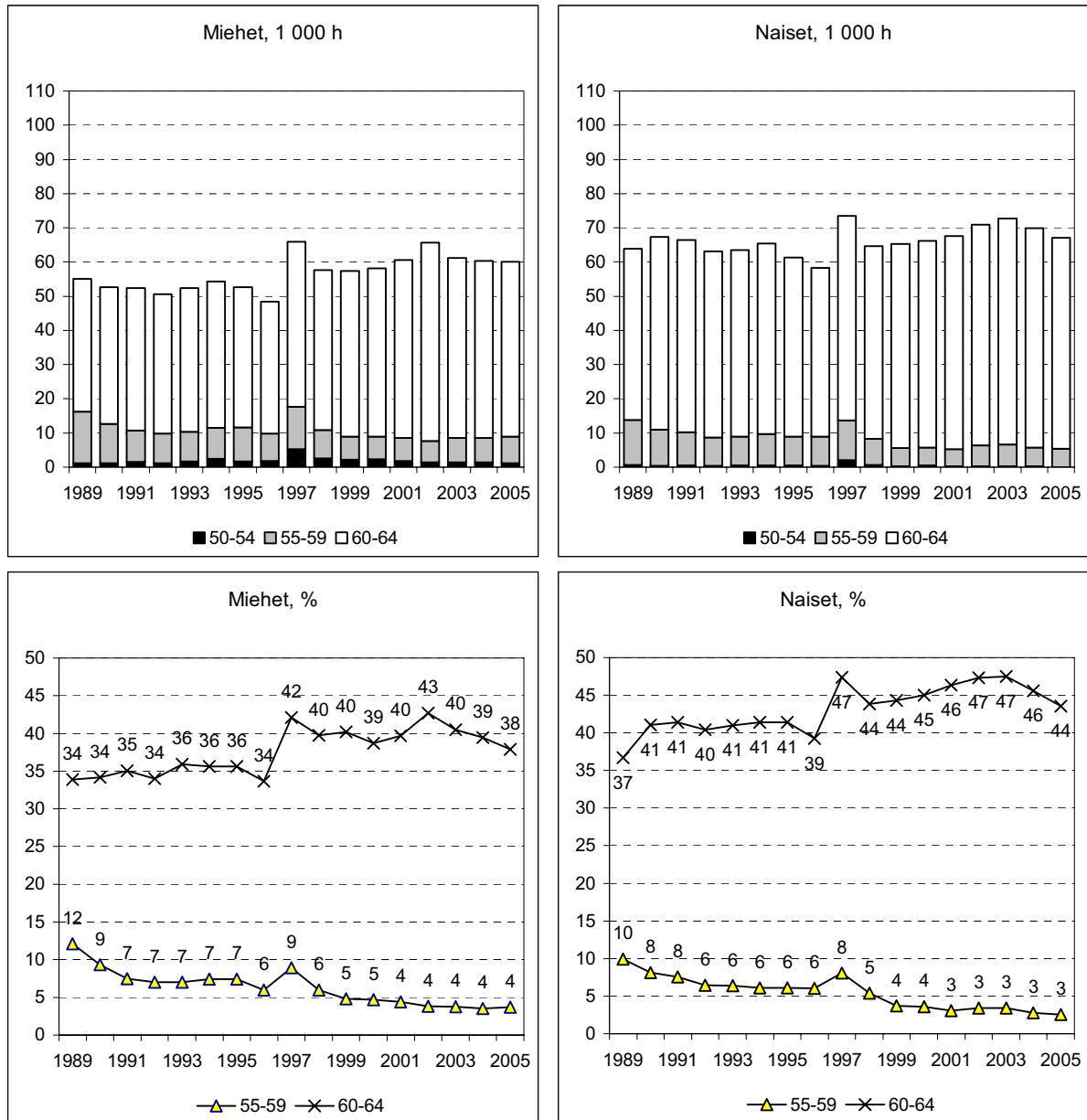
Työkyvyttömyyseläke on hieman yleisempää miehillä kuin naisilla, etenkin nuoremmassa ikäryhmässä. Yli 60 vuotiaista työkyvyttömyyseläkkeen saajista suunnilleen puolet on naisia ja puolet miehiä. 45 vuotta täyttäneistä miehistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus on vähentynyt 1990-luvun alkupuolen noin 20 prosentista 15 prosenttiin ja naisilla noin 17 prosentista 11 prosenttiin. Suhteellisesti eniten työeläkkeellä olevien osuus on vähentynyt koko tarkastelujakson aikana yli 60-vuotiailla ja 55–59-vuotiailla. Toisaalta jälkimmäisessä ikäryhmässä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä on kasvanut ikärakenteen vanhenemisen johdosta.

6.2.2 Eläkkeellä iän perusteella

Vanhuuseläkejärjestelmien piiriin on voinut päästä ennen 65 ikävuotta joko ammatti-kohtaisten poikkeavien eläkeikärajojen ja työvuosien tai varhennetun vanhuuseläkejär-

jestelmän kautta. Alle 60-vuotiaat eläkkeelle iän perusteella siirtyneet ovat käytännössä niitä, jotka ovat toimineet ammateissa, joissa eläkeikä on alle 60 vuotta. Varhennetun vanhuuseläkejärjestelmän alaikäraja nousi vuoden 2005 eläkeuudistuksessa 60:stä 62 ikävuoteen. Lisäksi 60 vuotta täyttäneet pitkäaikaistyöttömät voivat päästä työttömyyseläkkeelle. Nämä kaikki ryhmät on summattu työvoimatutkimuksissa työvoiman ulkopuolella eläkkeellä iän perusteella oleviin työkäisiin.

Kuvio 6.2.2 Vanhuuseläkejärjestelmien piiriin kuuluvien 55–59 ja 60–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä ja osuus ikäryhmän väestöstä (%) vuosina 1989–2005.



Ikäryhmässä 55–59-vuotiaat eläkkeelle iän perusteella siirtyvien määrä on vähentynyt noin 28 000:sta noin 13 000 henkeen vuosina 1989–2005. Eläkkeellä olevien osuus on vähentynyt noin 10 prosentista alle viiden prosentin. Naisia on vähemmän eläkkeellä kuin miehiä tässä ikäryhmässä. (Kuvio 6.2.2.)

Ikäryhmässä 60–64-vuotiaat iän perusteella eläkkeelle siirtyneiden määrä on kasvanut vuosina 1989–2005. Korkeimmallaan eläkkeellä olevien määrä ja osuus ikäryhmästä oli kuitenkin vuosituhatvaihteessa. Vuonna 2005 iän perusteella eläkkeellä oli kaikkiaan noin 131 000 henkeä, noin 10 000 enemmän kuin vuonna 1989. Miesten määrä oli kasvanut 31 000:sta 52 000 henkeen ja naisten 50 000:sta 64 000 henkeen. Myös vanhuuseläkkeellä olevien 60–64-vuotiaiden suhteellinen osuus on kasvanut, naisilla enemmän kuin miehillä. Vuonna 1989 ikäryhmän naisista oli iän perusteella eläkkeellä noin 36 prosenttia, vuonna 2005 jo 44 prosenttia. Ikäryhmän miehistä eläkkeellä olevien osuus kasvoi vastaavana aikana 34 prosentista 38 prosenttiin.

6.2.3 Kokoaikaeläkkeillä yhteensä

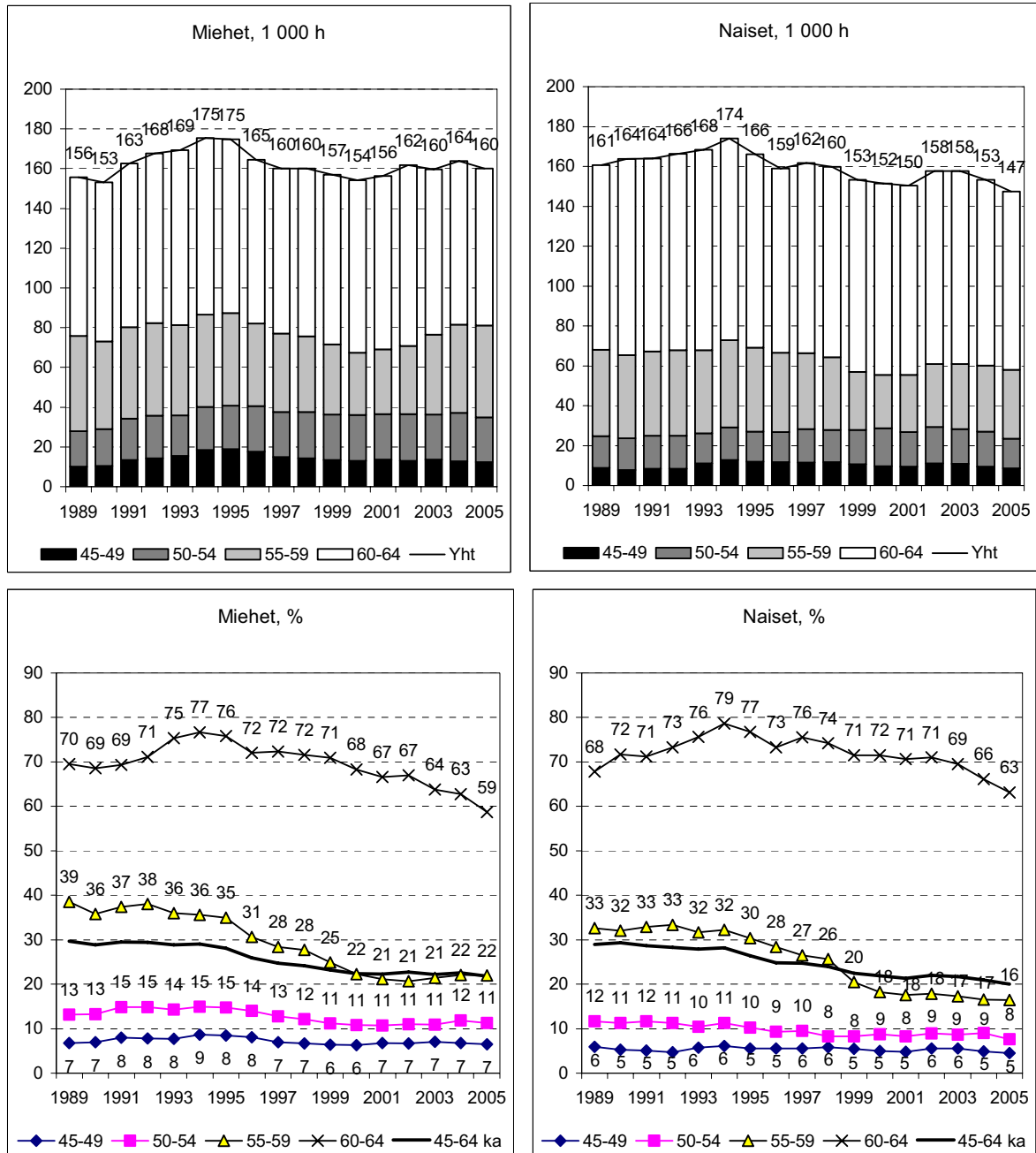
Eläkkeellä siirtyneiden kokonaismäärä ja osuudet 45–64-vuotiaiden 5-vuotisikäryhmistä ovat vähentyneet 1990-luvun puolivälistä lähtien. Enimmillään työikäisistä oli kokoikäisten eläkejärjestelmien piirissä noin 349 000 henkeä vuonna 1994. Tämän jälkeen eläkkeellä olevien määrä väheni ja oli alimmillaan 2000-luvun vaihteessa. Kokoikäiseläkeläisten määrä oli vähentynyt yli 40 000 hengellä ja oli vuonna 2001 noin 306 000 henkeä. Tämän jälkeen suuret ikäluokat ovat saavuttaneet varhaiseläkejärjestelmiin oikeuttavia ikärajoja. Kokoikäisellä eläkkeellä olevien määrä kasvoi hieman 2000-luvun vaihteessa, mutta on sen jälkeen taas laskenut. Vuonna 2005 kokoikäiseläkkeellä oli noin 307 000 45–64-vuotiasta. (Kuvio 6.2.3.)

Naisten osuus 45–64-vuotiaista eläkkeellä olevista oli vuonna 2005 noin 48 prosenttia. Aikaisempina vuosina osuus oli lähempänä 50 prosenttia. Kaikista 15–64-vuotiaista kokoikäisesti eläkkeellä olevista naisten osuus on ollut noin 47–48 prosenttia. Naisten ja miesten osuudet kuitenkin vaihtelevat eläkkeelle siirtymisen syyn mukaan. Naiset ovat olleet enemmistönä iän perusteella eläkkeelle siirtyneissä. Vuosina 1989–2005 ikäryhmän 45–64-vuotiaat naisten osuus on vaihdellut 52–55 prosenttiin kaikista vanhuuseläkejärjestelmien piiriin kuuluvista. Sen sijaan työkyvyttömyyden perusteella eläkkeellä olevien enemmistö on miehiä, 51–55 prosenttia.

Eläkkeelle siirtyneiden työikäisten absoluuttinen määrä kasvoi 2000-luvun vaihteen jälkeen miehillä ja kääntyi laskuun pienen nousun jälkeen naisilla. Eläkeläisten suhteellinen osuus väheni kuitenkin 50 vuotta täyttäneillä sekä naisilla että miehillä ja pysyi suunnilleen ennallaan 45–49-vuotiailla. Vuosina 1989–2004 eläkkeelle siirtyneiden 60–64-vuotiaiden miesten osuus pieneni noin 70 prosentista 63 prosenttiin ja eläkeuudistuksen ensimmäisenä vuonna 2005 edelleen 59 prosenttiin. Eläkkeelle siirtyneiden 60 vuotta täyttäneiden naisten osuus nousi korkeammaksi kuin miesten 1990-luvun vaihteessa ja on siitä lähtien pysytellyt muutaman prosenttiyksikön suurempana. Eläkkeelle siirtyneiden osuus laski ikäryhmässä ensimmäisenä eläkeuudistusvuonna 66:sta 63 prosenttiin. Vanhuuseläkkeen alaikärajan laskemisen 63 vuoteen arvioitiin mahdollisesti lisäävän aikaista eläkkeelle siirtymistä vuonna 2005. Myös eläketilastojen tiedot vuodelta 2005 osoittavat, että eläkkeelle on siirrytty arvioitua maltillisemmin (ks. luku 1.2.2). Eläketurvakeskuksen tammikuussa 2006 valmistuneiden tietojen mukaan vain noin joka neljäs 63-vuotias siirtyi eläkkeelle (ETK:n tiedote 25.1.2006/ www.etk.fi). Selityksenä tälle pidetään sekä eläk-

keen kannustinkarttumaa 63 ikävuoden jälkeen että vuoden 2005 aikana parantunutta työllisyyttä, joka koheni paitsi 50-vuotiailla myös 60 vuotta täyttäneillä.

Kuvio 6.2.3 Kokoaikaisten eläkejärjestelmien piiriin kuuluvien 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä ja osuus ikäryhmän väestöstä (%) vuosina 1989–2005.



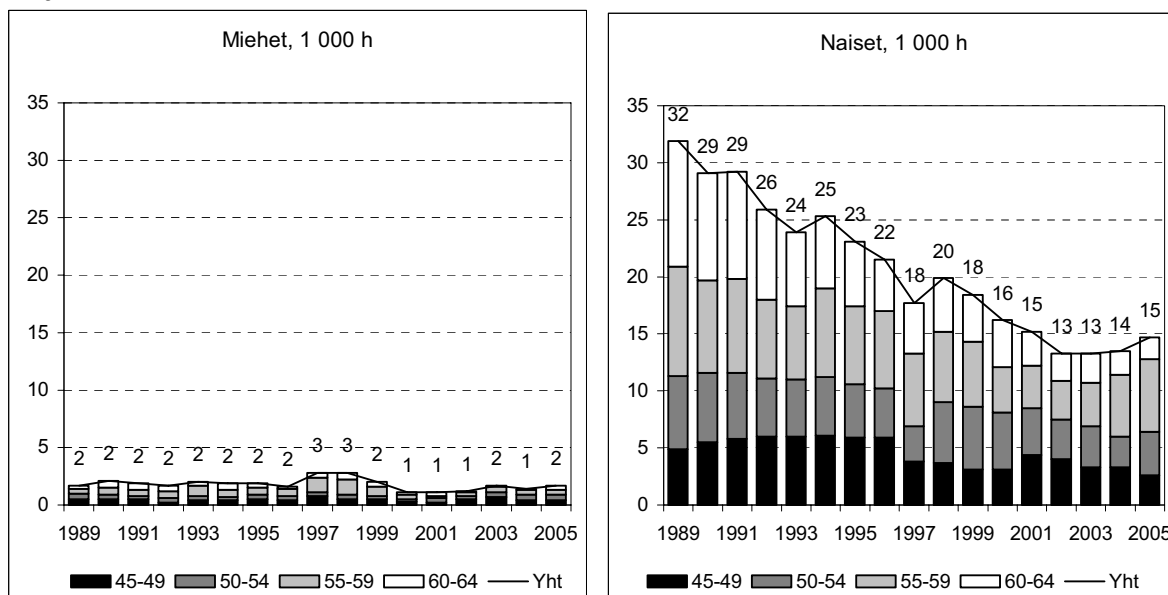
Suhteellisesti eniten on pitkällä aikavälillä pienentynyt 55–59-vuotiaiden eläkkeelle siirtyneiden osuus. Ikäryhmän miehillä pudotus oli vuosina 1989–2005 noin 40 prosentista 22 prosenttiin, naisilla runsaasta 30 prosentista 16 prosenttiin. (Kuvio 6.2.3, ks. myös liitekuvio 6.1.)

6.3 Palkattomassa kotitaloustyössä

Työvoimatutkimuksissa kotitalous- ja hoivatyötä työvoiman ulkopuolella tekeviä voivat olla vain alle 65-vuotiaat, koska 65 vuotta täyttäneet luokitellaan eläkeläisiksi, jos he eivät tee enää töitä. Yli puolet omaishoidosta tapahtuu palkattomana, eläkkeelle siirtyneiden omaisten työnä (STM 2004:3). Myrskylän (2005, 62-63) mukaan yleisen eläkeiän ylittäneistä työllisistä naisista 15-25 prosenttia hoitaa perheenjäsentä omaishoitajana.

Siirtyminen työvoiman ulkopuolelle tekemään palkatonta kotitalous- ja hoivatyötä koskee käytännössä vain naisia. Miehiä on ollut työvoiman ulkopuolella kotitalous- ja hoivatyössä 45–64-vuotiaiden ikäryhmästä vain 1 000 – 3 000 henkeä. Samanikäisistä naisista kotitaloustyön takia työvoiman ulkopuolella olevien määrä on laskenut alle puoleen (15 000:een) siitä, mitä heitä oli 1980-luvun lopussa (32 000 henkeä).

Kuvio 6.3.1. Palkatonta kotitalous- ja hoivatyötä työvoiman ulkopuolella tekevät naiset ja miehet vuosina 1989–2005, 1 000 h.



Palkaton kotitaloustyö työvoiman ulkopuolella on tyypillistä yhtäältä pienten lasten äideille ja toisaalta myös iäkkäämmille naisille. Viidessätoista vuodessa tilanne on kuitenkin muuttunut selvästi siten, että iäkkäämmät naiset ovat aikaisempaa useammin työvoimassa tai työvoiman ulkopuolella työelämässä ansaittujen tulonsiirtojen (työttömyysturva, eläke) piirissä. Kotitaloustyötä palkattomana tekevien 60–64-vuotiaiden naisten osuus väheni noin 8 prosentista vajaan kahteen prosenttiin ja 55–59-vuotiaiden naisten noin 7 prosentista vajaan kolmeen prosenttiin vuosina 1989–2005. Sen sijaan alle 40-vuotiaiden naisten osuudet työvoiman ulkopuolella ovat nykyisin korkeammat kuin 1980-luvun lopussa. (Kuvio 6.3.1; Liitekuvio 6.1 ja 6.2.)

7 Yhteenveto

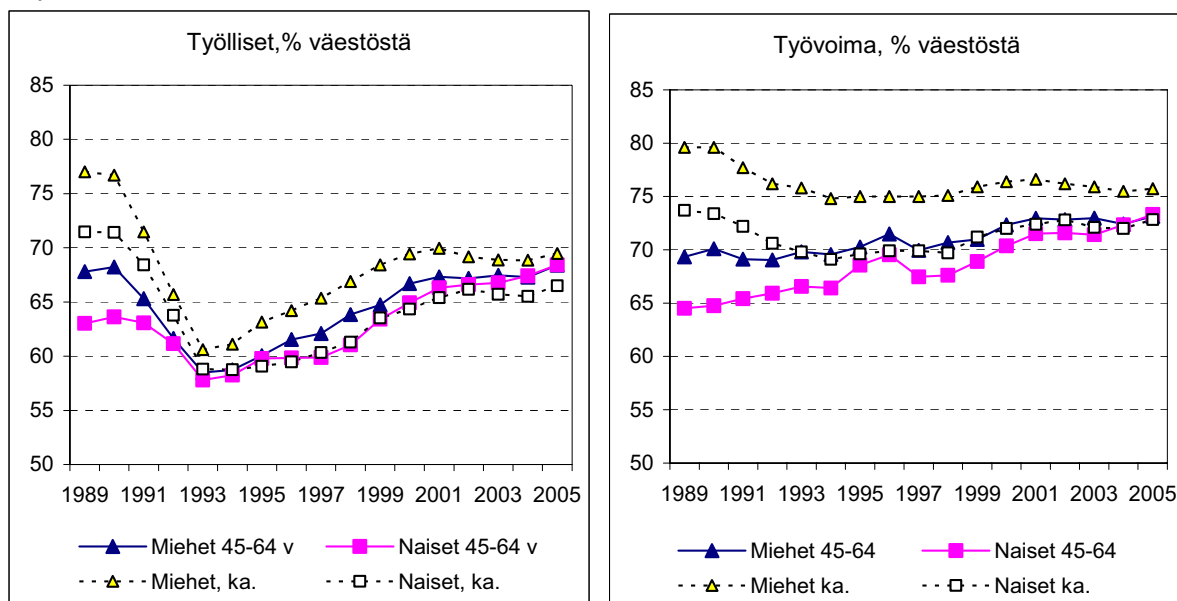
Raportin tavoitteena on kuvata 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten aseman kehitystä työmarkkinoilla lamaa edeltävältä ajalta nykypäiviin. Tutkimusaineistona ovat työvoimatutkimuksen 5-vuotisikäryhmittäiset, käsitteiltään harmonisoidut, luokitellut aikasarjat vuosilta 1989–2005. Osa tiedoista aikasarjoista perustuu myös työvoimatutkimuksen perheasematiedot sisältäviin aikasarjoihin. Näissä tapauksissa ikäryhmitys on karkeampi ja aikasarjat päättyvät joko vuoteen 2002 tai 2003 (Haataja 2005).

Vuosien 1989–2005 aikana on eläkejärjestelmiin ja niiden ikärajoihin tehty useita muutoksia. Niistä ikääntyvien työllisyysasteisiin ovat eniten vaikuttaneet pitkäaikais-työttömien ns. lisätyöttömyyspäivärahaan (ja työttömyyseläkeputkeen) sekä osa-aikaeläkkeeseen oikeuttavien alaikärajojen muutokset (luvut 1.2, 5.2–5.3 ja 6.1). Vuonna 2005 tuli voimaan eläkeuudistus, jossa muutettiin muun muassa vanhuuseläkeiän alkamisikärajoja aikaisemmasta 65 ikävuodesta 63–68 vuoteen. Uudistuksen arvioitiin yhtäältä vauhdittavan alle 65-vuotiaiden siirtymistä eläkkeelle, mutta toisaalta kannustavan osan jatkamaan työelämässä myös entistä pidempään korkeampien eläkekattumien johdosta. Työllisyysasteen muutokset ovat siis erittäin mielenkiintoisia vuosina 2004–2005 (luku 2.2). Toisaalta työllisyyteen vaikuttavat muutkin tekijät kuin eläkeuudistus, kuten työmarkkinoiden yleinen kehitys ja ikääntyvien työssä jaksaminen.

Yhteenveto-osassa tiivistetään keskeisimmät tulokset koko ikäryhmään 45–64-vuotiaat. Päähuomio on yhtäältä siinä, miten työllisyys kehittyi lamavuosista lamaa edeltävään aikaan verrattuna, ja toiseksi erityisesti 2000-luvun alussa. Vuonna 1989, vuosina 1945–1949 syntyneiden suuri ikäluokka oli noin 40–45-vuotias ja ennen sotia syntyneet pienet ikäluokat olivat lähestymässä vanhuuseläkeikää. Vuonna 2005 suuri ikäluokka on saavuttanut 55–59 ja osittain 60–64-vuotiaiden ikäryhmät, joissa suurelle osalle avautuu yhä joitakin varhaiseläkeväyliä (työttömyyseläkeputki ja osa-aikaeläke) ja joissa vanhimmat tavoittavat alimman vanhuuseläkeiän.

Koko 45–64-vuotiaan väestön työllisyys kehittyi vuosina 1989–2005 kahdella merkittävällä tavalla. Ensiksikin ikäryhmän työllisyysasteet ovat palautuneet vähintään lamaa edeltävälle tasolle ja naisten työllisyysasteet nousseet jopa sitä korkeammiksi. Toiseksi naisten ja miesten työllisyysasteiden erot ovat ikäryhmässä käytännöllisesti katsoen poistuneet. 45–64-vuotiaiden naisten työllisyysasteet ovat kasvaneet suuremmiksi kuin kaikkien naisten, ja miesten työllisyysasteet ovat melkein saavuttaneet kaikkien miesten työllisyysasteen vuosina 1989–2005. (Kuvio 7.1.) Eniten ikäryhmässä ovat kuitenkin kasvaneet 55–59-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden työllisyysasteet, ja työllisyysasteet ovat näissä 5-vuotisikäryhmissä nousseet myös selvästi korkeammiksi kuin 1980-luvun lopussa. Sen sijaan 45–54-vuotiaiden työllisyysasteet ovat vielä hieman matalammat kuin vuonna 1989 (luku 2.2).

Kuvio 7.1. Koko työkäisen 15–64-vuotiaan ja 45–64-vuotiaan väestön työllisyysaste ja työvoimaosuudet vuosina 1989–2005, %.

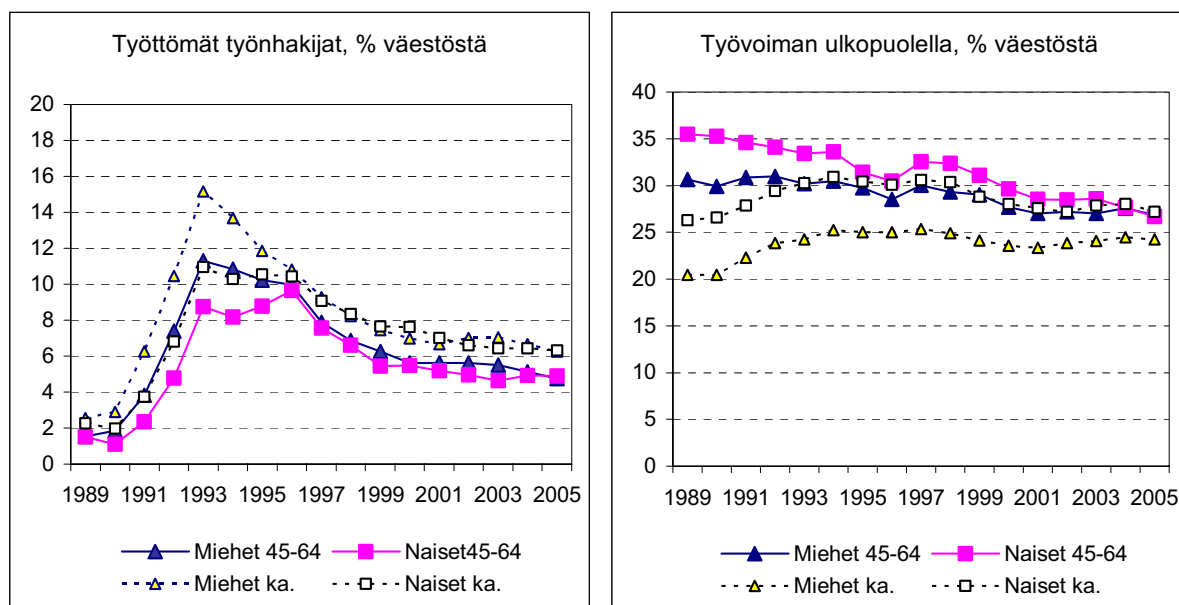


Työllisyyden kasvuun liittyy sekä ikäryhmän työvoimaosuuden kasvu että työttömyyden väheneminen. 45–64-vuotiaiden työvoimaosuus on kasvanut vuodesta 1989 lähtien, lamavuodet mukaan lukien, ja erot naisten ja miesten työvoimaosuuksissa ovat poistuneet. Kaikkien naisten työvoimaosuus ei ole täysin saavuttanut lamaa edeltävää tasoa, mutta 45–64-vuotiaiden naisten työvoimaosuus on, ja samalla ylittänyt kaikkien naisten keskimääräisen työvoimaosuuden. Myös 45–64-vuotiaiden miesten työvoimaosuudet olivat vuonna 2005 korkeammat kuin vuonna 1989, mutta alemmat kuin kaikkien miesten keskiarvo (kuvio 7.1).

Työvoimaan kuuluvien 45–64-vuotiaiden työttömien osuus ikäryhmän väestöstä on ollut koko tarkasteluajanjakson 1989–2005 työttömien keskimääräistä väestöosuutta pienempi. Erot naisten ja miesten kesken ovat lähes kadonneet. Työttömiä työnhakijoita oli 45–64-vuotiaista 4–5 prosenttia, koko työkäisestä väestöstä noin kuusi prosenttia vuonna 2005 (kuvio 7.2). Työvoimasta lasketut työttömyysasteet ovat muutaman prosenttiyksikön korkeampia kuin työttömien väestöosuudet, mutta myös ne ovat laskeutuneet 2000-luvulla keskimääräisen työttömyysasteen alapuolelle 2000-luvulla.

Osa työttömistä on työvoiman ulkopuolella eriasteisina piilotyöttöminä, mikä ei näy varsinaisissa työttömyyslukuissa. Yli 50-vuotiaista pitkäaikaistyöttömistä on osa voinut siirtyä työttömyysturvan lisäpäiville odottamaan työttömyyseläkettä (työttömyyseläkeputken). Jos työttömyyseläkeputkessa olevat summataan työttömiin työnhakijoihin, muuttuu kuva yli 45-vuotiaiden, erityisesti 55–59-vuotiaiden työttömyyden suuruusluokasta: Työttömien kokonaismäärä on laskenut lamavuosista, mutta pysynyt vuodesta 2000 lähtien suunnilleen ennallaan. Kuitenkin myös laajasti määritellyn työttömyyden väestöosuudet ovat pienentyneet 11–12 prosentista noin 9 prosenttiin. (luku 6.1).

Kuvio 7.2. Työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevan koko työikäisen 15–64-vuotiaan ja 45–64-vuotiaan väestön osuus väestöstä vuosina 1989–2005, %.



45–64-vuotiaiden osuuksia työvoiman ulkopuolella selittävät eniten eläkkeelle siirtyminen (luku 6). Nuoremmissa ikäryhmissä työkyvyttömyyseläke on yleisin, vanhemmissa yleistyvät muut varhaiseläkkeet. Kaiken kaikkiaan työvoiman ulkopuolella olevien 45–64-vuotiaiden osuus on kuitenkin vähentynyt vuosina 1989–2005. Samoin erot sukupuolten väliltä ovat kadonneet. Verrattuna kaikkiin 15–64-vuotiaisiin miehiin 45–64-vuotiaiden miesten osuudet ovat työvoiman ulkopuolella yhä suuremmat, mutta naisten keskuudessa eroa ei enää ole (kuvio 7.2).

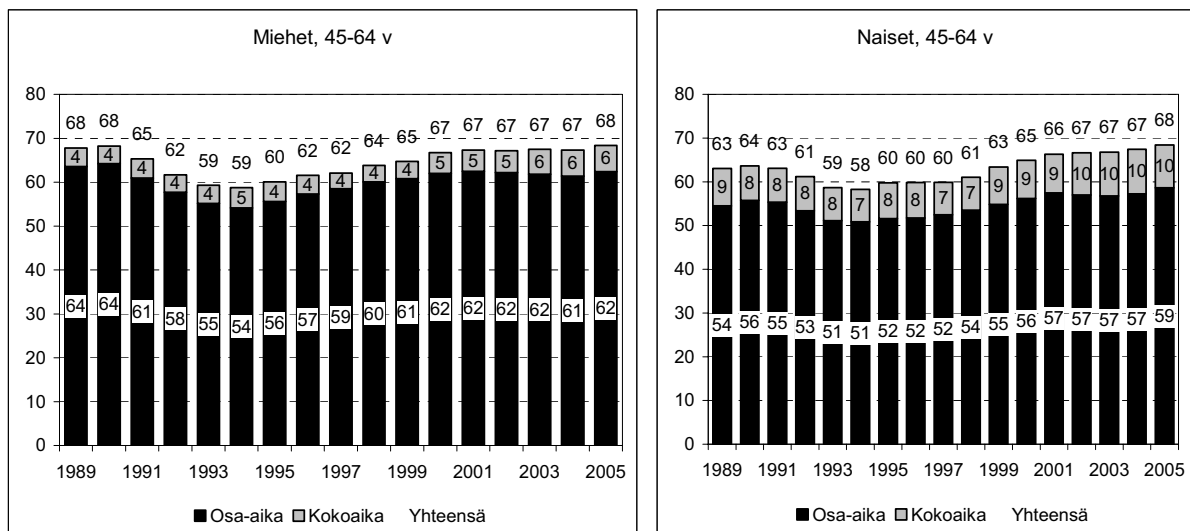
Työllisyyden kasvu perustuu 45–64-vuotiailla miehillä jossain määrin osa-aikatyöllisyyden kasvuun, sillä koko-aikatyöllisyysaste on jopa hieman pienempi vuonna 2005 kuin vuonna 1989. Naisten työllisyysasteen kasvu perustuu sen sijaan sekä koko-aika- että osa-aikatyöllisyyden kasvuun vuosina 1989–2005 (kuvio 7.3). Erot 5-vuotiskäryhmien kesken ovat kuitenkin suuret. Ikäryhmässä 55–59-vuotiaat, johon osa-aika-eläkkeen alaikärajan nostaminen vuonna 2003 kohdistui, on 1990-luvun puolivälin jälkeen alkanut osa-aikatyöllisyyden kasvu taittunut ja kääntynyt laskuun. Sen sijaan 60 vuotta täyttäneillä ovat sekä koko-aika- että osa-aikatyöllisyys kasvussa. alle 55-vuotiaiden osa-aikatyöllisyys on sen sijaan vähäistä (luvut 5.2–5.3).

Vaikka osa-aikatyö (ja osa-aika-eläke) on kasvanut erityisesti 55 vuotta täyttäneillä, tekevät 50–59-vuotiaat naiset ja miehet työssä olevaa kohti vähintään yhtä paljon työtunteja kuin työssä olevat keskimäärin. Vain 60 vuotta täyttäneillä tehty työpanos on osa-aikatyön johdosta vähentynyt selvästi. Sen sijaan työllistä kohti lasketut tehdyt työtunnit ovat yli 55-vuotiailla naisilla ja miehillä keskimääräisiä vuosityötuntimääriä alemmat (luku 5.4).

Vuonna 1990 yli puolella 50–54-vuotiaista ja kahdella kolmasosalla 55–59-vuotiaista oli vain perusasteen koulutustaso. Vuonna 2004 perusasteen koulutustason suorittaneita oli samoissa ikäryhmissä alle kolmasosa ja alle 40 prosenttia (luku 4). Vuonna 1990

pelkän perusasteen suorittaneiden osuus väestöstä kasvoi 5-10 prosenttiyksiköllä siirryttäessä nuoremasta 5-vuotisikäryhmästä vanhempaan ikävälillä 25–64-vuotiaat. Tätä vanhemmissa ikäryhmissä koulutustasojakautumat eivät enää muuttuneet. Vuonna 2004 enintään perusasteen suorittaneiden osuus alkoi kasvaa 5-vuotisikäryhmittäin vasta 40 vuotta täyttäneillä ja jatkui vanhimpiin ikäryhmiin asti. Alle 40-vuotiailla perusasteen suorittaneiden osuus on vakiintunut miehillä 16–18 ja naisilla noin 11 prosenttiin. Suuret ikäluokat ovat saaneet suhteellisesti hieman paremman koulutustason kuin vanhemmat ikäluokat. Toisaalta 1940-luvun jälkipuolella syntyneessä suuressa ikäluokassa on määrällisesti aikaisempaa enemmän yhtäältä vain perustason koulutuksen mutta toisaalta myös peruskoulun jälkeistä koulutusta saaneita. (Luku 4.)

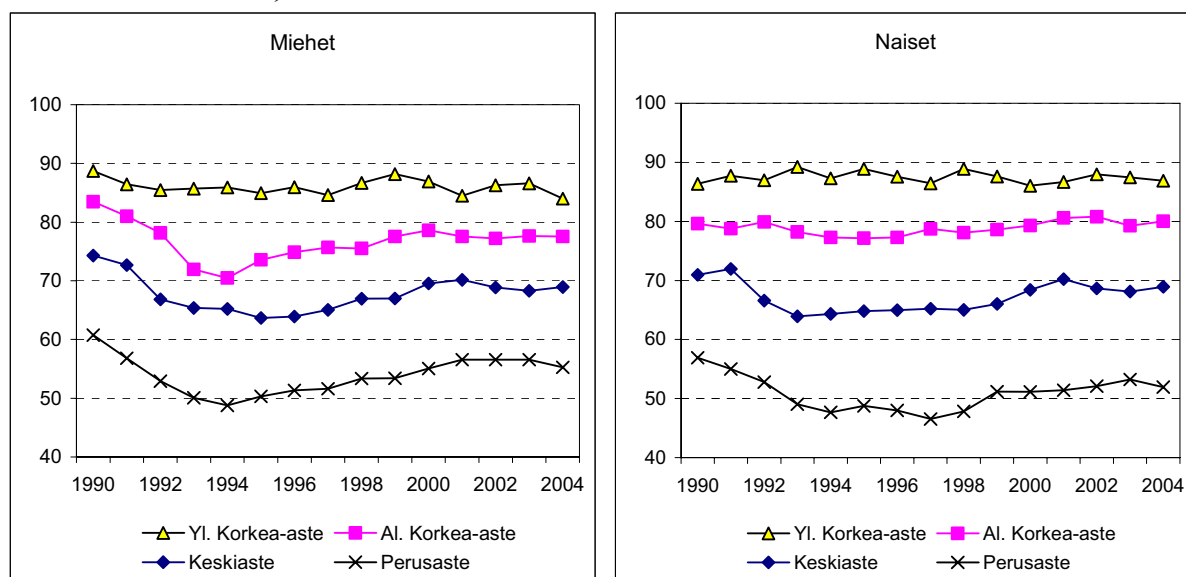
Kuvio 7.3. Osa-aika- ja kokoaikatyöllisyysaste 45–64-vuotiailla vuosina 1989–2005.



Koulutustason kasvu nostaa työllisyysastetta (kuvio 7.4). Vuonna 2004 työllisyysasteet olivat alemmat kuin vuonna 1990 kaikissa alle 45-vuotiaiden ikäryhmissä. Eniten työllisyysasteet olivat pienentyneet vain perusasteen koulutuksen saaneilla, ja eri ikäryhmiä verrattaessa 25–49-vuotiailla naisilla. Sen sijaan työllisyysaste kasvoi tai saavutti lamaa edeltäneen tason kaikilla muilla 45–64-vuotiailla, erityisesti 55 vuotta täyttäneillä, paitsi vain perusasteen suorittaneilla. Kuitenkin, koko työikäisessä väestössä enintään perusasteen koulutuksen saaneiden työllisyysaste aleni 63 prosentista 46 prosenttiin, 45–64-vuotiaiden 59 prosentista vain 54 prosenttiin vuosina 1989–2004. (Luku 4.)

Pääosa työllisistä on palkansaajia. Palkansaajien osuus on hieman kasvanut ja yrittäjien, yrittäjäpuolisoiden sekä itsenäisten ammatinharjoittajien hieman laskenut 1980-luvun loppuun verrattuna. Muutos koskee kaikkia ikäryhmiä ja molempia sukupuolia, paitsi 65 vuotta täyttäneitä miehiä. Tässä ikäryhmässä miesten työllisyysaste on enää noin 9 ja naisten nelisen prosenttia. Ikäryhmän miestyöllisistä yrittäjien osuus on pysynyt noin 80 prosentissa, mutta naisyrittäjien vähentynyt 70 prosentista noin 10 prosenttiyksiköksi. Myös ikäryhmän 55–64-vuotiaat työllisistä on keskimääräistä suurempi osa yrittäjiä, mutta osuudet ovat vähentyneet 1980-luvun loppuun verrattuna (luku 3.5).

Kuvio 7.4. 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet koulutustason mukaan vuosina 1990–2004, %



Myös palkansaajien sosioekonominen rakenne on muuttunut ikäryhmittäin. Ainoastaan ylempien toimihenkilöiden määrä ja osuus on kasvanut kaikissa ikäryhmissä. Alempi- en toimihenkilöiden kokonaismäärä on suunnilleen 1980-luvun lopun tasolla, mutta ikärakenne on vanhentunut. Työntekijäasemassa olevien kokonaismäärä on vähentynyt etenkin alle 45-vuotiaista ja 45–54-vuotiaista naisista, mutta kasvanut ikärakenteen muutoksen myötä 45 vuotta täyttäneillä miehillä.

Yksityinen sektori työllisti runsaat 2/3 kaikista palkansaajista, kuntasektori noin neljänneksen ja valtio vajaan 10 prosenttia 2000-luvun alussa. Yksityinen sektori työllisti suhteessa enemmän alle 45-vuotiaita kuin vanhempia palkansaajia, ja julkinen, erityisesti kuntasektori, työllisti suhteessa enemmän iäkkäimpiä palkansaajia. Toisaalta yksityinenkin sektori työllistää aikaisempaa enemmän myös 45–64-vuotiaita, koska ikäryhmän osuus palkansaajista on kasvanut. (Luku 3.3.)

Työvoiman ikääntymisen myötä pysyvien työpaikkojen määrä on kasvanut 45 vuotta täyttäneiden ja vähentynyt nuorempien ikäryhmissä vuosina 1989–2003. Työlliset ovat ikääntyessään ”siirtäneet” pysyvät työsuhteensa vanhempiin ikäryhmiin. Toisaalta määräaikaiset työsuhteet ovat lisääntyneet kaikissa ikäryhmissä, määrällisesti eniten yhtäältä 25–34-vuotiailla naisilla ja toisaalta vähintään 50-vuotiailla nais- ja miespalkansaajilla. (Luku 3.4.)

Ikääntyvien työllisyyskehitys on ollut viime vuosina toivotun suuntainen, kun muutoksia tarkastellaan kansallisten ohjelmien tavoitteiden näkökulmasta. Lisäksi 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten yleisessä työmarkkina-asemassa ei enää ole juuri eroja, joskin erot ovat yhä suuret sosioekonomisessa rakenteessa ja työllisten sijoittumisessa eri toimialoille ja sektoreille. Ikäryhmän naiset ovat monessa suhteessa sijoittuneet paremmin työmarkkinoille kuin naiset keskimäärin, mutta ikäryhmän miesten asema

on yhä miesten keskiarvoa jonkin verran heikompi. Alle 45-vuotiaiden työllisyysasteet ovat yhä pienemmät, kuin ennen lamaa.

Nykyiset yli 50-vuotiaat edustavat suuria ikäluokkia, jotka ovat myös sosioekonomiselta asemaltaan ja koulutustasoltaan erilaisia kuin yli viisikymppiset 1980-luvun lopussa. Ikääntyvien sosioekonomisen ja koulutusrakenteen muutoksella on – eläkeuudistusten ohella – oma osuutensa lopputulokseen. Suuret ikäluokat ovat monella tavalla paremmin varustettuja työelämän haasteisiin kuin vanhemmat ikäluokat. Toisaalta suurissa ikäluokissa on myös suuri määrä vailla perusasteen jälkeistä koulutusta, ja näille ryhmille työelämän rakennemuutoksista seuraavat työttömyysriskit ovat muita suurempia. Työssä olevien omiin valintoihin työuran jatkamisen ja eläkkeelle siirtymisen kesken vaikuttavat tutkimusten mukaan erityisesti työssä jaksamiseen ja viihtymiseen liittyvät tekijät. Työn vetovoimaa, työssä jaksamisen ja viihtymisen näkökulmasta lisäävät politiikat ovat jatkuvasti suurten haasteiden edessä.

Lähteet

Gould, Raija. 2002. Lisääkö yksilöllinen varhaiseläkkeen lakkauttaminen työssä jatkamista? Teoksessa Takala, Mervi ja uusitalo, Hannu (toim.) 'Varhaiseläkkeet muuttuvat – mutta miten? Arvioita yksityisalojen eläkkeiden kehittämistä koskevan periaatesopimuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 30. Helsinki: ETK, 13-29.

Employment in Europe 2004. Recent Trends and Prospects. Brussels: European Commission.

Employment in Europe 2005. Recent Trends and Prospects. Brussels: European Commission.

ETK 2005:1: Eläkkeellesiirtymisikä työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 1/2005. Helsinki.

Forma, Pauli ja Tuominen, Eila ja Väänänen-Tomppo, Irma. 2004. Työssä jaksamisen haasteet yksityisellä ja julkisella sektorilla. Teoksessa Tuominen, Eila (toim.) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jaksamisaikheet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Helsinki: ETK.

Haataja, Anita. 2005. Äidit ja isät työmarkkinoilla 1989-2002/2003. Selvityksiä 29. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Haataja, Anita. 2004. Yhden tai kahden ansaitsijan malli: vaikutukset ansiotyön, hoivan ja tulojen jakoon. Heikki Räisänen ja Reino Hjerppe (toim.) 'Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen' lokakuun alussa, VATT-julkaisuja 40, s 162-186.

Helakorpi, Satu & Patja, Kristiina & Prättälä, Kristiina & Aro, Arja R. & Uutela, Antti. 2004. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2004. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 13. Helsinki: KTL.

Hellsten, Katri. 2003. Eläkepolitiikan tavoitteet ja uudistukset. Teoksessa Hagfors, R. Hellsten, K. , Ilmakunnas S. ja Uusitalo, H. Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1. Helsinki: Eläketurvakeskus ja kansaneläkelaitos.

Hulkko, Laura ja Luomala, Hanna. 2003. Työaika 1990-luvulla. Teoksessa Hulkko L. (toim.), Työajan muutokset. Työmarkkinat 2003:8. Helsinki: Tilastokeskus, 9-26.

Hulkko, Laura. 2004. Työajat suomen työvoimatutkimuksessa. Teoksessa 'Selvitys työaikojen tilastoinnista Suomessa ja kansainvälisesti'. 2004. Helsinki: Tilastokeskus, 7-69.

Hulkko, Laura. 2003. Erilaiset aineistot työaikojen kuvaajina. Teoksessa Hulkko L. (toim.), Työajan muutokset. Työmarkkinat 2003:8. Helsinki: Tilastokeskus, 4-7.

Hytti, Helka. 2004. Suomalainen työssäolo ja toimeentulo pohjoismaisessa vertailussa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Talouskasvu ja julkistalous ikääntyneen väestön oloissa. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 111-169.

Hytti, Helka. 1998. Varhainen eläkkeelle siirtyminen – Suomen malli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 32. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Julkunen, Raija. 1994. Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, A, Henriksson L. ja Nätkin, R. (toim.) 'Naisten hyvinvointivaltio'. Tampere: Vastapaino, 179-201.

Julkunen, Raija 2003: Kuusikymmentä ja työssä. SoPhi 73. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Julkunen, Raija ja Nätti, Jouko. 1999. The Modernisation of Working Times. Flexibility and Work Sharing in Finland. University of Jyväskylä: SoPhi.

Järnefelt, Nora. 2003. Ikääntyvien työuran päättymisen lamavuosina ja nousukaudella. Työmarkkinat 2003:10. Helsinki: Tilastokeskus.

Kansantalous 2004:2 B. Kansantalouden tilinpito. Aikasarjat 1975–2002. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Karisto, Antti. 2005. Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Karisto, Antti (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 17-58.

Koulutusluokitus 1997. 11. Uusittu laitos. 1999. Käsikirjoja 1. Helsinki: Tilastokeskus.

KM 1996:14. Ikääntyvät työelämässä. Ikääntyneiden työllistymisedellytysten parantamista selvittäneen komitean mietintö. Helsinki: Työministeriö.

KM 1996:14. Ikääntyvät työelämässä. Liiteosa. Ikääntyneiden työllistymisedellytysten parantamista selvittäneen komitean mietintö. Helsinki: Työministeriö.

Kyyrä, Tomi ja Wilke, Ralf. 2004. Reduction in the Long Term Unemployment of the Elderly: A Success Story from Finland. VATT-Discussion Papers 346. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kyyrä, Tomi ja Wilke, Ralf. (Käsikirjoitus, joulukuu 2005, täydennetty versio). Reduction in the Long Term Unemployment of the Elderly: A Success Story from Finland. VATT-Discussion Papers 346. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Lehto, Anna-Maija ja Sutela, Hanna. 2004: Uhkia ja mahdollisuuksia. työolotutkimusten tuloksia 1977–2003. Helsinki: Tilastokeskus.

Luoma, Kalevi ja Rätty, Tarmo ja Moisio, Antti ja Parkkinen, Pekka ja Vaarama, Marja ja Mäkinen, Erkki. 2003. Seniori-Suomi. Ikääntyvän väestön taloudelliset vaikutukset. Helsinki: Sitra.

Myrskylä, Pekka (toim.). 2005. Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa. Elinolot. Helsinki: Tilastokeskus.

Myrskylä, Pekka. 2005. Työvoimamuutokset. Teoksessa Myrskylä P. (toim.) 'Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa'. Elinolot. Helsinki: Tilastokeskus. 53-87.

Niemi, Iris. 2003. Työn rytmit. Teoksessa Hulkko L. (toim.), Työajan muutokset. Työmarkkinat 2003:8. Helsinki: Tilastokeskus, 75-86.

Nieminen, Mauri. 2005. Ikärakenteen muutos. Teoksessa Myrskylä, P. (toim.). 2005. Tallella ikä eletty... Ikääntyminen tilastoissa. Elinolot. Helsinki: Tilastokeskus, 35-50.

Nio, Ilkka ja Hytti, Helka. 2004. Työllisyysohjelman seuranta ja työssäoloajan pituus. Työpoliittinen aikakausikirja 47 (1), 51-80.

Parkkinen, Pekka. 2005. Vaikutukset vanhuusmenoihin. Teoksessa Karisto, Antti (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 298-318.

Pelkonen, Janne. 2005. Vanhimpien palkansaajien työssä jatkaminen työeläkeuudistuksen jälkeisessä valintatilanteessa. Eläketurvakeskuksen raportteja 1. Helsinki ETK.

Rantala, Juha. 2002. Ikääntyvien työttömyys ja työttömyyseläke. Eläketurvakeskuksen raportteja 28. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Rantala, Juha ja Romppanen, Antti. 2004. Ikääntyvien työmarkkinoilla pysyminen. Eläketurvakeskuksen raportteja 35. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Romppanen, Antti. 2000. Ikääntymisen vaikutuksista työmarkkinoilla. Julkaisuja 12. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Savioja, Hannele. 2005. Suuret ikäluokat keski-iässä –työssä vai eläkkeelle? Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 80. Helsinki: Kela, Tutkimusosasto.

Savioja, Hannele. 1999. Suuret ikäluokat eläkeiän kynnyksellä. Alustavia tuloksia. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 10. Helsinki: Kela.

STM 2005:11. Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2004:21. Sosiaaliturvan suunta 2004. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2004:3. Selvityshenkilö Ella Aaltosen ehdotukset. Valtakunnallisen omaishoidon uudistaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2003:7. Veto-ohjelma 2003-2007. Valtakunnallinen toimenpide-ohjelma työssäoloajan jatkamisesta, työssä jaksamisesta ja kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2002:21. Sosiaalimenojen kehitys pitkällä aikavälillä. SOMERA-toimikunnan taustaraportti. Julkaisuja 21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2002:3. Ikäohjelman monet kasvot. Kansallisen ikäohjelman 1998-2002 loppuraportti. Julkaisuja 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen työeläkkeen saajat vuonna 2004. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kuntien eläkevakuutus, valtiokonttori.

Takala, Mervi. 2002. Osa-aikaeläke ja verhennettu vanhuuseläke muuttuvat – nouseeko eläkeikä? Teoksessa Takala M. ja Uusitalo H. (toim.) Varhaiseläkkeet muuttuvat – mutta miten? Eläketurvakeskuksen raportteja 30. Helsinki: Eläketurvakeskus, 51-66.

Takala, Mervi. 2001. Ennakkotietoja vuoden 2001 osa-aikaeläketutkimuksesta. Eläketurvakeskuksen monisteita 34. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Takala, Mervi. 2000. Osa-aikaeläke. Katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. Eläketurvakeskuksen monisteita 32. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Takala, Mervi ja Uusitalo, Hannu. 2002. Varhaiseläkkeet muuttuvat – mutta miten? Eläketurvakeskuksen raportteja 30. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Talouden rakenteet 2005. Kiander, Jaakko, Kröger, Outi ja Romppanen, Antti (toim.). Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Tuominen, Eila (toim.). 2004. Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Helsinki: ETK

Tuominen, Eila. 2004. Eläkeuudistus suuntaa tutkimusta työssä jatkamisen ja työolojen tutkimiseen. Teoksessa Tuominen, Eila (toim.) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Helsinki: ETK, 11-21.

Tuominen, Eila ja Pelkonen, Janne. 2004. Esiraportti joustavien ikärajojen valintatilanteeseen vuosina 2007 tulevista yksityisalojen palkansaaajista. Eläketurvakeskuksen monisteita 45. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Työmarkkinat 2005:17. Työvoimatilasto 2004. Työvoimatutkimuksen tuloksia vuosilta 1995–2004. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Työmarkkinat 2004:13. Työvoimatilasto 2003. Työvoimatutkimuksen tuloksia vuosilta 1994–2003. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Työmarkkinat 2002:17. Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja työministeriön tilastojen vertailu. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Työmarkkinat 2001:2. Työvoiman koulutus ja ammatit 1990–1999. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Työmarkkinat 1999:3. Tilastokeskuksen työvoimatilastoinnin muutokset 1997–1998. Uuden tilastointitavan mukaisia aikasarjoja vuodesta 1989. SVT. Helsinki: Tilastokeskus.

Työministeriö. 2003. Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu 320. Helsinki: Työministeriö.

Työpoliittinen Aikakausikirja 2005:4. Helsinki: Työministeriö.

Työvoima 2025. Väliarvio. Työpoliittinen tutkimus 289. Helsinki: Työministeriö 2005.

Työvoima 2017. Työllisyys ja hyvinvointi uuden vuosituhanen alkaessa. Loppuraportti. Työpoliittinen tutkimus 200. Helsinki: Työministeriö 1999.

Virjo, Ilkka ja Aho, Simo. 2002. Ikääntyvien työllisyys 1990-luvulla. Rekisteritutkimus yli 50-vuotiaiden erityisongelmista työmarkkinoilla. Työpoliittinen tutkimus 242. Helsinki: Työministeriö.

VNK (Valtioneuvoston kanslia) 2004a. Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 25. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

VNK (Valtioneuvoston kanslia). 2004b. Talouskasvu ja julkistalous ikääntyneen väestön oloissa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32. Helsinki.

VNK (Valtioneuvoston kanslia). 2003. Työllisyystyöryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5. Helsinki.

Taulukkoluetelo

- Taulukko 1.1 Väestö vuonna 2005 ja Tilastokeskuksen väestöennuste vuosille 2010, 2020 ja 2030 ja väestön muutokset vuoteen 2005 verrattuna
- Taulukko 2.2.1 Naisten ja miesten työllisyysasteet (%) ja työllisyysasteiden ero (%-yksikköä) eri tavoin määritellyssä työikäisessä väestössä vuosina 1989, 2000, 2004 ja 2005.
- Taulukko 2.3.1 Koko ikäryhmän 55–64-vuotiaat työllisyysasteen kehitys Suomessa vuosina 1989, 1997 ja 2000–2005.
- Taulukko 3.3.1 45–64-vuotiaat palkansaajat sukupuolen mukaan vuosina 1989 ja 2002 (1 000 h) sekä ikäryhmän jakautumat (%) pääsektoreittain.

Kuvioluettelo

- Kuvio 1.2.1 Eläkeoikeuksien ikärajoja vuosina 1980–2006.
- Kuvio 1.2.2 Keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä eläkkeellesiirtymisiän odotteiden mukaan naisilla ja miehillä vuosina 1983–2004 (yksityinen sektori).
- Kuvio 1.2.2 Alle 65-vuotiaiden työkyvyttömyys-, työttömyys- ja osa-aikaeläkkeiden saajat sekä miesten enemmisyys / vähemmisyys eläkelajeittain vuosina 1988–2003.
- Kuvio 1.3.1 Huolto- ja elatussuhde Suomessa vuosina 1970–2005.
- Kuvio 1.3.2 Vähintään 35 vuotta täyttänyt työikäinen väestö 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005, 1 000 h.
- Kuvio 1.3.3 Nais- ja miesväestön osuudet 5-vuotiskohorteittain työikäisestä 15–74-vuotiaasta väestöstä (%) vuonna 1989, 1994, 1999 ja 2004.
- Kuvio 2.1.1 35–69-vuotiaat nais- ja miestyölliset 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005, 1 000 henkeä.
- Kuvio 2.1.2 Työlliset 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1989, 1994, 1999 ja 2004, 1 000 henkeä.
- Kuvio 2.2.1 45–69-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989–2005.
- Kuvio 2.2.2 Työllisyysasteet 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 2000–2005, %.
- Kuvio 2.3.1 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) EU-maissa vuonna 2003.
- Kuvio 2.3.2 55–64-vuotiaiden keskimääräiset työllisyysasteet (%) ja 55–64-vuotiaiden miesten ja naisten työllisyysasteiden välinen ero (%-yksikköä) Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-15 maissa keskimäärin vuosina 1990–2004.
- Kuvio 2.3.3 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet (%) Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja EU-15 maissa keskimäärin vuosina 1990–2004.
- Kuvio 3.1.1 Koko 15–74-vuotiaan väestön työpaikat päätoimialoittain ja sukupuolen mukaan vuosina 1990–2004.
- Kuvio 3.1.2 Mies- ja naispalkansaajien sosioekonomisen aseman suhteellinen rakennemuutos vuosina 1989–2004, pääryhmien suhteelliset osuudet palkansaajista %.

- Kuvio 3.1.3 Palkansaajien jakautuminen sukupuolen ja sosioekonomisen pääryhmän mukaan ikäryhmittäin (ikäryhmän palkansaajat yhteensä = 100), % vuosina 1989–2004, (1 000 h).
- Kuvio 3.1.3 Palkansaajien jakautuminen sukupuolen ja sosioekonomisen pääryhmän mukaan ikäryhmittäin (ikäryhmän palkansaajat yhteensä = 100), % vuosina 1989–2004, (1 000 h).
- Kuvio 3.2.1 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa ylemmistä toimihenkilöistä, siellä johtotehtävissä toimivista sekä keskimäärin kaikista palkansaajista vuosina 1989–2004, %.
- Kuvio 3.2.2 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa alemmista toimihenkilöistä, siellä työnjohtotehtävissä toimivista sekä keskimäärin kaikista palkansaajista vuosina 1989–2004, %.
- Kuvio 3.2.3 45–54 ja 55–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet sukupuolensa työntekijäasemassa olevista palkansaajista, siellä teollisuustyöntekijöistä sekä keskimäärin kaikista palkansaajista vuosina 1989–2004, %.
- Kuvio 3.3.1 Pääsektorien osuudet kaikista palkansaajista sekä palkansaajista ikäryhmittäin (%) sekä palkansaajien jakautuminen ikäryhmittäin vuonna 1989 ja vuosina 2000–2002
- Kuvio 3.4.1 Pysyvien ja määräaikaisten työsuhteiden määrän muutos vuodesta 1989 vuoteen 2003 yhteensä ja eri ikäryhmissä, 1 000 henkeä.
- Kuvio 3.4.2 Määräaikaisten työsuhteiden osuus 45 vuotta täyttäneillä palkansaajilla ja kaikilla työikäisillä keskimäärin vuosina 1989–2003, %.
- Kuvio 3.5.1 Yrittäjien osuus 45 vuotta täyttäneistä työllisistä sekä kaikista työllisistä sukupuolen mukaan vuosina 1989–2004, %.
- Kuvio 4.1.1 Työikäisen 15–64-vuotiaan nais- ja miesväestön jakautuminen koulutustasoinn vuosina 1990–2004 uuden koulutusluokituksen mukaan, %.
- Kuvio 4.1.2 Väestö koulutustason mukaan 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1990 ja 2004 1 000 h.
- Kuvio 4.2.1 Naisten ja miesten työllisyysasteet koulutustason mukaan 5-vuotiskäryhmittäin vuonna 1990 ja 2004, %
- Kuvio 5.2.1 Säännöllistä (35–40 t) työaika tekevien 45–64-vuotiaiden sekä kaikkien työikäisten naisten ja miesten osuus työllisistä (%) vuosina 1989–2005.
- Kuvio 5.2.2 Pitkää työaika (41+ tuntia) tekevät 45–64-vuotiaat naiset ja miehet, osuus % ikäryhmittäin työllisistä vuosina 1989–2005.
- Kuvio 5.2.3 Osa-aikatyötä oman määritelmän mukaan tekevät ja alle 30 tunnin työviikkoa tekevät 50–64-vuotiaat naiset ja miehet 1989–2005, osuus ikäryhmän työllisistä %.
- Kuvio 5.2.4 Vähintään 45-vuotiaiden, normaalia lyhyempää työaika tekevien 5-vuotiskäryhmien osuus ikäryhmän työllisistä vuonna 2004, %.
- Kuvio 5.2.5 Osa-aikatyön yleisyys kaikilla työllisillä ja 55–64-vuotiaiden työllisten osuus kaikista osa-aikatyöntekijöistä sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.
- Kuvio 5.2.6 Säännöllistä osa-aikatyötä oman arvionsa mukaan tekevät 50–64-vuotiaat naiset ja miehet vuosina 1989–2005, 1 000 h.
- Kuvio 5.2.7 Osa-aikatyön syyt 50–64-vuotiailla työllisillä vuosina 1995–2003, 1 000 h.

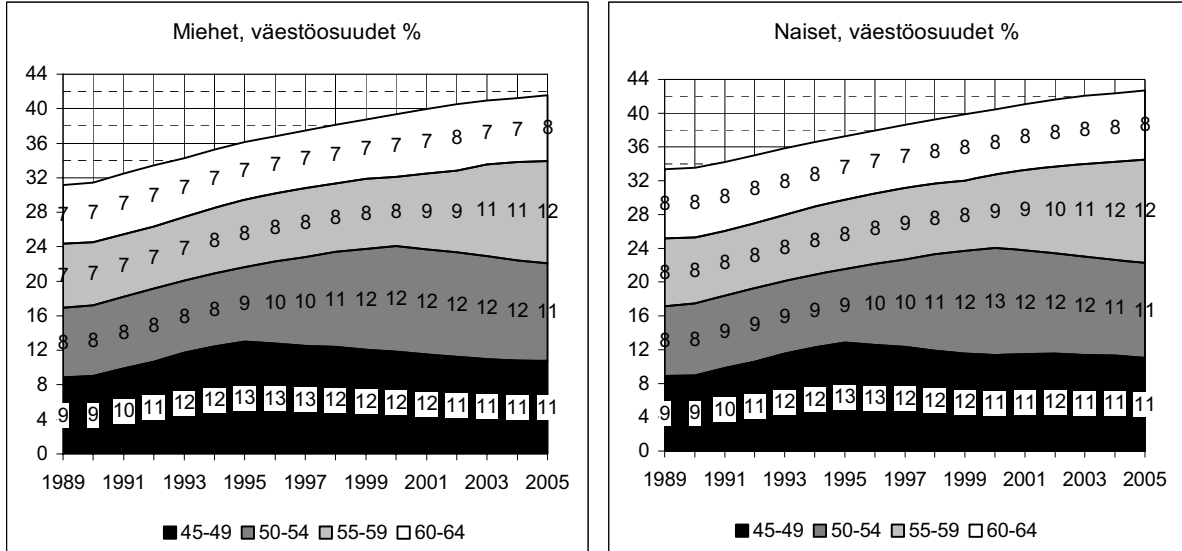
- Kuvio 5.3.1 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten kokoaikatyöllisyysaste vuosina 1989–2005.
- Kuvio 5.4.1 45–64-vuotiaiden osuudet kaikista työllisistä, työssä olevista sekä tehdyistä työtunneista sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.
- Kuvio 5.4.2 Työstä poissa olevien osuus, % ikäryhmän työllisistä vuosina 1989–2005.
- Kuvio 5.4.3 Tehdyt työtunnit työssä olevia ja työllisiä 45–64-vuotiaita kohti keskimäärin vuodessa 5-vuotisikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005.
- Kuvio 6.1.1 Yli 45-vuotiaat työttömät Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen ja työministeriön työnvälitystilaston käsittein*, työttömien määrällinen ero (1 000 henkeä) sekä 45–64-vuotiaiden työttömien osuus kaikista työttömistä vuosina 1991, 1995, 2000 ja 2004.
- Kuvio 6.1.2 Ikäryhmien 45–64-vuotiaiden kokonaistyöttömyys* lajeittain ja 5-vuotiskäryhmittäin: arviot työvoimatutkimusten pohjalta, 1 000 henkeä vuosina 1989–2005
- Kuvio 6.1.3 Vähintään 45 vuotta täyttäneiden työttömyysaste, työttömien väestöosuus ja työvoiman ulkopuolella ns. työttömyyseläkeputkessa olevien osuus, % vuosina 1989–2005
- Kuvio 6.1.4 Työttömien ja työttömyyseläkeputkessa olevien 50–54, 55–59 ja 60–64-vuotiaiden osuudet ikäryhmien väestöstä sekä 15–64-vuotiaiden työttömien työnhakijoiden väestöosuus keskimäärin (%) vuosina 1989–2005.
- Kuvio 6.1.5 45–64-vuotiaiden osuus ”avoimesta” ja ”koko” työttömyydestä 5-vuotiskäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2005, %.
- Kuvio 6.2.1 Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä (1 000 h) ja osuus (%) ikäryhmän väestöstä vuosina 1989–2005.
- Kuvio 6.2.2 Vanhuuseläkejärjestelmien piiriin kuuluvien 55–59 ja 60–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä ja osuus ikäryhmän väestöstä (%) vuosina 1989–2005.
- Kuvio 6.2.3 Kokoaikaisten eläkejärjestelmien piiriin kuuluvien 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten määrä ja osuus ikäryhmän väestöstä (%) vuosina 1989–2005.
- Kuvio 6.3.1 Palkatonta kotitalous- ja hoivatyötä työvoiman ulkopuolella tekevät naiset ja miehet vuosina 1989–2005, 1 000 h.
- Kuvio 7.1 Koko työikäisen 15–64-vuotiaan ja 45–64-vuotiaan väestön työllisyysaste ja työvoimaosuudet vuosina 1989–2005, %.
- Kuvio 7.2 Työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevan koko työikäisen 15–64-vuotiaan ja 45–64-vuotiaan väestön osuus väestöstä vuosina 1989–2005, %.
- Kuvio 7.3 Osa-aika- ja kokoaikatyöllisyysaste 45–64-vuotiailla vuosina 1989–2005.
- Kuvio 7.4 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten työllisyysasteet koulutustason mukaan vuosina 1990–2004, %

Liiteluettelo

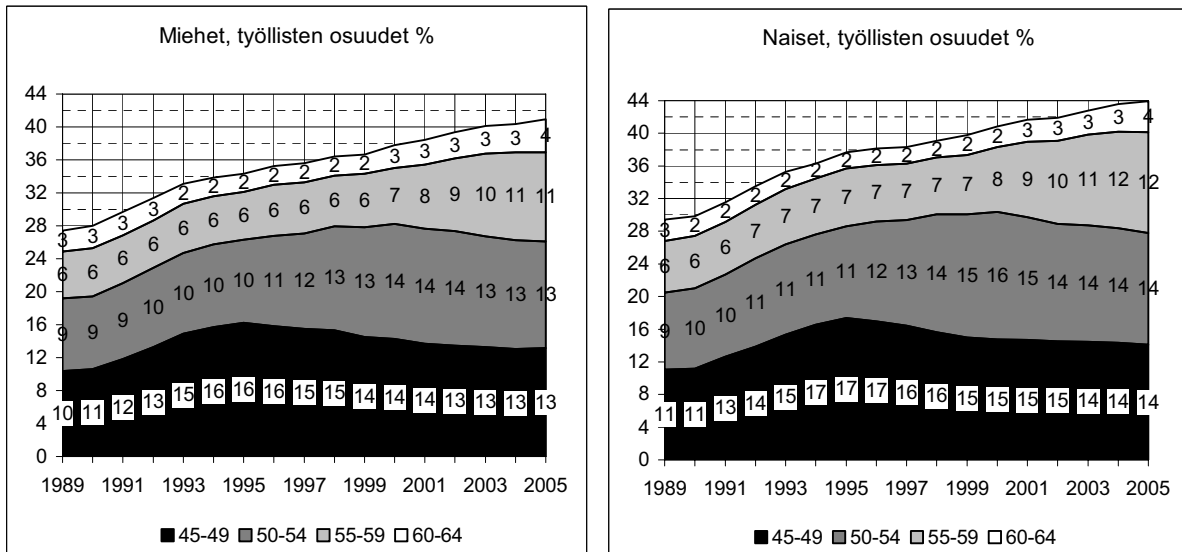
- Liitekuvio 1.1 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet työikäisestä 15–64-vuotiaasta väestöstä vuosina 1989–2005, (%).
- Liitekuvio 1.2 45–64-vuotiaiden työllisten naisten ja miesten osuudet 15–64-vuotiaista työllisistä vuosina 1989–2005, (%).
- Liitekuvio 3.1 Palkansaajien sosioekonominen asema ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2004, 1 000 h. Liitetaulukko 3.1. 15–74-vuotiaan väestön työpaikat (1 000) ja jakautumat (%) toimialoittain vuosina 1990–2004.
- Liitetaulukko 3.2 Palkansaajat sosioekonomisen pääluokan ja ikäryhmän mukaan vuosina 1989, 1999 ja 2004 (1 000 h) ja sekä pääluokan tärkeimpien osaryhmien osuudet, % pääluokasta.
- Liitekuvio 3.2 Palkansaajat sektoreittain ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuonna 1989 ja 2002, 1 000 henkeä. Lähde: Työvoimatutkimuksen perheasema-aikasarjat. (TyösuhdeSek.xls)
- Liitekuvio 4.1 Naisten ja miesten työllisyysasteet vuosina 1990–2004 koulutustason ja ikäluokan mukaan %.
- Liitekuvio 5.1 Työllisten jakautuminen säännöllisen työajan ja sukupuolen mukaan 5-vuotisikäryhmittäin vuosina 1989, 2000 ja 2004, % ikäryhmästä. (Sääntyyaika.xls).
- Liitekuvio 5.2 Naisten osuus työllisistä, työssä olevista ja tehdyistä työtunneista viisivuotisikäryhmittäin: 25–34-vuotiaat, 45–49, 50–54, 55–59 ja 60–64 vuotta täyttäneet sekä kaikki työikäiset aikana vuosina 1989–2005, %.
- Liitekuvio 6.1 Yli 45-vuotiaiden ei-työllisten lukumäärä (1 000 henkeä) toiminnan laadun ja 5-vuotisikäryhmän mukaan vuosina 1989–2004.
- Liitekuvio 6.2 Omaa kotia hoitavien naisten osuus 5-vuotisikäryhmittäin (%) vuosina 1989–2005.

Liiteosa

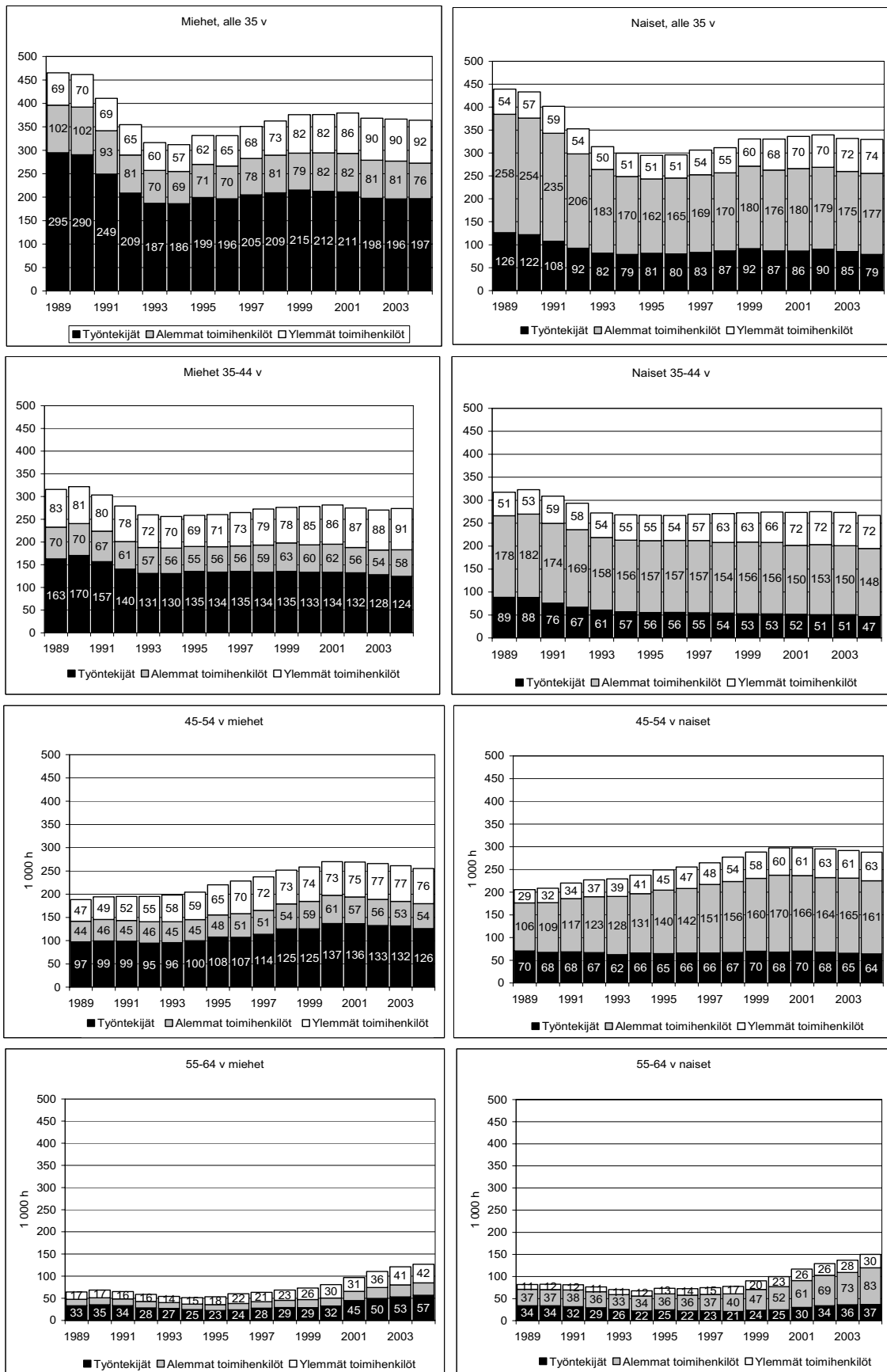
Liitekuvio 1.1. 45–64-vuotiaiden naisten ja miesten osuudet työikäisestä 15–64-vuotiaasta väestöstä vuosina 1989–2005, (%).



Liitekuvio 1.2. 45–64-vuotiaiden työllisten naisten ja miesten osuudet 15–64-vuotiaista työllisistä vuosina 1989–2005, (%).



Liitekuvio 3.1 Palkansaajien sosioekonominen asema ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuosina 1989–2004, 1 000 h.



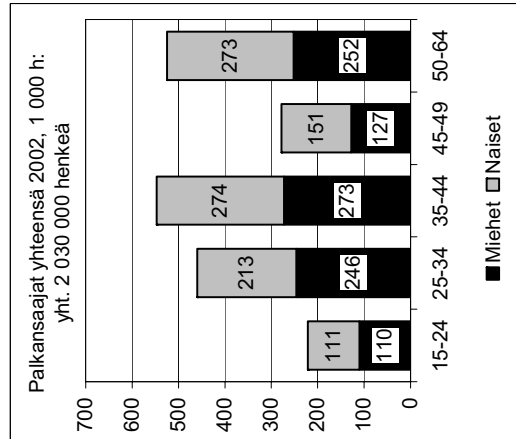
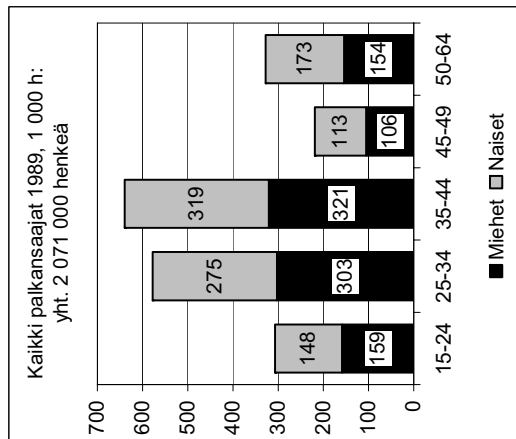
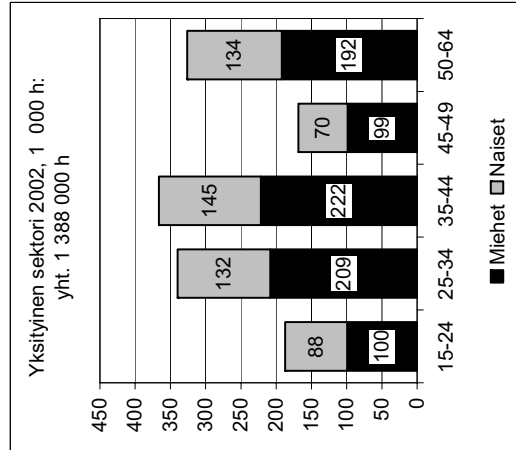
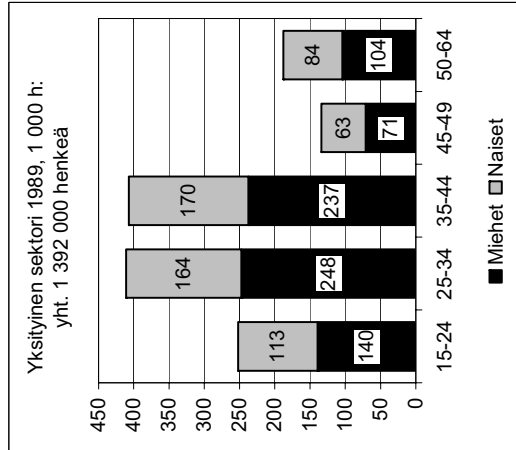
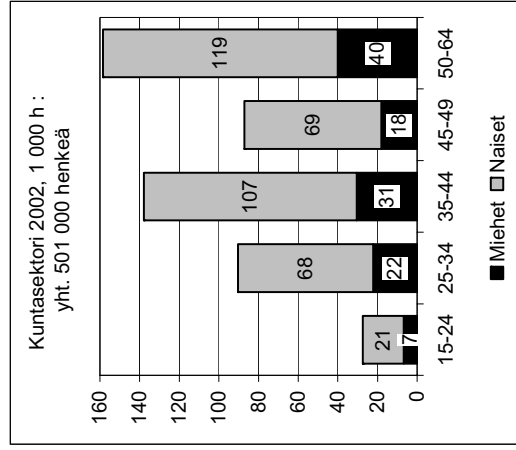
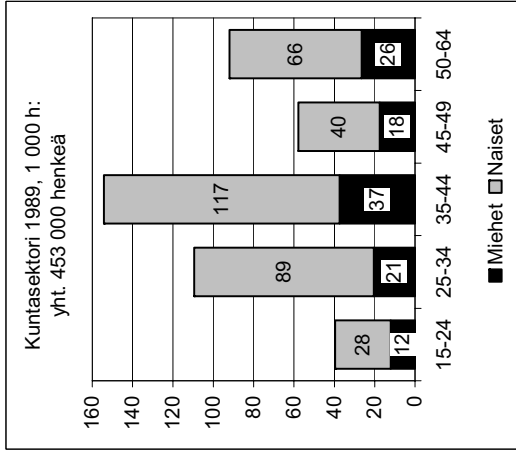
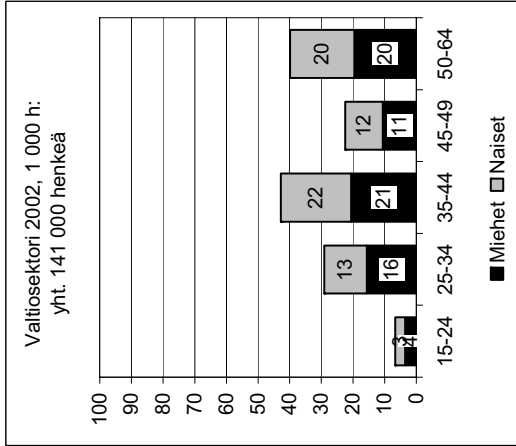
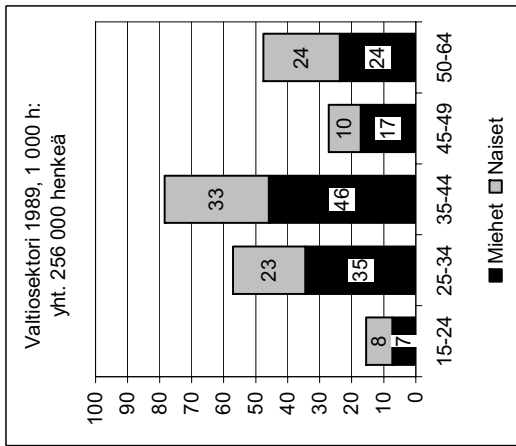
Liitetaulukko 3.1. 15–74-vuotiaan väestön työpaikat (1 000) ja jakautumat (%) toimialoittain vuosina 1990–2004.

Miehet	1 000	Yht %	Maa- ja metsätal.	Teol- lisuus	Raken- nustoim.	Kauppa ja majoitus	Lii- kenne	Rah. ja vak.	Palvelut
1990	1 308	100	11	28	14	13	10	9	14
1992	1 130	100	11	27	12	13	11	10	16
1994	1 059	100	11	28	10	13	11	10	16
1996	1 116	100	9	29	10	13	10	11	16
1998	1 174	100	8	29	11	14	10	11	16
2000	1 228	100	8	29	11	14	10	12	16
2001	1 240	100	8	28	11	14	10	13	16
2002	1 229	100	7	28	11	14	10	13	17
2003	1 227	100	7	28	11	14	10	13	17
2004	1 229	100	7	27	11	14	10	14	17
2004 yht.	1 229	83	328	138	170	127	166	214	5
Muutos 1990-2004	-79	-60	-41	-46	-3	-2	45	26	4
Naiset	1 000	Yht %	Maa- ja metsätal.	Teol- lisuus	Raken- nustoim.	Kauppa ja majoitus	Lii- kenne	Rah. ja vak.	Palvelut
1990	1 196	100	7	16	1	19	4	12	41
1992	1 077	100	6	14	1	17	4	12	45
1994	996	100	6	13	1	16	4	12	47
1996	1 011	100	5	13	1	17	4	11	48
1998	1 048	100	4	13	1	17	4	11	48
2000	1 108	100	4	13	1	17	4	12	49
2001	1 127	100	4	13	1	17	4	13	49
2002	1 144	100	4	13	1	17	4	13	49
2003	1 138	100	3	12	1	17	4	13	49
2004	1 136	100	3	11	1	17	4	13	50
2004 yht.	1136	34	130	11	197	45	150	567	3
Muutos 1990-2004	-60	-45	-57	-6	-25	-5	3	74	2
Yhteensä	1 000	1990= 100	Maa- ja metsätal.	Teol- lisuus	Raken- nustoim.	Kauppa ja majoitus	Lii- kenne	Rah. ja vak.	Palvelut
1990	2 504	100	100	100	100	100	100	100	100
1992	2 206	88	89	82	73	82	92	93	97
1994	2 054	82	80	77	54	75	90	86	95
1996	2 127	85	72	83	59	80	89	90	98
1998	2 222	89	65	85	69	86	95	93	103
2000	2 336	93	64	89	74	90	96	107	107
2001	2 367	95	61	89	72	91	98	112	110
2002	2 373	95	57	88	74	92	95	115	111
2003	2 365	94	54	85	75	92	97	117	113
2004	2 365	94	53	82	74	93	96	118	115
2004 yht.	2365	117	458	149	367	172	316	781	8
Muutos 1990-2004	-139	-6	-47	-18	-26	-7	-4	18	15

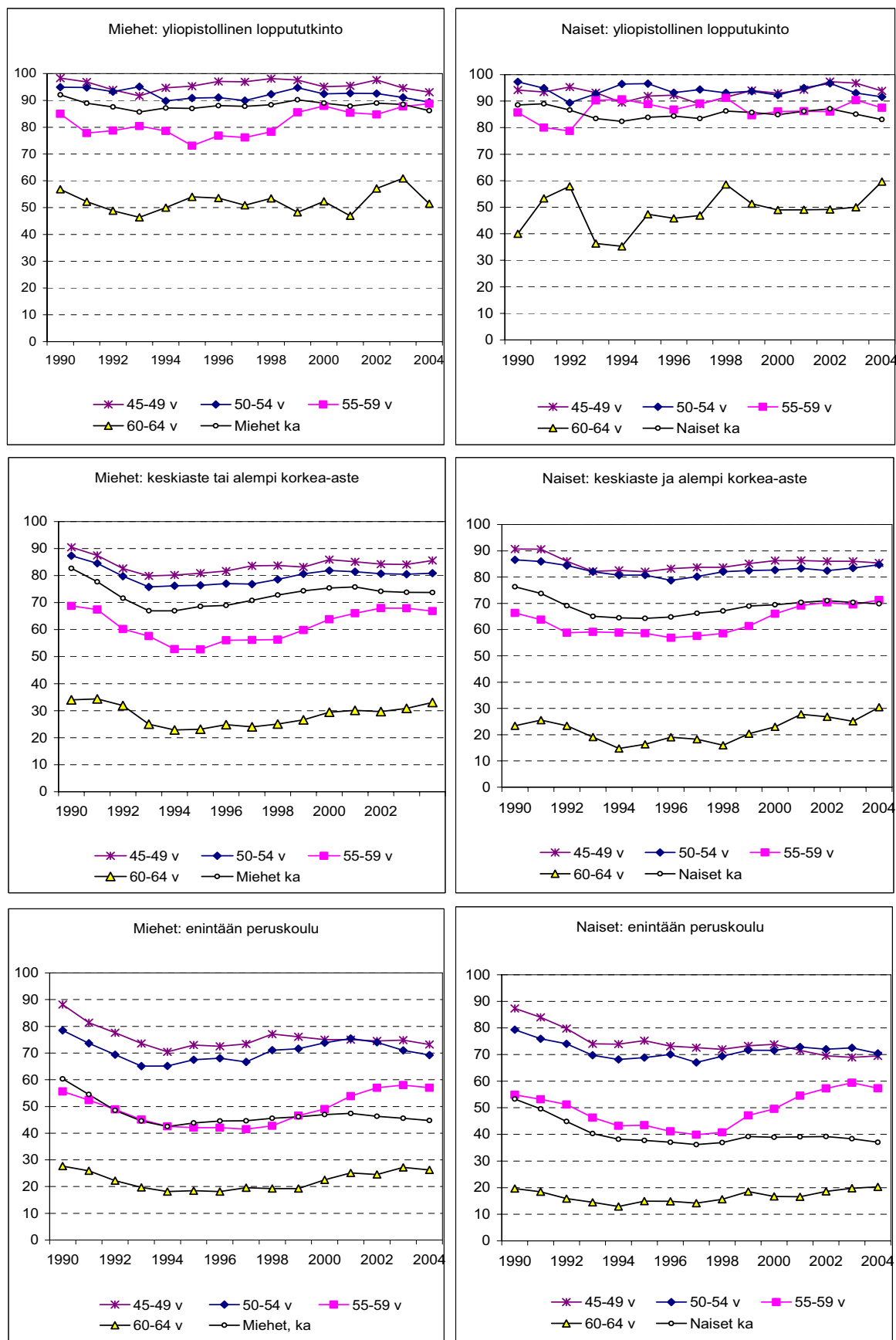
Liitetaulukko 3.2. Palkansaajat sosioekonomisen pääluokan ja ikäryhmän mukaan vuosina 1989, 1999 ja 2004 (1 000 h) ja sekä pääluokan tärkeimpien osaryhmien osuudet, % pääluokasta.

Kaikki palkansaajat	Miehet			Naiset		
	1989	1999	2004	1989	1999	2004
Ylempiä toimihenkilöitä, 1 000 h	215.9	260.7	301.2	146.0	200.8	240.0
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Johtotehtävissä %	28	26	29	10	12	14
Opetustehtävissä %	16	13	12	35	28	26
Muissa tehtävissä %	55	61	60	55	60	60
Alemmat toimihenkilöt, 1 000 h	231.0	219.3	216.3	580.3	544.3	570.5
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Työnjohtotehtävissä %	49	46	43	7	6	7
Itsenäisissä tehtävissä %	29	29	31	41	43	41
Epäitsenäisissä tehtävissä %	4	3	3	17	9	6
Muut %	18	22	23	34	43	46
Työntekijät, 1 000 h	589.1	505.3	505.2	319.5	238.4	226.3
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Teollisuudessa %	54	53	51	26	23	20
Jakelu- ja palvelualoilla %	26	27	28	50	49	53
Muut %	20	20	20	24	28	27
Ikä 55–64 vuotta						
Ylempiä toimihenkilöitä, 1 000 h	16.6	25.9	41.7	10.8	19.5	30.3
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Johtotehtävissä %	33	31	35	7	10	14
Opetustehtävissä %	25	20	18	46	42	35
Muissa tehtävissä %	42	49	47	46	48	51
Alemmat toimihenkilöt, 1 000 h	14.5	18.4	28.0	37.3	46.9	82.8
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Työnjohtotehtävissä %	65	60	60	11	8	7
Itsenäisissä tehtävissä %	20	20	20	44	40	42
Epäitsenäisissä tehtävissä %	3	1	1	16	7	7
Muut %	12	20	18	29	44	44
Työntekijät, 1 000 h	33.2	28.7	56.9	33.8	23.8	36.8
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Teollisuudessa %	52	51	50	17	19	17
Jakelu- ja palvelualoilla %	27	29	30	61	58	58
Muut %	21	21	20	22	23	26
Ikä 45–54 vuotta						
Ylempiä toimihenkilöitä, 1 000 h	46.6	73.9	75.5	29.1	58.4	62.9
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Johtotehtävissä %	36	33	35	10	13	16
Opetustehtävissä %	21	15	15	45	33	27
Muissa tehtävissä %	44	52	50	45	54	56
Alemmat toimihenkilöt, 1 000 h	44.4	59.2	53.7	105.9	160.3	161.2
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Työnjohtotehtävissä %	62	58	53	10	6	7
Itsenäisissä tehtävissä %	22	19	25	43	40	38
Epäitsenäisissä tehtävissä %	2	2	1	14	11	7
Muut %	14	20	21	33	43	47
Työntekijät, 1 000 h	97.4	125.3	125.9	70.3	69.8	63.9
Osuudet %	100	100	100	100	100	100
Teollisuudessa %	54	56	56	28	24	24
Jakelu- ja palvelualoilla %	25	24	26	50	50	51
Muut %	21	20	19	22	26	24

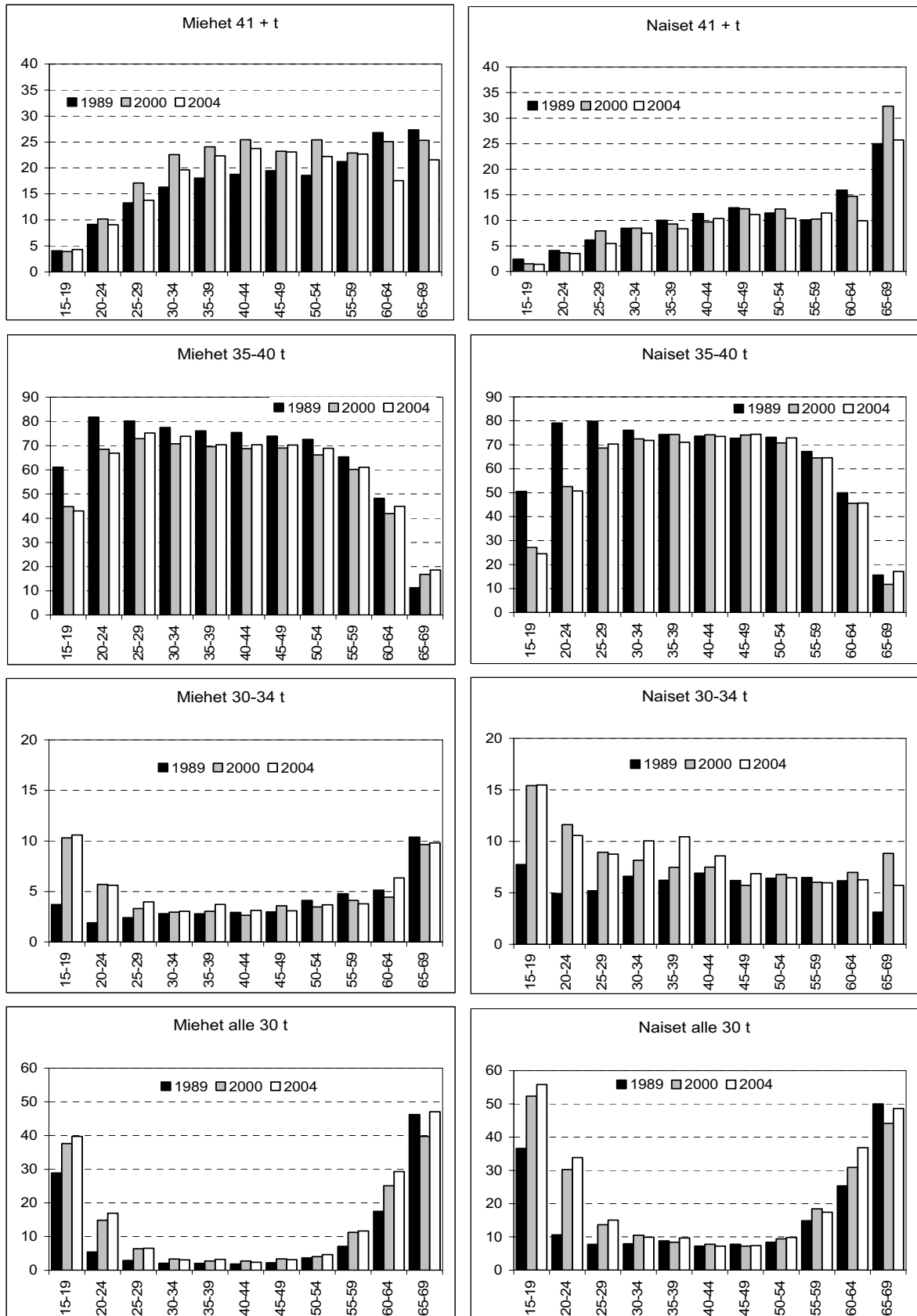
Liitekuvio 3.2. Palkansaajat sektoreittain ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuonna 1989 ja 2002, 1 000 henkeä. Lähde: Työvoimatutkimuksen perheasema-aikasarjat.



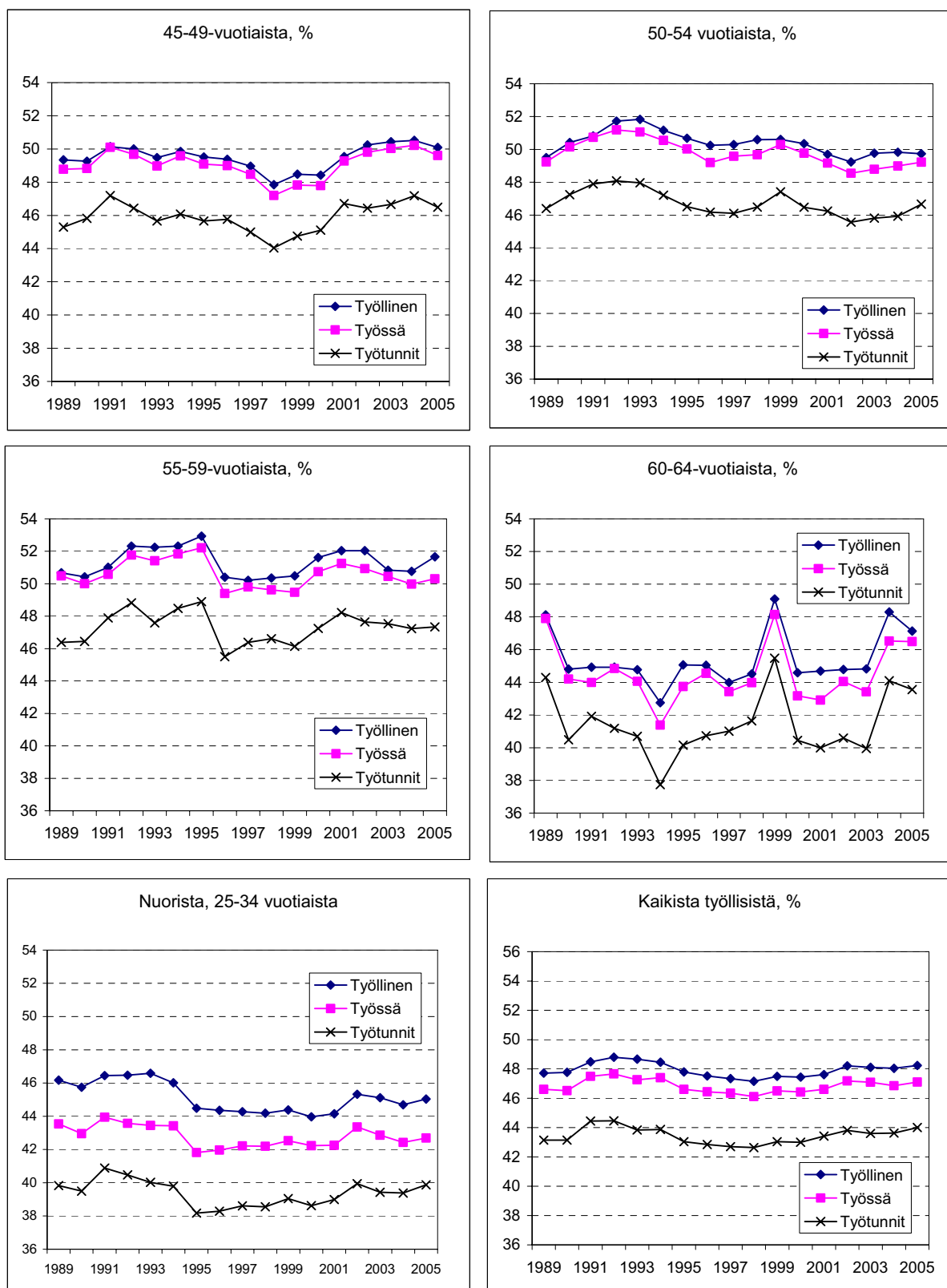
Liitekuvio 4.1. Naisten ja miesten työllisyysasteet vuosina 1990–2004 koulutustason ja ikäluokan mukaan %.



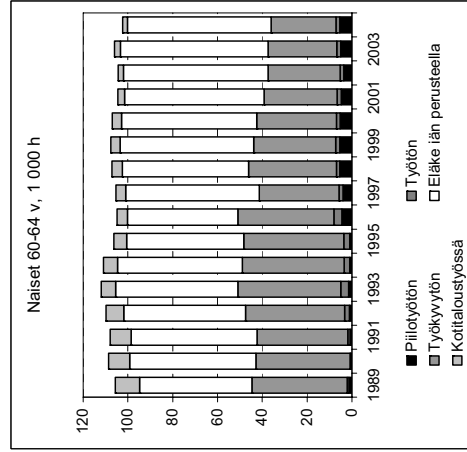
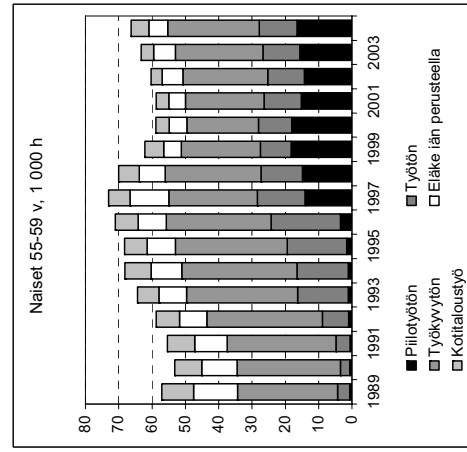
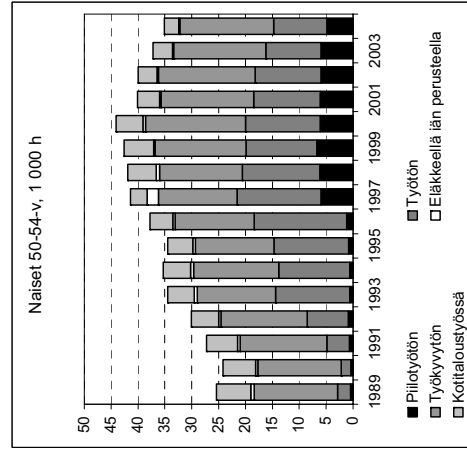
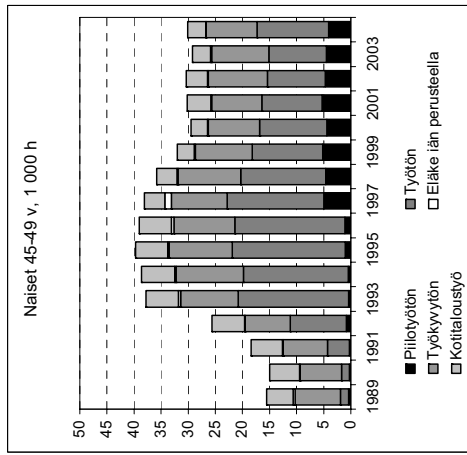
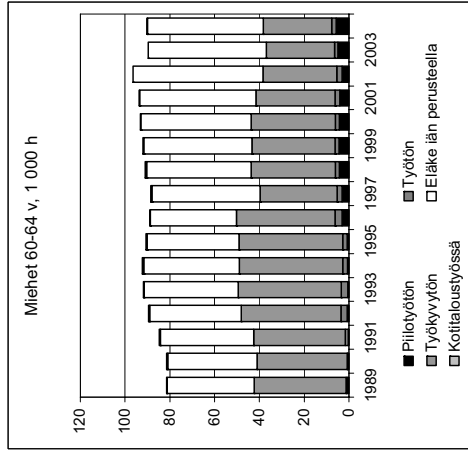
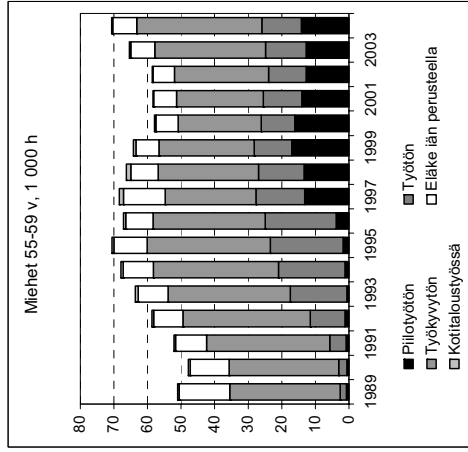
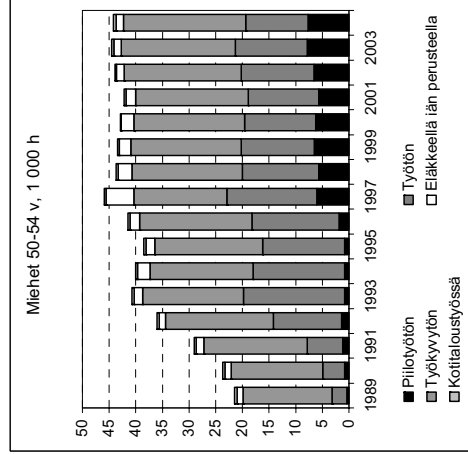
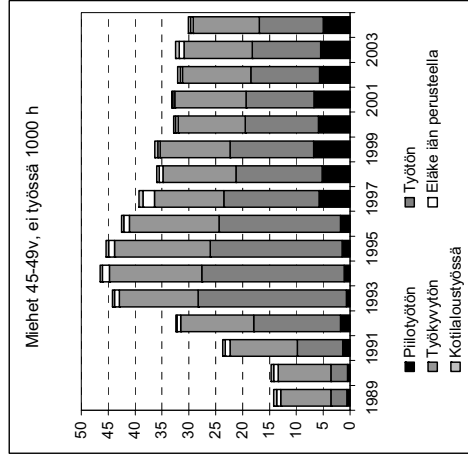
Liitekuvio 5.1. Työllisten jakautuminen säännöllisen työajan ja sukupuolen mukaan 5-vuotiskäryhmittäin vuosina 1989, 2000 ja 2004, % ikäryhmästä.



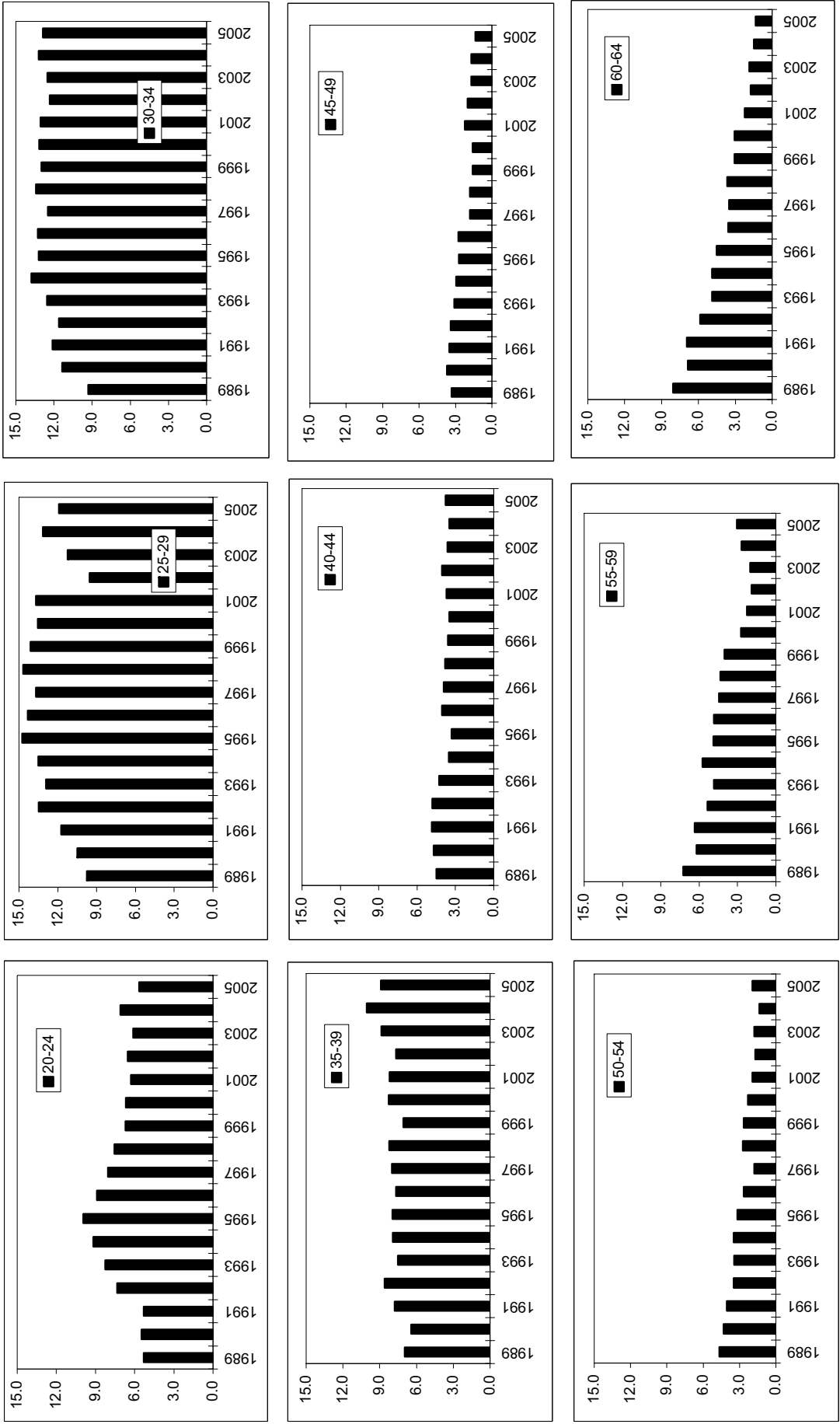
Liitekuvio 5.2. Naisten osuus työllisistä, työssä olevista ja tehdyistä työtunneista viisi-vuotisikäryhmittäin: 25–34-vuotiaat, 45–49, 50–54, 55–59 ja 60–64 vuotta täyttäneet sekä kaikki työkäiset aikana vuosina 1989–2005, %.



Liitekuvio 6.1. Yli 45-vuotiaiden ei-työllisten lukumäärä (1 000 henkeä) toiminnan laadun ja 5-vuotiskäyrhmän mukaan vuosina 1989–2004.



Liitekuvio 6.2 Omaa kotia hoitavien naisten osuus 5-vuotiskäryhmittäin (%) vuosina 1989–2005.



- 2006: 1 Anita Haataja, Maija-Liisa Järviö, Esko Mustonen. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi. Pilottihanke sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta.
ISBN 952-00-1928-6 (nid.)
ISBN 952-00-1929-4 (PDF)
- 2 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2006.
ISBN 952-00-1933-2 (nid.)
ISBN 952-00-1934-0 (PDF)
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tulossopimukset kaudelle 2004-2007. Tarkistusvuosi 2006.
ISBN 952-00-1937-5 (nid.)
ISBN 952-00-1938-3 (PDF)
- 4 Seppo Tuomola. Kansallisen terveyshankkeen piiriin kuuluvan hankerahoituksen vaikuttavuuden arviointi. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1939-1 (PDF)
- 5 Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti.
ISBN 952-00-1940-5 (nid.)
ISBN 952-00-1941-3 (PDF)
- 6 Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.
ISBN 952-00-1942-1 (nid.)
ISBN 952-00-1943-X (PDF)
- 7 Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset.
ISBN 952-00-1944-8 (nid.)
ISBN 952-00-1945-6 (PDF)
- 8 Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusryhmän periaatteet. Alueellisista ratkaisuksista kansalliseen kokonaisuuteen.
ISBN 952-00-1948-0 (nid.)
ISBN 952-00-1949-9 (PDF)
- 9 Christel Lamberg-Allardt, Heli Viljakainen ja työryhmä. D-vitamiinitilanteen seurantatutkimus 2002-2004.
ISBN 952-00-1952-9 (PDF)
- 10 Päivähoitopaikkojen tilat ja turvallisuus. Helsingin ja Oulunsalon päivähoitohenkilökunnalle sekä lasten vanhemmille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen tulokset. Toim. Airi Palosaari ja Olli Saarsalmi.
ISBN 952-00-1953-7 (nid.)
ISBN 952-00-1954-5 (PDF)
- 11 Kansallinen varautumissuunnitelma influenssapandemiaa varten. Kansallisen pandemiavarautumisen työryhmän ehdotus.
ISBN 952-00-1985-5 (nid.)
ISBN 952-00-1986-3 (PDF)
- 12 Niilo Färkkilä. Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikan ja maksujärjestelmän uudistaminen. Lausuntoyhteenveto toimikunnan mietinnöstä. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1987-1 (PDF)

- 2006: 13 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantaryhmän raportti sosiaali- ja terveysministeriölle vuoden 2005 toiminnasta.
ISBN 952-00-1988-X (nid.)
ISBN 952-00-1989-8 (PDF)
- 14 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2004-2007) seurantaraportti. Maaliskuu 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1960-X (PDF)
- 15 Ehdotus sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon talousarvioehdotuksen rakenteen ja selvitysosien sisällön uudistamiseksi.
ISBN 952-00-2000-4 (nid.)
ISBN 952-00-2001-2 (PDF)
- 16 Niilo Färkkilä, Tarja Kahiluoto, Merja Kivistö. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Syyskuu 2005.
ISBN 952-00-2002-0 (nid.)
ISBN 952-00-2003-9 (PDF)
- 17 Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Toim. Sanna Parrila.
ISBN 952-00-2008-X (nid.)
ISBN 952-00-2009-8 (PDF)
- 18 Terveydenhuollon varautumiskoulutuksen haasteita. Selvitys häiriötilanteiden ja poikkeusolojen koulutuksesta ammattikorkeakouluissa ja lääketieteellisissä tiedekunnissa.
ISBN 952-00-1962-6 (nid.)
ISBN 952-00-1963-4 (PDF)
- 19 Alkoholiot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990-2005.
ISBN 952-00-2089-6 (nid.)
ISBN 952-00-2090-X (PDF)
- 20 Alkoholiförhållandena i EU-Finland. Konsumtion, skadeverkningar och policyramar 1990-2005.
ISBN 952-00-2012-8 (inh.)
ISBN 952-00-2013-6 (PDF)
- 21 Alcohol Issues in Finland after Accession to the EU. Consumption, Harm and Policy Framework 1990-2005.
ISBN 952-00-2014-4 (print.)
ISBN 952-00-2015-2 (PDF)
- 22 Carita Lahti, Sini Jämsén, Saara Tarumo. Samapalkkaisuuteen palkkausjärjestelmämuutostuksin. Työn vaatavuuden ja henkilön pätevyyden arviointi Suomessa.
ISBN 952-00-2016-0 (nid.)
ISBN 952-00-2017-9 (PDF)
- 23 Valtioneuvoston vammaispoliittisen selonteon tausta-aineisto.
ISBN 952-00-2020-9 (nid.)
ISBN 952-00-2021-7 (PDF)
- 24 Työurat pitenevät? Veto-ohjelman indikaattorit.
ISBN 952-00-2030-6 (nid.)
ISBN 952-00-2031-4 (PDF)
- 25 Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-2032-2 (nid.)
ISBN 952-00-2033-0 (PDF)
- 26 Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu -hankekuvaus 2004-2005.
ISBN 952-00-2041-1 (nid.)
ISBN 952-00-2042-X (PDF)

- 2006: 27 Rakennusalan terveystarkastusten seurantarekisteri.
ISBN 952-00-2043-8 (nid.)
ISBN 952-00-2044-6 (PDF)
- 28 Petri Virtanen, Janne Jalava, Mari Ruuth. Valtakunnallisen työtapaturmaohjelman arviointi.
Tammikuu 2006.
ISBN 952-00-2045-4 (nid.)
ISBN 952-00-2046-2 (PDF)
- 29 Arja Rimpelä, Susanna Rainio, Lasse Pere, Tomi Lintonen, Matti Rimpelä. Use of Tobacco Products, Alcohol Use and Exposure to Drugs in 1977-2005.
ISBN 952-00-2047-0
ISBN 952-00-2048-9 (PDF)
- 30 Sirkka-Liisa Kivelä. Geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittäminen. Selvityshenkilön raportti.
ISBN 952-00-2068-3 (nid.)
ISBN 952-00-2069-1 (PDF)
- 31 Lapsiperheiden toimeentuloedellytysten kehittäminen. Koordinaatioryhmän yhteenvetoraportti.
ISBN 952-00-2070-5 (nid.)
ISBN 952-00-2071-3 (PDF)
- 32 Jyrki Korkeila. Psykiatrian opetuksen kehittämistarpeet perusterveydenhuollossa. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2072-1 (PDF)
- 33 Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio.
ISBN 952-00-2079-9 (nid.)
ISBN 952-00-2080-2 (PDF)
- 34 EVO-tutkimusrahoituksen jakoperusteiden uudistaminen. Työryhmän raportti.
ISBN 952-00-2085-3 (nid.)
ISBN 952-00-2086-1 (PDF)
- 35 Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1966-9 (PDF)
- 36 Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2005.
ISBN 952-00-2034-9 (nid.)
ISBN 952-00-2035-7(PDF)
- 37 Kliinisten laboratorioiden korvausten määrätymisperustetta selvittävän työryhmän raportti.
(Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2091-8 (PDF)
- 38 Pirjo Näkki. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen.
ISBN 952-00-1967-7 (nid.)
ISBN 952-00-1968-5 (PDF)
- 39 Raimo Kärkkäinen, Marie Reijo, Keijo Tanner, Timo Tähtinen. Lapsiperheiden asumisen muutokset 1995–2004.
ISBN 952-00-2092-6 (nid.)
ISBN 952-00-2093-4 (PDF)
- 40 Maatalouslomituksen kehittämismahdollisuuksia selvittäneen työryhmän muistio.
ISBN 952-00-2102-7 (nid.)
ISBN 952-00-2103-5 (PDF)
- 41 Longer careers? The Veto Programme Indicators.
ISBN 952-00-2104-3 (paperback)
ISBN 952-00-2105-1 (PDF)

2006: 42 Anita Haataja. Ikääntyvät työmarkkinoilla 1989-2005.
ISBN 952-00-2107-8 (nid.)
ISBN 952-00-2108-6 (PDF)